

Sexualbrott (del 1)

Lagstiftnings- och rubriceringsfrågor

Rättslig vägledning 2024:9
Utvecklingscentrum
November 2024
Rättad april 2025

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
1.1	Avgränsningar	6
1.2	Strukturen i sexualbrottslagstiftningen	6
2	Sexuella kränkningar	9
2.1	Samlag.....	10
2.2	Sexuell handling.....	11
2.3	Sexuell handling jämförlig med samlag.....	13
2.4	Annan sexuell handling	14
2.5	Sexuell beröring	15
3	Sexualbrott mot vuxna fr.o.m. den 1 juli 2018.....	16
3.1	En sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet	16
3.2	Våldtäkt och sexuellt övergrepp.....	16
3.2.1	Bristande frivillighet.....	17
3.2.2	Omständigheter som utesluter frivillighet.....	18
3.2.3	Genomförandet och rekvisitet förmå.....	20
3.2.4	Kvalifikationsgrunder för grovt brott.....	22
3.3	Oaktsam våldtäkt och oaktsamt sexuellt övergrepp.....	23
3.4	Sexuellt ofredande	25
4	Sexualbrott mot vuxna fram till den 1 juli 2018.....	28
4.1	Preskriptionsbestämmelser och äldre lagstiftning.....	28
4.2	Våldtäkt	29
4.3	Sexuellt tvång.....	31
4.4	Sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning.....	31
4.5	Sexuellt ofredande	32
5	Sexualbrott mot barn	33
5.1	Rubriceringsfrågor	33
5.1.1	Våldtäkt mot barn.....	33
5.1.2	Sexuellt övergrepp mot barn.....	36
5.1.3	Utnyttjande av barn för sexuell posering	37
5.1.4	Sexuellt ofredande mot barn	39
5.1.5	Kontakt för att träffa barn i sexuellt syfte.....	41
5.2	Konkurrensfrågor	42
5.2.1	Våldtäkt mot barn.....	42
5.2.2	Sexuellt övergrepp mot barn.....	43

5.2.3	Utnyttjande av barn för köp av sexuell handling	43
5.2.4	Sexuellt ofredande mot barn	44
5.2.5	Kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte.....	44
5.2.6	Barnpornografibrott	45
5.3	Straffansvar	45
5.3.1	Uppsåt gällande ålder	45
5.3.2	Mindre grova brott	48
5.3.3	Ansvarsfrihet.....	49
6	Sexualbrott mot barn 15–17 år.....	50
6.1	Brott på grund av gärningspersonens särskilda ansvar för barnet.....	50
6.2	Utnyttjande av barn för sexuell posering	51
6.3	Köp av sexuell handling av barn	52
6.4	Särskilt om ”sugardejting”	54
6.5	Särskilt om ”exposekonton”	55
6.6	Särskilt om ”sextortion”	56
7	Sexualbrott på distans	58
7.1	Brott före den 1 augusti 2022.....	58
7.1.1	Rekvisitet ”genomför”	59
7.1.2	Tidsmässigt uppdelade händelseförlopp	59
7.2	Brott från och med den 1 augusti 2022	60
7.2.1	Alternativ straffbelagd handlingsform	60
7.2.2	Rekvisitet ”förmå”	61
8	Osjälvständiga brottsformer.....	63
8.1	Försök	63
8.1.1	Försökspunkten	64
8.1.2	Uppsåt.....	65
8.2	Förberedelse och stämpling	66
8.2.1	Förberedelse.....	67
8.2.2	Stämpling.....	67
8.3	Medverkan	69
8.4	Underlåtenhet att avslöja eller förhindra brott.....	71
8.5	Garantansvar	72
9	Straffvärde, straffmätning och val av påföljd.....	74
9.1	Straffskalor	74
9.2	Straffvärde.....	76
9.2.1	Försvårande omständigheter	77

9.3	Straffmätning	78
9.3.1	Billighetskäl	78
9.3.2	Straffmätning vid flerfaldig brottslighet.....	78
9.4	Påföljdsval	80
10	Rubricering och gärningsbeskrivning	82
	Bilaga 1 - Schematisk översikt av sexualbrotten.....	84
	Bilaga 2 - Tabell för klassificering av sexuella handlingar	85
	Bilaga 3 - Guide för rubricering av sexualbrott mot vuxna fr.o.m. den 1 juli 2018	88
	Bilaga 4 - Guide för rubricering av sexualbrott mot vuxna 1 april 2005 – 30 juni 2018	90
	Bilaga 5 - Flödesschema för uppsåts- och oaktsamhetsbedömning vid våldtäkt och sexuellt övergrepp	92
	Bilaga 6 - Mallar för gärningsbeskrivningar avseende våldtäkt fr.o.m. den 1 juli 2018	93

<p>Den här rättsliga vägledningen är rättad i april 2025. Rättelsen avser ett stycke i avsnitt 6.3. Stycket är markerat med ett kantstreck.</p>

1 Inledning

Samlade erfarenheter från den operativa verksamheten har gjort att polis och åklagare har kunnat identifiera vissa framgångsfaktorer i utredningar om brott i parrelation, brott mot barn och sexualbrott. Dessa framgångsfaktorer har samlats i ett uppdaterat metodstöd som finns sammanfattat i den rättsliga vägledningen Räv 2023:6 SUB – *utredningsmetod för särskilt utsatta brottsoffer*. SUB-metoden är ett övergripande metodstöd som kompletteras av fördjupade rättsliga vägledningar för de olika brottstyperna.

Denna rättsliga vägledning (Räv) är en del av det samlade stödet för utredningar om sexualbrott. Den innehåller övergripande teoriavsnitt avseende lagstiftnings- och rubriceringsfrågor. Innehållet är generellt tillämpligt för de frågeställningar som framgår av kapitelindelningen. Syftet är att ge en översikt och inte en heltäckande beskrivning av hur lagstiftningen ska tillämpas. För närmare beskrivning av brotten hänvisas till de brottsbalkskommentarer som kan nås via JUNO på Rånet.

Då utredningsmetodik och de rättsliga frågor som åklagaren kan ställas inför under en utredning om sexualbrott skiljer sig åt beroende på om målsäganden är ett barn eller en vuxen, har metodstödet därutöver delats upp i två kompletterande vägledningar vilka båda syftar till att utgöra ett närmare stöd i frågor som rör utredningsmetodik och domstolsprocess.

Sammanfattningsvis har det samlade stödet delats in i tre olika delar:

Räv 2024:9 *Sexualbrott (del 1) Lagstiftnings- och rubriceringsfrågor*

Räv 2024:10 *Sexualbrott (del 2) Sexualbrott mot vuxna – ett metodstöd*

Räv 2024:11 *Sexualbrott (del 3) Sexualbrott mot barn – ett metodstöd*

De rättsliga vägledningarna är i stor utsträckning en nyproduktion. Vägledningarna ska kunna fungera som en introduktion i ämnet för åklagare som är nya inom området eller som saknar större erfarenhet av att arbeta med sexualbrott, t.ex. åklagare som enbart kommer i kontakt med sexualbrott i samband med jour och häkttningsberedskap. Tanken är också att mer erfarna åklagare kan använda de rättsliga vägledningarna som ett stöd för minnet och som referensverk i vissa delar.

Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten har inte längre myndighetsgemensamma dokument. Samverkan har dock skett genom att Polismyndigheten har informerats om arbetet och beretts möjligheter att lämna syn-

punkter. Polismyndigheten har också tagit fram checklistor för initiala utredningsåtgärder inom SUB-området, vilket inkluderar sexualbrott.¹

1.1 Avgränsningar

Denna RäV behandlar inte brotten *koppleri* och *köp av sexuell tjänst*. Anledningen till denna avgränsning är dels skillnaden i utredningsmetodik mellan dessa brott och övriga sexualbrott, dels frågan om gränsdragning mellan människohandel och koppleri.

Lagstiftning som gäller sexualbrott begångna före den 1 april 2005 tas inte heller upp.

Andra rättsliga vägledningar som kompletterar detta metodstöd är:

RäV 2023:6 SUB – utredningsmetod för brott mot särskilt utsatta brottsoffer

RäV 2023:9 Brott mot barn

RäV 2022:3 Barnförhör m.m. Även något om förhör med vuxna med osynliga funktionsnedsättningar

RäV 2023:5 Barnpornografibrott – ett metodstöd

RäV 2022:20 Preskription av sexualbrott mot barn och barnpornografibrott

Sammanställningar av praxis från Högsta domstolen och hovrätterna finns på Rånets ämnessidor; *Brott mot barn (FUK)* och *Sexualbrott mot vuxna*.

Nuvarande och tidigare lagtext rörande sexualbrott återfinns i en bilaga till RäV 2022:20 *Preskription av sexualbrott mot barn och barnpornografibrott*.

1.2 Strukturen i sexualbrottslagstiftningen

Att redan i inledningsskedet av förundersökningen ha förståelse för vilka rubriceringar som kan bli aktuella kan ha stor betydelse för slutresultatet. Vidare tydliggör en preliminär gärningsbeskrivning vilka omständigheter som är viktiga att utreda medan bevisningen är så färsk som möjligt.

Mot bakgrund av rubriceringsfrågans betydelse bör man ha klart för sig hur strukturen i 6 kap. BrB ser ut. Gränsdragningen mellan brotten bygger i huvudsak på *målsägandens ålder* och vilken grad av *sexuell kränkning* som gärningen har inneburit.

¹ Checklistor för initiala utredningsåtgärder vid brott mot särskilt utsatta brottsoffer A.249.354/2023.

Lagstiftningen innehåller dels bestämmelser om sexualbrott mot vuxna, dels bestämmelser om sexualbrott mot barn. Gränsen mellan vuxenbestämmelserna och barnbestämmelserna går i huvudsak vid målsägandens 15-årsdag, dvs. den dag barnet uppnår sexuell självbestämmanderätt.² Bestämmelser som avser brott mot barn tillämpas i första hand. Om det inte går att styrka uppsåt eller oaktsamhet i förhållande till barnets ålder, kan dock vuxenbestämmelserna tillämpas under förutsättning att bristande frivillighet föreligger.

Gränsdragningen mellan de olika vuxenbestämmelserna är beroende av vilken grad av sexuell kränkning som gärningen har inneburit. Lagrummen speglas av motsvarande bestämmelser om brott mot barn.³ Centrala begrepp vid gränsdragningen är sexuell handling, samlag och sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga med samlag.

Sexuell kränkning	Brott mot vuxna och barn som fyllt 15 år	Brott mot barn under 15 år ⁴
Samlag och sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag.	Våldtäkt 6 kap. 1 § BrB	Våldtäkt mot barn 6 kap. 4 § BrB
Annan sexuell handling	Sexuellt övergrepp 6. kap. 2 § BrB	Sexuellt övergrepp mot barn 6 kap. 6 § BrB
Sexuell beröring som inte är sexuell handling och andra sexuella kränkningar.	Sexuellt ofredande 6 kap. 10 § 2 st. BrB	Sexuellt ofredande mot barn 6 kap. 10 § 1 st. BrB

Straffbestämmelserna om våldtäkt och sexuellt övergrepp mot vuxna bygger på bristande frivillighet.⁵ Till dessa bestämmelser kopplas ett oaktsamhetsansvar i förhållande till den bristande frivilligheten. Till våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn finns dock inget oaktsamhetsansvar kopplat då eventuell frivillighet från barnets sida inte utesluter straffansvar.

² I vissa fall finns även särskilda bestämmelser om brott mot barn i åldern 15–17 år.

³ I vissa fall kan dock resultatet av kränkingsbedömningen för en viss typ av gärning bli olika beroende på om målsäganden är ett barn eller en vuxen, se avsnitt 2.3.

⁴ I vissa fall tillämpas bestämmelserna då målsäganden är 15–17 år vid gärningen, se 6 kap. 4 § 2 st. och 6 § 1 st. BrB.

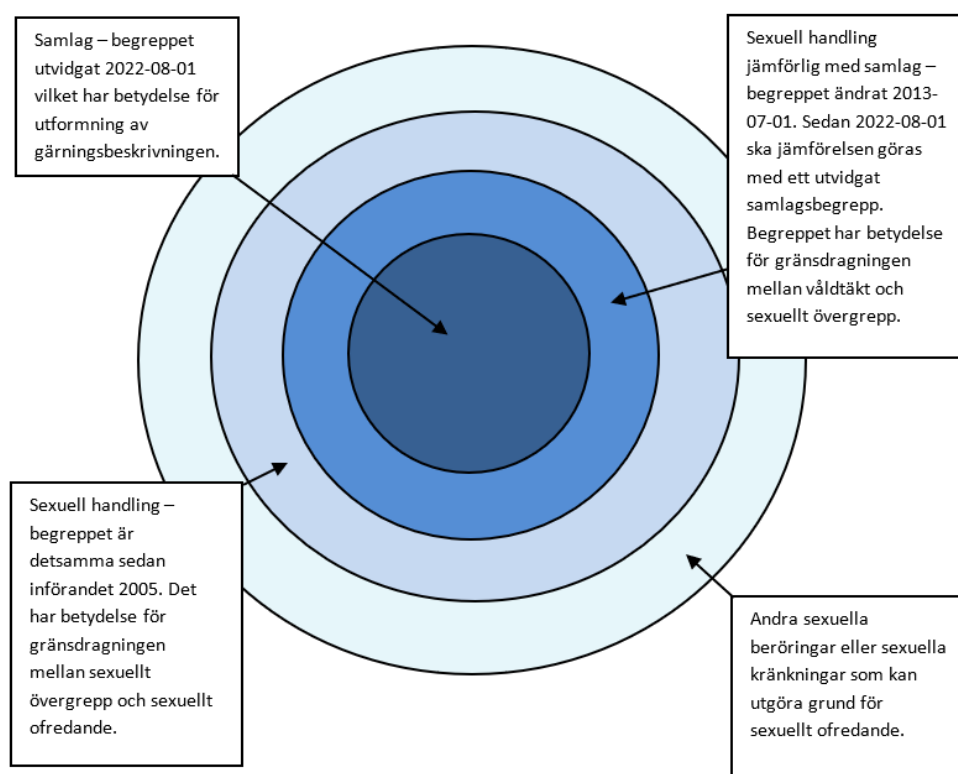
⁵ Fr.o.m. 1 juli 2018.

Sexualbrotten mot barn i tabellen ovan kompletteras av andra straffbestämmelser i 6 kap. BrB som tillkommit för att tillgodose barns större behov av skydd mot sexuella kränkningar (se nedan i kapitel 5 och 6).

I bilaga 1 återfinns en schematisk översikt av sexualbrotten. Titta gärna på bilagan redan nu för att få en överblick.

2 Sexuella kränkningar

Sexuell handling är ett centralt begrepp i 6 kap. BrB. Det infördes genom sexualbrottsreformen 2005 och ersatte det snävare begreppet "sexuellt umgänge" som avgränsning mellan olika bestämmelser i sexualbrottslagstiftningen.⁶ Begreppet sexuell handling innefattar dels *samlag* och *andra sexuella handlingar* som med hänsyn till *kränkningens allvar* är jämförliga med samlag och som kan ligga till grund för våldtäkt och våldtäkt mot barn (våldtäktshandlingar)⁷, dels andra sexuella handlingar som kan ligga till grund för bl.a. sexuellt övergrepp och sexuellt övergrepp mot barn (sexuella övergreppshandlingar). Begreppet sexuellt umgänge lever i viss mån kvar i 6 kap. då innebörden av detta begrepp utgör avgränsningen av tillämpningsområdet för köp av sexuell tjänst av vuxna.⁸ Sexuella kränkningar, bl.a. beröringar, som inte omfattas av begreppet sexuell handling kan ligga till grund för sexuellt ofredande (mot barn).⁹

⁶ Prop. 2004/05:45 s. 1 och 31–35.

⁷ 6 kap. 1 och 4 §§ BrB.

⁸ Prop. 2004/05:45 s. 107 och 150. I SOU 2023:80 lämnas dock ett förslag om utvidgning av tillämpningsområdet där begreppet sexuell handling används som avgränsning.

⁹ 6 kap. 10 § BrB.

I detta kapitel beskrivs de olika begreppen. Vilken sexuell kränkning som målsäganden utsatts för har avgörande betydelse för rubriceringen av ett sexualbrott. Som hjälp vid rubriceringen presenteras en tabell för klassificering av sexuella handlingar i bilaga 2.

2.1 Samlag

Med *vaginalt samlag* menas detsamma som tidigare, dvs. att ett manligt och ett kvinnligt könsorgan kommit i beröring med varandra. Någon penetration krävs inte.

Med *analt samlag* menas att ett manligt könsorgan kommit i beröring med analöppning. Någon penetration krävs inte.

Med *oralt samlag* menas i detta sammanhang en kontakt mellan könsorgan och mun, dvs. att gärningspersonen berör offrets könsorgan med mun eller tunga eller att offret förmås att göra motsvarande på gärningspersonen.

Rekvisitet samlag i våldtäktsbestämmelsen avsåg tidigare endast vaginala samlag. Sedan den 1 augusti 2022 omfattar begreppet samlag även anala och orala samlag. Ändringen avsåg inte att förändra tillämpningsområdet för våldtäkt. Syftet var att göra våldtäktsbestämmelsen mera neutral med avseende på kön och sexuell läggning.¹⁰

I propositionen lämnas en beskrivning av det utvidgade begreppet bestående av definitioner för de tre angivna samlagstyperna. Beskrivningen är uttömmande. När det gäller andra sexuella handlingar än de som träffas av samlagsdefinitionerna får man fortfarande bedöma om handlingen i det enskilda fallet med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag.¹¹

¹⁰ Prop. 2021/22:231 s. 31–36.

¹¹ A. prop. s. 84.

2.2 Sexuell handling

En handling kan utgöra en *sexuell handling* i följande fall:

- Om handlingen utgör en någorlunda varaktig beröring mellan i vart fall den ena personens könsorgan och den andra personens kropp eller
- Om handlingen haft en påtaglig sexuell prägel och varit ägnad att tydligt kränka målsägandens sexuella integritet. En gärning kan ha en påtaglig sexuell prägel om:
 - gärningen typiskt sett syftar till att väcka eller tillfredsställa någon av parternas sexuella drift eller
 - om handlingen faktiskt har haft ett sådant syfte.

Begreppet sexuell handling introducerades i sexualbrottslagstiftningen i samband med införandet av ett nytt 6 kap. den 1 april 2005.¹² Begreppet sexuell handling omfattar också samlag. När sexualbrottslagstiftningen reformerades 2018 valde man att behålla definitionen av sexuell handling.¹³ Definitionen framgår av förarbetena till lagstiftningen från 2005 och har följande lydelse:

Utgångspunkten vid bedömningen av om ett agerande utgör en sexuell handling bör vara att det har förekommit en någorlunda varaktig fysisk beröring av antingen den andres könsorgan eller den andres kropp med det egna könsorganet.

Även andra handlingar som inte innefattar en sådan fysisk beröring bör kunna omfattas. Avgörande bör vara att handlingen har haft en *påtaglig sexuell prägel* samt varit ägnad att *tydligt kränka offrets sexuella integritet*. För att en handling ska anses ha haft en påtaglig sexuell prägel bör det räcka att handlingen varit av en sådan karaktär att den typiskt sett syftar till att väcka eller tillfredsställa bådas eller enderas sexuella drift.¹⁴

Enligt förarbetena bör även begreppet sexuell handling kunna omfatta sådant agerande som innefattar *flera handlingar* som sedda var för sig inte kvalificerar för begreppet sexuell handling. Karaktäriserande för dessa handlingar är att gärningspersonen *på ett eller annat sätt använder eller utnyttjar offrets kropp som hjälpmedel för att bereda sig själv tillfredsställelse*.¹⁵

De exempel på sexuella handlingar som nämns i propositionen framgår av tabellen i bilaga 2.

¹² Prop. 2004/05:45 s. 1 och 31–35.

¹³ Prop. 2017/18:177 s. 86.

¹⁴ Prop. 2004/05:45 s. 33–34.

¹⁵ A. prop. s. 34.

Innebörden av begreppet sexuell handling har förtydligats i praxis. Högsta domstolen har i ett antal rättsfall gjort följande uttalanden.

- När det gäller handlingar där det förekommit en någorlunda varaktig fysisk beröring mellan i vart fall den ena personens kön och den andra personens kropp är det fråga om en sexuell handling. Någon prövning av om handlingen haft en påtaglig sexuell prägel behöver inte göras. Gärningspersonens *avsikt* med handlingen saknar då också betydelse.¹⁶
- Även andra gärningar kan under vissa förutsättningar utgöra sexuella handlingar. Det gäller också gärningar som inte innefattar en varaktig beröring eller ens någon kroppslig kontakt. Förutsättningen i sådana fall är att gärningen har en *påtaglig sexuell prägel* och att den *tydligt är ägnad att kränka målsägandens sexuella integritet*.¹⁷
- För att handlingen ska ha haft en påtaglig sexuell prägel räcker det att handlingen *typiskt sett syftar till att väcka eller tillfredsställa endera partens sexuella drift*. Frågan om handlingen i det enskilda fallet har medfört tillfredsställelse av sexualdriften saknar då betydelse vid den rättsliga bedömningen.¹⁸ Även här saknar således gärningspersonens avsikt med handlingen betydelse för bedömningen.
- Handlingar som inte typiskt sett syftar till att väcka eller tillfredsställa den sexuella lusten kan ha en påtaglig sexuell prägel *om handlingen faktiskt har haft ett sådant syfte*. Ett exempel på detta från hovrättspraxis är fotmassage som bedömts som en sexuell handling i två domar från Svea hovrätt.¹⁹

Av definitionen ovan och av de exempel som lämnas i propositionen framgår att begreppet *sexuell handling* är ett begrepp som omfattar dels våldtäktshandlingar, dels sexuella övergreppshandlingar.

¹⁶ Högsta domstolens dom den 27 mars 2024 i mål B 5745–23 (punkterna 9–12) och NJA 2013 s. 548 angående otrohetskontroll (punkten 9).

¹⁷ A. dom (punkten 13) och NJA 2015 s. 501 (punkten 4).

¹⁸ A. dom (punkten 13).

¹⁹ Dom Svea hovrätt 2016-05-30 i mål B 517–16 och dom Svea hovrätt 2018-10-18 i mål B 10772–17.

2.3 Sexuell handling jämförlig med samlag

Sedan lagändringen den 1 juli 2013 är utgångspunkten för bedömningen av om en sexuell handling är jämförlig med samlag *den sexuella kränkningens allvar*. Vid graden av kränkning är det inte hela gärningen med de medel som gärningsmannen har använt som ska bedömas utan endast omständigheterna kring den sexuella handlingen.

Exempel på omständigheter som kan påverka den sexuella kränkningen är:²⁰

- den sexuella handlingens varaktighet,
- om den sexuella handlingen innefattat penetration,
- om den sexuella handlingen varit förenad med smärta, sår eller annan kroppsskada,
- om den sexuella handlingen innehållit förödmjukande eller förnedrande inslag,
- om den sexuella handlingen riktats mot ett barn och
- om den sexuella handlingen dokumenterats.

Det som avgör om ett brott ska rubriceras som våldtäkt eller sexuellt övergrepp respektive våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn är vilken typ av sexuell handling som det har varit fråga om.

Då sexualbrottslagstiftningen reformerades 2018 valde man att behålla 2005 års avgränsning av vilka handlingar som kan ligga till grund för våldtäkt. Syftet var att även fortsättningsvis kunna tillämpa tidigare praxis avseende gränsdragningen.²¹

Avgränsningen av vilka handlingar som kan ligga till grund för brottet våldtäkt har sedan 2005 *utvidgats* något genom följande lagändringar:

- Den 1 juli 2013 ändrades "*kränkningens art* och omständigheterna i övrigt" till det begrepp som gäller i dag, "*kränkningens allvar*". Syftet var att betona kränkningens betydelse, dvs. den kränkning som målsäganden utsätts för genom den sexuella handlingen och inte handlingens tekniska karaktär.²²
- Den 1 augusti 2022 utvidgades samlagsbegreppet till att, förutom vaginala samlag, även innefatta anala och orala samlag. Avsikten var

²⁰ Se bl.a. NJA 2021 s. 827 I och II, NJA 2008 s. 1096 I och dom Svea hovrätt 2018-04-16 i mål B 11734-17.

²¹ Prop. 2017/18:177 s. 86.

²² Prop. 2012/13:111 s. 111.

att göra samlagsbegreppet neutralt med hänsyn till kön och sexuell läggning. Även om det primära syftet med ändringen inte var att åstadkomma någon förändring i fråga om vilka sexuella handlingar som ska omfattas av våldtäktsbestämmelserna, kan utvidgningen av begreppet medföra att ytterligare handlingar kan komma att anses jämförliga med samlag eftersom jämförelsen nu görs med ett vidare begrepp.²³

Tidigare avgöranden i praxis (brott efter den 1 april 2005) och uttalanden i förarbeten om att en viss typ av sexuell handling är jämförlig med samlag har alltså fortfarande betydelse. Det kan dock inte uteslutas att handlingar som tidigare inte ansetts vara jämförliga med samlag numera skulle kunna ligga till grund för våldtäkt eller våldtäkt mot barn med anledning av lagändringarna 2013 och 2022.

2.4 Annan sexuell handling

En handling som uppfyller definitionen av sexuell handling men som inte är jämförlig med samlag kan utgöra grund för flera av brotten i 6 kap.:

- Sexuellt övergrepp, 6 kap. 2 §
- Oaktsamt sexuell övergrepp, 6 kap. 3 §
- Sexuellt övergrepp mot barn, 6 kap. 6 §
- Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling 6 kap. 9 §.

En sexuell handling kan även utgöra grund för brottet utnyttjande av barn för sexuell posering. I praktiken tar dock poseringsbrottet främst sikte på annan ohöjld exponering av sexuell innebörd (se avsnitt 5.1.3).

Observera att sådana situationer som innefattar flera handlingar som var för sig inte kvalificerar för begreppet sexuell handling, tillsammans kan utgöra ett sexuell övergrepp.²⁴ Utvecklingscentrums uppfattning är att åklagaren i ett sådant fall i första hand bör yrka ansvar för sexuell övergrepp och i andra hand för grovt sexuell ofredande eller sexuell ofredande eftersom de senare bestämmelserna är subsidiära i förhållande till sexuell övergrepp.²⁵

²³ Prop. 2021/2022:231 s. 35.

²⁴ Prop. 2004/05:45 s. 34.

²⁵ 6 kap. 10 § BrB.

2.5 Sexuell beröring

En sexuell beröring som inte omfattas av definitionen sexuell handling, och som därmed inte kan utgöra grund för våldtäkt eller sexuellt övergrepp, kan ligga till grund för sexuellt ofredande eller sexuellt ofredande mot barn.

För exempel på olika typer av sexuella beröringar som kan vara sexuellt ofredande hänvisas till avsnitt 3.4 om sexuellt ofredande och avsnitt 5.1.4 om sexuellt ofredande mot barn.

Flera beröringar som var för sig inte kvalificerar för begreppet sexuell handling kan dock tillsammans utgöra ett sexuellt övergrepp eller sexuellt övergrepp mot barn. (se ovan avsnitt 2.4).

3 Sexualbrott mot vuxna fr.o.m. den 1 juli 2018

3.1 En sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet

Den nu gällande sexualbrottslagstiftningen, som avser brott mot person som fyllt 15 år, bygger på frivillighet. Från och med den 1 juli 2018 är det således straffbart att utföra sexuella handlingar med en person som inte deltar frivilligt.²⁶

Vid anmälningar om sexualbrott som ligger långt tillbaka i tiden är det därför viktigt att klargöra om gärningen är begången före eller efter ikraftträdandet av frivillighetsreformen eftersom lagstiftningen innan dess var uppbyggd på ett annat sätt. Den tidigare lagstiftningen beskrivs översiktligt i kapitel 4.

3.2 Våldtäkt och sexuellt övergrepp

Frivillighetsreformen den 1 juli 2018

Det är straffbart att genomföra en sexuell handling med en person som inte deltar frivilligt.

Beroende på vilken sexuell handling som genomförs bedöms gärningen som våldtäkt eller sexuellt övergrepp.

Bestämmelserna om våldtäkt och sexuellt övergrepp är uppbyggda på ett enhetligt sätt. För båda brotten anges:

- tre omständigheter som utesluter ett frivilligt deltagande,
- att även brott på distans är straffbart och
- enhetliga kvalifikationsgrunder för grovt brott

Lagändringar den 1 augusti 2022

Realtidskravet vid distansbrotten togs bort.

Straffskalorna skärptes.

Samlagsbegreppet utvidgades till att, utöver vaginalt samlag, även innefatta analt och oralt samlag.

²⁶ Prop. 2017/18:177 s. 1.

De nuvarande bestämmelserna om våldtäkt i 6 kap. 1 § BrB och sexuellt övergrepp i 6 kap. 2 § BrB är uppbyggda på ett enhetligt sätt. Utgångspunkten är att den som genomför en sexuell handling med en person som inte deltar frivilligt straffas för våldtäkt eller sexuellt övergrepp *beroende på vilken sexuell handling som genomförts*. I båda bestämmelserna finns också tre omständigheter angivna, vilka utesluter ett frivilligt deltagande. Båda bestämmelserna är också tillämpliga vid brott på distans på samma sätt som sexualbrott mot barn under 15 år. Vad som gäller vid brott på distans framgår av kapitel 7.

Kvalifikationsgrunderna för *grovt brott* är desamma i båda bestämmelserna, dessa presenteras översiktligt i avsnitt 3.2.4.

Brottet våldtäkt, som även tidigare haft en straffskala för *mindre grovt brott*, fick behålla denna i samband med reformen 2018. Brottet sexuellt övergrepp fick en straffskala för mindre grovt brott genom en lagändring som trädde i kraft den 1 augusti 2022.²⁷ Bestämmelserna om våldtäkt, mindre grovt brott, och sexuellt övergrepp, mindre grovt brott, är avsedda att tillämpas restriktivt, dvs. endast i undantagsfall.²⁸ **Utvecklingscentrums uppfattning** är därför att åklagaren i de flesta fall bör utreda och åtala för brott av normalgraden och låta rätten avgöra om det aktuella fallet är en sådan undantags-situation att gärningen ska bedömas som ett mindre grovt brott. Endast i uppenbara fall bör åtalet redan från början avse mindre grovt brott.

Straffnivån för sexualbrotten höjdes genom lagändringar som trädde i kraft den 1 augusti 2022. Minimistraffet för våldtäkt höjdes från fängelse i minst två år till minst tre år. För våldtäkt mindre grovt brott och sexuellt övergrepp höjdes den lägsta nivån till fängelse i minst sex månader och för grovt sexuellt övergrepp höjdes ministrattet från fängelse i minst sex månader till fängelse i minst 1 år.²⁹

Förutom skillnaden i straffskalorna är det, som tidigare nämnts, den sexuella handlingen som skiljer brotten åt.

Sexuellt övergrepp är ett så kallat "artbrott" dvs. brott av sådan art att det föreligger en presumtion för fängelse.³⁰

3.2.1 Bristande frivillighet³¹

Grunden för straffbarhet vid våldtäkt och sexuellt övergrepp är som tidigare nämnts att frivillighet inte har förelegat då den sexuella handlingen företas. Frivillighetsrekvisitet tar sikte på det faktiska handlandet och inte på

²⁷ SFS 2022:1043.

²⁸ Prop. 2017/18:177 s. 84 och 176 samt prop. 2021/22:231 s. 86.

²⁹ SFS 2022:1043.

³⁰ NJA 2024 s. 194, se hovrättens dom vars domslut fastställdes av HD.

³¹ Prop. 2017/18:177 s. 28–35.

personens inre inställning. Om någon väljer att delta i en sexuell handling trots att denne egentligen inte vill, t.ex. vid "tjatsex", är detta inte straffbart. En förutsättning är dock att det inte föreläggat en omständighet som utesluter frivillighet, se vidare avsnitt 3.2.2 nedan.

Utgångspunkten är att den som deltar frivilligt i en sexuell handling ger uttryck för det på något sätt. Avsaknaden av sådana uttryck ska normalt förstås som att deltagandet inte är frivilligt.

Om en person vill ha sexuell umgänge med någon som förhåller sig passiv eller ger dubbeltydiga signaler åligger det honom eller henne att ta reda på om den andra personen vill delta. Passiviteten kan både vara ett uttryck för frivillighet och ofrivillighet. Även tysta samtycken godtas om deltagandet är frivilligt. Detta krav gäller inte bara i det inledande skedet utan kvarstår under hela den tid som umgänget pågår.

Av lagtexten framgår att man vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte *särskilt ska beakta om frivilligheten kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt*. Olika typer av uttryck för frivilligheten får central betydelse för både bedömningen av frivilligheten och för bedömningen av gärningspersonens uppsåt. Frågor som rör vad hos målsägandens agerande som gjorde att gärningspersonen uppfattade att det fanns ett samtycke får avgörande betydelse.

I det praktiska åklagararbetet är det viktigt att inledningsvis bedöma om ett beskrivet händelseförlopp, oftast i målsägandeförhöret, objektivt sett är ett brott, dvs. om den sexuella handlingen har genomförts med en person som inte deltagit frivilligt. Om målsäganden inte uttryckt sin vilja med ord får bedömningen göras genom att analysera målsägandens handlande och övriga omständigheter kring gärningen. Om de båda personerna sedan tidigare har haft en sexuell relation kan det vara aktuellt att väga in hur deras sexuella samvaro tidigare har sett ut.³²

Bedömningen av frivillighetsrekvisitet i situationer där målsäganden inte gett några verbala uttryck under själva händelseförloppet har prövats av Högsta domstolen i rättsfallet "Övernattningen" NJA 2019 s. 668 samt i "Övernattningen II" NJA 2022 s. 237. Se avsnittet 3.3 om oaktsam våldtäkt och oaktsamt sexuell övergrepp.

3.2.2 Omständigheter som utesluter frivillighet

Bestämmelserna om våldtäkt och sexuell övergrepp är utformade så att frivillighetsrekvisitet kompletteras med tre olika punkter som består av omständigheter där frivillighet aldrig kan anses föreligga:

³² Se t.ex. sexuell handling i samband med sömn prop. 2017/18:177 s. 40.

- Punkten 1, att deltagandet är en följd av misshandel, annat *våld eller hot* om brottslig gärning, hot om att åtala eller ange någon annan för brott eller hot om att lämna ett menligt meddelande om någon.
- Punkten 2, att gärningsmannen *otillbörligt utnyttjar* att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars med hänsyn till tillvägagångssättet befinner sig i en *särskilt utsatt situation*.
- Punkten 3, att gärningsmannen förmår personen att delta genom att allvarlig missbruka att personen står i *beroendeställning* till gärningsmannen.³³

Om någon av dessa tre omständigheter kan bevisas, görs alltså inte en prövning av målsägandens eventuella uttryck för frivillighet och sådana uttryck saknar betydelse.³⁴

För mer information om dessa tre punkter hänvisas till förarbeten och brottsbalkskommentarerna som kan nås via JUNO. Några saker bör dock framhållas särskilt.

De angivna omständigheterna utgörs av rekvisit som före den 1 juli 2018 fanns i de dåvarande bestämmelserna om våldtäkt och sexuellt tvång (punkten 1 och 2) samt i bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning (punkten 3). Det har inte varit lagstiftarens avsikt att dessa omständigheter ska tolkas på något annat sätt än vad som gjordes innan den 1 juli 2018 varför äldre praxis fortfarande kan användas i det avseendet.³⁵

Utvecklingscentrum vill i det sammanhanget särskilt uppmärksamma några omständigheter som har betydelse vid tolkning av äldre praxis.

Punkten 1

Definitionen av *våld* är enligt förarbetena densamma som infördes vid reformen 2005. Våld omfattar såväl misshandelsvåld som våld mot person, dvs. sådant våld som avses i bestämmelsen om olaga tvång, t.ex. att dra i någons arm, att knuffa undan någon eller att hålla fast någon. Att betvinga någons rörelsefrihet har i praxis betraktats som sådant våld.³⁶

De *hot* som sedan den 1 juli 2018 kan leda till ansvar för våldtäkt är av tre slag, dels hot om brottslig gärning som även tidigare kunde leda till ansvar för våldtäkt, dels hot om att åtala eller ange någon annan för brott och dels hot om att lämna ett menligt meddelande om någon annan. De två sistnämnda

³³ 6 kap. 1 § första stycket BrB.

³⁴ Prop. 2017/18:177 s. 36–38.

³⁵ A. prop. s. 38.

³⁶ Prop. 2004/05:45 s. 134 och prop. 2017/18:177 s. 17.

typerna av hot kunde tidigare ligga till grund för sexuellt tvång men däremot inte för våldtäkt.

Sedan den 1 juli 2018 krävs det inte längre att den person som utför den sexuella handlingen är densamma som utövat våldet eller hotet.³⁷

Punkten 2

Rekvisitet otillbörligt utnyttjande av en särskilt utsatt situation överensstämmer helt med motsvarande rekvisit i den lydelse av våldtäktsbestämmelsen som trädde i kraft den 1 juli 2013. Karaktäristiskt för en särskilt utsatt situation är att offret haft *klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet*.³⁸ Med rekvisitet *utnyttjande menas* att det ska finnas ett orsaks samband mellan den sexuella handlingen och den utsatta situationen, dvs. att gärningspersonen uppnått sitt syfte genom att utnyttja målsägandens tillstånd. Med *otillbörligt* menas att gärningen, vid en objektiv bedömning, ska ha inneburit ett angrepp på målsägandens sexuella integritet.³⁹

Punkten 3

Rekvisitet allvarligt missbruk av en beroendeställning överensstämmer med rekvisitet i den tidigare bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning som trädde i kraft den 1 juli 2005.⁴⁰

3.2.3 Genomförandet och rekvisitetet förmå

Begreppet ”*genomföra en sexuell handling med någon*” innefattar även att förmå någon annan att själv utföra den sexuella handlingen. Detta stod klart genom avgörandet NJA 2015 s. 501. Av propositionen till sexualbrottslagstiftningen den 1 juli 2018 framgår att det inte fanns något behov av att tydliggöra detta i den nya lydelsen av bestämmelsen om våldtäkt och sexuellt övergrepp, då det genom nämnda rättsfall redan klarlagts att gärningsmannaskap vid sexualbrott inte förutsätter fysisk delaktighet från gärningspersonen.⁴¹

Som tidigare nämnts krävs det inte, sedan den 1 juli 2018, att den person som genomför den sexuella handlingen är den samma som har utövat våldet eller hotet för att ansvar för våldtäkt eller sexuellt övergrepp ska komma ifråga. Även den som utnyttjat en tvångssituation framkallad av någon annan kan dömas som gärningsperson. Tillsammans med det oaktsamhetsansvar som infördes den 1 juli 2018 innebär detta att sexköpare i större utsträckning kan dömas för våldtäkt istället för *köp av sexuell tjänst*. Ett exempel på detta

³⁷ Prop. 2017/18:177 s. 39.

³⁸ Prop. 2012/13:111 s. 30.

³⁹ Prop. 2017/18:177 s. 82.

⁴⁰ Prop. 2004/05:45 s. 141–142 och prop. 2017/18:177 s. 82–83.

⁴¹ Prop. 2017/18:177 s. 39.

är någon som köper en sexuell handling av en person som är utsatt för människohandel som syftar till prostitution.⁴²

Högsta domstolen uttalade i NJA 2018 s. 1103 att begreppet *genomföra en sexuell handling* inte i sig omfattar att förmå någon att senare i sin ensamhet utföra en sexuell handling på sig själv (*uppdelat händelseförlopp*). Det finns inte något krav på att gärningspersonen och målsäganden befinner sig på samma fysiska plats men det krävs att gärningspersonen på något sätt deltar i realtid under den del av händelseförloppet som innehåller den sexuella handlingen (*realtidskravet*).

Genom en lagändring i 6 kap. 1 § och 2 § den 1 augusti 2022 avskaffades dock det så kallade *realtidskravet* genom tillägget: ”den som förmår en person att företa eller tåla ...” i bestämmelserna om våldtäkt och sexuellt övergrepp. Ändringen innebär att offret inte behöver genomföra den sexuella handlingen direkt efter gärningspersonens påtryckning utan en viss tid kan passera. Det finns dock ett krav på att gärningspersonens handlande leder till den sexuella handlingen. Det krävs inte att gärningspersonen senare tar del av den sexuella handlingen eller att den dokumenteras.⁴³

Avskaffandet av realtidskravet har fått betydelse för distansbrott som begås via nätet. I kapitel 7 beskrivs distansbrotten före och efter lagändringen 2022.

Denna lagändring innebär även att bestämmelserna om våldtäkt och sexuellt övergrepp utvidgats till andra situationer, såsom gärningar där offret vid ett fysiskt möte förmås att senare, trots bristande frivillighet, utföra den sexuella handlingen på sig själv eller på någon annan eller att tåla en sexuell handling som någon annan utför. Ett exempel på detta är vissa handlingar som tidigare bedömts som *koppleri* men som till följd av lagändringen kan komma att straffas som våldtäkt eller sexuellt övergrepp.⁴⁴

En person som genom våld eller hot tvingat målsäganden att genomföra en sexuell handling med en annan person kunde dock innan den 1 augusti 2022 dömas för *anstiftan till våldtäkt*. Det krävdes inte att den person som utförde den sexuella handlingen kunde dömas för våldtäkt.⁴⁵

⁴² Prop. 2017/18 s. 39, se även dom Svea hovrätt 2019-07-15 i mål B 5624–19 (åtalspunkten 8). Se även RåV 2024:10 *Sexualbrott (del 2) Sexualbrott mot vuxna – ett metodstöd*.

⁴³ Prop. 2021/22:132 s. 20–29.

⁴⁴ A. prop. s. 29.

⁴⁵ Dom Hovrätten för Västra Sverige 2021-06-18 i mål B 2622–21 (åtalspunkten 2 E–F).

3.2.4 Kvalifikationsgrunder för grovt brott

Sedan den 1 juli 2018 är kvalifikationsgrunderna för grovt brott desamma vid våldtäkt och sexuellt övergrepp.⁴⁶ Omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om en gärning ska anses som ett grovt brott är:

- om gärningsmannen har använt *våld* eller *hot* som varit av särskilt allvarlig art, eller
- om *fler än en* förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet, eller
- om gärningsmannen med hänsyn till *tillvägagångssättet* eller *offrets låga ålder* eller *annars* visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

I förarbetena betonas att de angivna kvalifikationsgrunderna är avsedda som exempel. Det kan också finnas gärningar som på grund av andra omständigheter bör bedömas som grova brott. Det ska alltid göras en samlad bedömning av om omständigheterna totalt sett motiverar att brottet bedöms som grovt.⁴⁷

När flera personer på olika sätt deltagit i ett övergrepp uppstår dels frågan om personerna kan åtalas och dömas för att gemensamt och i samförstånd ha begått gärningen, dels om gärningen ska bedömas som grovt brott med hänsyn till att fler än en har förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet. Medverkansansvaret behandlas i avsnitt 8.3.

Enligt förarbetena blir ett våldtäktsbrott i regel att bedöma som grovt när offret sammantaget utsatts för flera övergrepp som har utförts av flera personer var för sig och i en följd. Detsamma gäller när flera personer samtidigt har deltagit i övergreppet. Det uppställs inte något krav på att alla ska kunna dömas som gärningsmän utan även den som på annat sätt *tagit aktiv del* i övergreppet omfattas. Alla förfaranden som kan medföra medverkansansvar omfattas dock inte av begreppet ”på annat sätt deltagit i övergreppet”, t.ex. när en person hållit vakt då en annan genomfört en våldtäkt.⁴⁸

Från förarbetena kan noteras följande förtydliganden. Angående *offrets låga ålder* anges att reformen 2018 innebar en skärpt syn på sexualbrott mot barn i åldern 15–17 år. Att ett övergrepp dokumenterats på bild eller film, särskilt om det skett i spridningssyfte, bör kunna bedömas som att gärningsmannen visat *särskild hänsynslöshet*.⁴⁹

⁴⁶ Prop. 2017/18:177 s. 66.

⁴⁷ Prop. 2004/05:45 s. 139 f.

⁴⁸ A. prop. s. 138 f.

⁴⁹ Prop. 2017/18:177 s. 65–67.

3.3 Oaktsam våldtäkt och oaktsamt sexuellt övergrepp

Vid sexualbrottsreformen 2018 infördes straffansvar för våldtäkt och sexuellt övergrepp vid grov oaktsamhet.⁵⁰ Detta innebär att gärningar som tidigare varit fria från straff nu utgör brott. Den grova oaktsamheten gäller i förhållande till att brottsoffret inte deltagit frivilligt, inklusive de omständigheter som gör att ett deltagande aldrig kan vara frivilligt.⁵¹ Att en sexuell handling har genomförts ska däremot omfattas av uppsåt.⁵²

Den grova oaktsamheten kan vara av två slag:

Medveten oaktsamhet: Gärningspersonen har genomfört handlingen trots att han eller hon insåg risken för att den andra personen inte deltog frivilligt. Till skillnad från likgiltighetsuppsåtet behöver uppsåt till effekten inte styrkas, dvs att gärningspersonen skulle ha genomfört handlingen även om han eller hon insett att deltagandet inte var frivilligt.

Klandervärda fall av omedveten oaktsamhet: Gärningspersonen insåg inte risken för att deltagandet inte var frivilligt. Det fanns dock något som gärningspersonen borde och kunde ha gjort för att komma till insikt. Om detta var något som gärningspersonen verkligen borde ha gjort, räknas den omedvetna oaktsamheten som mera klandervärd.⁵³

Se även flödesschema i bilaga 5.

Mindre allvarliga gärningar av våldtäkt och sexuellt övergrepp är undantagna från straffansvar vid oaktsamhet. Med undantaget för *mindre allvarliga gärningar* avses för *oaktsam våldtäkt* att ansvar normalt inte ska förekomma om gärningen hade bedömts som ett mindre grovt brott vid uppsåt.⁵⁴

Oaktsamt sexuellt övergrepp är enligt förarbetena förbehållet gärningar som vid uppsåt skulle ha bedömts som grovt sexuellt övergrepp.⁵⁵ Det senare avspeglas i straffskalan som är strängare för oaktsamt sexuellt övergrepp än för sexuellt övergrepp. Rekviritet *mindre allvarlig* betyder alltså i det senare fallet att gärningen är av normalgraden eller ett mindre grovt brott. Detta är

⁵⁰ Oaktsam våldtäkt 6 kap. 1a § BrB och oaktsamt sexuellt övergrepp 6 kap. 3 § BrB.

⁵¹ Prop. 2017/18:177 s. 47.

⁵² A. a. s. 48.

⁵³ Prop. 2017/18:177 s. 47–49.

⁵⁴ Detta är dock inte helt uteslutet, se prop. 2017/18:177 s. 85 och dom Svea hovrätts 2023-04-05 i mål B 1736–23 där hovrätten dömde för oaktsam våldtäkt trots att man i skadeståndsdelen kom fram till att gärningen skulle ha varit att bedöma som mindre grovt brott om den varit uppsåtlig.

⁵⁵ Prop. 2017/18:177 s. 86.

något åklagaren bör vara uppmärksam på vid andrahandsyrkanden avseende oaktsamt brott.

Ett oaktsamhetsansvar kan framförallt bli aktuellt i sådana situationer där målsäganden inte gett något tydligt uttryck för eller emot den sexuella handlingen genom ord eller handling och där den misstänkta personen gör en invändning om att denne uppfattat deltagandet som frivilligt.

Om en person vill genomföra sexuella handlingar med någon som förhåller sig *passiv* eller ger *dubbeltydiga signaler* får han eller hon ta reda på om den andra personen vill. Passivitet kan både vara ett uttryck för frivillighet och ofrivillighet. Om deltagandet är frivilligt godtas även tysta samtycken.⁵⁶ Detta får betydelse för bedömningen av uppsåt eller oaktsamhet. För uppsåt räcker det inte att bevisa att målsäganden varit passiv eller otydlig samt att den misstänkta personen underlåtit att ta reda på målsägandens inställning till deltagandet. En helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet måste göras.

Lagstiftaren har förutsett att vid passivitet kommer fall av bristande frivillighet där uppsåt inte kan styrkas att fångas upp av oaktsamhetsansvaret. Den misstänkta personens skyldighet att ta reda på målsägandens inställning till deltagandet blir en omständighet av betydelse vid oaktsamhetsbedömningen. Vid prövningen av omedveten oaktsamhet, dvs. där den misstänkta personen inte insåg risken för att deltagandet var ofrivilligt, får man pröva om det fanns något som denne borde ha gjort. Oftast är detta att fråga eller tänka efter.⁵⁷

Högsta domstolen har i två refererade avgöranden prövat frågan om oaktsam våldtäkt.

I "Övernattningen" NJA 2019 s. 668 som avsåg en situation där målsäganden varit i huvudsak passiv och inte givit några verbala uttryck har Högsta domstolen kommit fram till att den tilltalade varit grovt oaktsam och att det varit fråga om *medveten oaktsamhet*. Att domstolen kom fram till medveten oaktsamhet och inte likgiltighetsuppsåt har i huvudsak grundats på den tilltalades uppgift om att han avbröt samlaget när han fick intryck av att målsäganden inte längre ville delta.

I "Övernattningen 2" NJA 2022 s. 237 dömde hovrätten den tilltalade för oaktsam våldtäkt då man ansåg att han borde ha insett risken för att målsäganden inte deltagit frivilligt (*omedveten oaktsamhet*). Högsta domstolen ändrade hovrättens dom och frikände den tilltalade. Som skäl anfördes att det visserligen fanns vissa omständigheter som talade för att den tilltalade borde ha insett att målsäganden inte deltog frivilligt men med beaktande av

⁵⁶ Prop. 2017/18:177 s. 34.

⁵⁷ Prop. 2017/18:177 s. 34 och 85.

hur deras relation och sexuella samvaro tidigare varit så kunde den oaktsamhet som eventuellt hade förelegat i vart fall inte anses som grov.

Som beskrivits i avsnitt 3.2.3 behöver det inte vara samma person som utför eventuellt våld eller hot som genomför den sexuella handlingen. Det innebär t.ex. att en person som köper sex av någon som är utsatt för *människohandel* kan göra sig skyldig till, i vart fall oaktsam, våldtäkt.⁵⁸

I bilaga 5 finns ett flödesschema för uppsåts- och oaktsamhetsbedömningen vid våldtäkt och sexuellt övergrepp. De omständigheter som Högsta domstolen lagt till grund för bedömningen i NJA 2019 s. 668 och NJA 2021 s. 563 har lagts in vid respektive steg i flödesschemat.

Genom ett avgörande som refereras i NJA 2021 s. 563 har det klarlagts att oaktsam våldtäkt är ett så kallat ”artbrott” dvs. brott av sådan art att det föreligger en presumtion för fängelse.

3.4 Sexuellt ofredande

En sexuell kränkning som inte bedöms som en sexuell handling kan vara straffbar som *sexuellt ofredande*.

Bestämmelsen om sexuellt ofredande är subsidiär till bestämmelserna om våldtäkt och sexuellt övergrepp.

Ett sexuellt ofredande kan bestå både av fysiska beröringar och andra handlingar, t.ex. skriftliga meddelanden eller att blotta sig för någon annan.

Handlingen ska ha varit ägnad att kränka personens sexuella integritet. För detta krävs att:

- handlingen haft en tydlig sexuell inriktning eller prägel, eller
- att gärningspersonen har haft ett sexuellt präglat syfte som kommit till uttryck vid gärningen.

Den 1 augusti 2022 infördes *grovt sexuellt ofredande*

Bestämmelsen om sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § BrB är subsidiär till våldtäkt och sexuellt övergrepp. Den är uppdelad i ett första stycke som avser brott mot barn under 15 år med en egen brottsbeteckning, sexuellt ofredande mot barn, och ett andra stycke som inte har någon ålders-

⁵⁸ Se dom Svea hovrätt 2019-07-15 i mål B 5624–19 (åtalspunkten 8).

begränsning. För närmare vägledning gällande rubriceringen sexuellt ofredande mot barn hänvisas till avsnitt 5.1.4.

Som sexuellt ofredande enligt andra stycket räknas att gärningspersonen genom ord eller handling ofredar en annan person på ett sätt som är *ägnat att kränka personens sexuella integritet*. I bestämmelsen straffbeläggs också den specifika situationen *att gärningspersonen blottar sig för någon annan* på ett sätt som är ägnat att väcka obehag. Sexuella ofredanden kan avse kroppsliga beröringar som inte uppfyller kraven för sexuell handling.

Högsta domstolen redogör för *bedömningskriterierna* för sexuellt ofredande i rättsfallen NJA 2018 s. 443 och NJA 2018 s. 1091. För att en handling ska vara ägnad att kränka en persons sexuella integritet krävs att handlingen har en *tydlig sexuell inriktning eller prägel*. Handlingen ska typiskt sett vara sådan att den kränker den sexuella integriteten. Att målsäganden faktiskt har blivit kränkt saknar betydelse. För bedömningen kan det ha betydelse vem som företar handlingen och mot vem den riktas samt i vilken miljö eller i vilket sammanhang som handlingen företas. Gärningspersonen ska också genom ord eller handlande kunna sägas ha ofredat målsäganden.

Om handlingen i sig har en tydlig sexuell inriktning och prägel krävs det inte att gärningspersonen också har ett sexuellt präglat syfte med sitt handlande. Ett exempel på detta är att klappa någon på bröstet.⁵⁹

Om gärningspersonen har ett sexuellt präglat syfte som kommer till uttryck vid gärningen kan dock detta få betydelse vid bedömningen av handlingar som i sig inte uppfyller kravet för en tydlig sexuell inriktning eller prägel. Ett exempel på detta är att ta målsäganden på insidan av låret.⁶⁰

För straffansvar krävs inte att målsäganden varit medveten om angreppet när det skett. Detta framgår av ett rättsfall från Högsta domstolen där en man stack in handen under en kvinnas kjol och fotograferade hennes underliv.⁶¹

För exempel på fler gärningar som bedömts som sexuellt ofredande hänvisas till brottsbalkskommentarerna och de där angivna rättsfallen samt till kommande rättsfallssammanställning på ämnessidan "Sexualbrott mot vuxna". Vid tolkning av äldre praxis bör man ha i åtanke att uppfattningen om vad som är en kränkning av den sexuella integriteten kan variera med tids- och miljöförhållanden.⁶²

Den 1 augusti 2022 infördes *grovt brott* med en straffskala på fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Vid bedömningen av om brottet ska bedömas som grovt ska det särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på

⁵⁹ NJA 2018 s. 443 "Den oönskade beröringen I och II", se även NJA 2018 s. 1091.

⁶⁰ NJA 2018 s. 443 "Den oönskade beröringen I och II".

⁶¹ NJA 2017 s. 149 "Rulltrappan".

⁶² Prop. 2004/05:45 s. 87.

annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningspersonen med hänsyn till offrets låga ålder eller någon annan särskild omständighet visat särskild hänsynslöshet. Straffskalan för sexuellt ofredande är böter eller fängelse i högst två år och är oförändrad sedan revideringen av 6 kap. BrB 2005.⁶³

Observera att bestämmelsen om grovt sexuellt ofredande är subsidiär till sexuellt övergrepp. Flera gärningar som var för sig bedöms som sexuellt ofredande men som genomförs i ett sammanhang bör i första hand rubriceras som sexuellt övergrepp och i andra hand som grovt sexuellt ofredande, se avsnitt 2.2.

Grovt sexuellt ofredande är ett så kallat "*artbrott*", dvs. att brottslighetens art gör att det finns en presumtion för att välja fängelse som påföljd. Styrkan i fängelsepresumtionen måste dock avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.⁶⁴

Gärningar som inte bedöms som sexuellt ofredande därför att de inte anses ha en tydlig sexuell inriktning eller prägel kan i vissa fall bedömas som *ofredande*. Det kan därför vara aktuellt att framställa ett alternativyrkande om ansvar för ofredande. Åtalsprövningsregeln för ofredanden som inte skett på allmän plats ska då beaktas.⁶⁵

⁶³ Prop. 2004/05:45 s. 12.

⁶⁴ Prop. 2021/22:231 s. 126.

⁶⁵ 4 kap. 11 § BrB.

4 Sexualbrott mot vuxna fram till den 1 juli 2018

Den lagstiftning som gällde innan den 1 juli 2018 och som fortfarande kan bli aktuell att tillämpa, bygger i huvudsak på reformen ”En ny sexualbrottslagstiftning”, vilken trädde i kraft den 1 april 2005.⁶⁶ Lagstiftningen innebar att ett nytt 6 kap. infördes i BrB.⁶⁷ Detta avsnitt behandlar översiktligt skillnaderna mellan den lagstiftning som gäller i dag och lagstiftningen från 2005. Även lagändringar som ligger i tiden efter den 1 april 2005 men innan den 1 juli 2018 tas upp.

Genom nämnda reform infördes begreppet *sexuell handling* i 6 kap. BrB. Den definition av begreppet sexuell handling som infördes då gäller även i dag. Däremot var gränsdragningen för vilka sexuella handlingar som kunde läggas till grund för brottet våldtäkt något annorlunda än i dag. Gränsen gick vid samlag och handlingar som med hänsyn till *kränkningens art* och omständigheterna i övrigt var jämförliga med samlag, till skillnad från idag då bedömningen utgår ifrån kränkningens allvar.

4.1 Preskriptionsbestämmelser och äldre lagstiftning

Långa preskriptionstider och särskilda preskriptionsbestämmelser för barn under 18 år leder till att äldre lagstiftning fortfarande kan tillämpas.

Sexualbrottslagstiftningen har genomgått åtskilliga förändringar genom åren. Huvudsyftet har varit att öka skyddet mot sexuella kränkningar och att ytterligare stärka den sexuella integriteten och självbestämmanderätten.⁶⁸ Vidare har preskriptionsbestämmelserna för sexualbrotten förändrats ett flertal gånger för att senarelägga preskriptionstidpunkten vid brott mot barn. Preskriptionstidens utgångspunkt för vissa av brotten har förflyttats från brottsdatum till 15-årsdagen och senast till 18-årsdagen. Det är inte ovanligt att anmälningar om sexualbrott görs lång tid efter gärningen. Detta innebär att äldre lagstiftning behöver tillämpas i många fall. För vuxenbestämmelserna är det fortfarande aktuellt att tillämpa lagstiftning som tillkommit genom sexualbrottsreformen 2005 och framåt.

⁶⁶ SFS 2005:90.

⁶⁷ Prop. 2004/05:45 s. 1-2.

⁶⁸ Prop. 2004/05:45 s. 1, prop. 2012/13:111 s. 1, prop. 2017/18:177 s. 1 och prop. 2021/22:231 s. 1.

För brotten våldtäkt och grov våldtäkt mot en person som vid brottet var under 18 år har preskriptionen helt tagits bort fr.o.m. den 1 juli 2022 om gärningspersonen hade fyllt 18 år vid brottet.⁶⁹ Övergångsbestämmelserna förtydligar att misstankar om våldtäkt eller grov våldtäkt mot en person under 18 år som inte hade hunnit preskriberas den 1 juli 2022 enligt de äldre preskriptionsbestämmelserna aldrig kommer att preskriberas.⁷⁰ För vägledning vid beräkning av preskriptionstider vid brott mot person under 18 år hänvisas till Räv 2022:20 *Preskription av sexualbrott mot barn och barnpornografibrott*. I vägledningen kan man också hitta lagstiftning från olika tidsperioder.

Sammanfattningsvis innebär ändringarna av preskriptionsbestämmelserna:

- att en våldtäkt aldrig preskriberas om målsäganden blivit utsatt för brottet efter 15-årsdagen men före 18-årsdagen och målsäganden fyller 18 år den 1 juli 2012 eller senare samt att gärningspersonen hade fyllt 18 år vid gärningen.
- att en grov våldtäkt aldrig preskriberas om målsäganden blivit utsatt för brottet efter 15-årsdagen men innan 18-årsdagen och målsäganden fyller 18 år den 1 juli 2007 eller senare samt att gärningspersonen hade fyllt 18 år vid gärningen.

4.2 Våldtäkt

En gärning begången före den 1 juli 2018 kan straffas som våldtäkt om gärningspersonen:

- tilltvingat sig samlag eller jämförbar sexuell handling genom misshandel eller annars med våld eller hot om brottslig gärning, eller
- genomfört en sådan handling genom att, på ett otillbörligt sätt, utnyttja att den andra personen befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd (från den 1 juli 2013: särskilt utsatt situation).

Om inget av ovanstående rekvisit är tillämpliga, kan gärningen inte bedömas som våldtäkt enligt dåvarande lagstiftning. Så är fallet även då gärningspersonen genomfört ett samlag mot målsägandens uttryckliga vilja. En sådan gärning rubriceras istället som sexuellt ofredande, varvid preskriptionsbestämmelserna särskilt bör beaktas.

Genom NJA 2015 s. 501 är det klarlagt att gärningar som målsäganden tvingats eller förmåtts att utföra på sig själv omfattas av *begreppet*

⁶⁹ 35 kap. 2 § BrB.

⁷⁰ SFS 2022:667, se ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.

genomföra.⁷¹ Gärningspersonen och offret behöver inte ha befunnit sig i samma rum, men gärningspersonen måste ha tagit del av den sexuella handlingen i realtid, se NJA 2018 s. 1103.

”Våld eller hot om brottslig gärning” har sedan den 1 april 2005 haft samma innebörd som i dag, dvs. misshandelsvåld eller fysiskt betvingande av den kroppsliga rörelsefriheten eller sådant våld som krävs enligt bestämmelsen om olaga tvång.⁷² För ett brott begånget innan den 1 juli 2018 krävs att det är samma person som genomförde den sexuella handlingen och som utövade våld eller hot. En person som genom våld eller hot tvingat målsäganden att genomföra en sexuell handling *med en annan person* kan vid gärningar begångna innan den 1 juli 2018 dömas för *anstiftan till våldtäkt*. Det krävs inte att den person som utförde den sexuella handlingen kan dömas för våldtäkt.⁷³

Rekvisitet *hjälplost tillstånd* är ett snävare begrepp än begreppet *särskilt utsatt situation* som används i nuvarande lagstiftning. Med *hjälplost tillstånd* avses att målsäganden vid gärningstillfället *saknade förmåga att värna sin sexuella integritet*. För fördjupade kommentarer om begreppet hänvisas till äldre brottsbalkskommentarer som kan nås via JUNO.⁷⁴

Den 1 juli 2013 ändrades våldtäktsbestämmelsen i två avseenden:

- Rekvisitet ”en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens *art* och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag” ändrades till ”en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens *allvar* och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag”. Syftet med ändringen var att tydliggöra att det centrala vid avgränsningen av våldtäktsbestämmelsen är kränkningen genom den sexuella handlingen och inte den sexuella handlingens tekniska karaktär.⁷⁵
- Begreppet *hjälplost tillstånd* ändrades till *särskilt utsatt situation* d.v.s. samma lydelse som idag och den exemplifierande uppräkningslistan i lagtexten kompletterades med ”allvarlig rädsla”. Avsikten var också att överrumplingsfallen skulle omfattas av begreppet samt att den berusningsgrad som krävdes inte skulle vara så hög att offret helt saknade förmåga att värja sig. Karaktäristiskt för en särskilt utsatt situation blev efter denna lagändring att offret hade *klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet*.⁷⁶

⁷¹ 6 kap. BrB i den lydelse som trädde i kraft den 1 april 2005.

⁷² Prop. 2004/05:45 s. 134 jämfört med prop. 2017/18:177 s. 80.

⁷³ Dom Hovrätten för Västra Sverige 2021-06-18 i mål B 2622–21 (åtalspunkten 2 E–F).

⁷⁴ Se även prop. 2004/05:45 s. 136–138.

⁷⁵ Prop. 2012/13:111 s. 111.

⁷⁶ A. prop. s. 112–113.

4.3 Sexuellt tvång⁷⁷

Brottet *sexuellt tvång* i den lagstiftning som gällde innan den 1 juli 2018 motsvaras närmast av den nuvarande bestämmelsen om sexuellt övergrepp.⁷⁸

Brottet sexuellt tvång tillämpades i följande fall:

- I samma situationer som våldtäktsbestämmelsen, dvs. genom våld eller hot om brottslig gärning eller utnyttjande av ett hjälplöst tillstånd (från den 1 juli 2013: särskilt utsatt situation) men *där den sexuella handlingen inte ansågs jämförbar med samlag*.⁷⁹
- Både vid samlag och andra sexuella handlingar, i situationer där målsäganden förmåtts tåla en sexuell handling genom *olaga tvång* utan att det använts våld eller hot om brottslig gärning. Med olaga tvång menades detsamma som olaga tvång i 4 kap. 4 § BrB⁸⁰, dvs. hot att ange eller åtala någon för brott eller att lämna ett menligt meddelande om någon i de fall som gärningen var otillbörlig.

För brottet sexuellt tvång fanns även ett grovt brott, se guide för rubricering, bilaga 4.

4.4 Sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning⁸¹

I den lagstiftning som gällde under tiden den 1 april 2005 fram till den 1 juli 2018 fanns också brottet *sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning*.⁸² Ansvar för detta brott ådömdes en person som förmått målsäganden att företa eller tåla en sexuell handling genom att allvarligt missbruka att personen befann sig i en beroendeställning till gärningspersonen. Bestämmelsen gällde oavsett om den sexuella handlingen bestått av samlag, jämförbar sexuell handling eller annan sexuell handling.

Fr.o.m. den 1 juli 2018 är gärningar av detta slag att bedöma som våldtäkt eller sexuellt övergrepp beroende på vilken typ av sexuell handling som genomförts.

⁷⁷ Från och med den 1 juli 2026 kommer sexuellt tvång av normalgraden att vara preskriberade i samtliga fall. För grovt sexuellt tvång kommer alla brott att vara preskriberade först fr.o.m. den 1 juli 2031.

⁷⁸ 6 kap. 2 § BrB i dess lydelse fr.o.m. den 1 april 2005.

⁷⁹ Prop. 2004/05:45 s. 140–141.

⁸⁰ A. prop. s. 140.

⁸¹ Från och med den 1 juli 2026 kommer sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning av normalgraden att vara preskriberade i samtliga fall. För grovt brott kommer samtliga fall att vara preskriberade fr.o.m. den 1 juli 2031.

⁸² 6 kap. 3 § BrB i dess lydelse fr.o.m. den 1 april 2005.

4.5 Sexuellt ofredande

Brottet sexuellt ofredande var inte föremål för någon ändring i samband med Frivillighetsreformen 2018. Den del av bestämmelsen som är tillämplig på gärningar där målsäganden fyllt 15 år har samma lydelse i dag som den hade fr.o.m. den 1 april 2005, med undantag för redaktionella ändringar i lagtexten med ikraftträdande den 1 augusti 2022. Straffskalan, böter eller fängelse i högst två år, är också densamma.

En särskild straffskala för grovt sexuellt ofredande har tillkommit den 1 augusti 2022.⁸³ Sedan den 18 december 2013 räknas preskriptionstiden för sexuellt ofredande från målsägandens 18-årsdag om brottet är begånget mot en person under 18 år.⁸⁴

⁸³ Se avsnitt 9.1.

⁸⁴ SFS 2013:856, innan den 18 december 2013 räknades preskriptionstiden från brottsdatum oavsett målsägandens ålder vid gärningen.

5 Sexualbrott mot barn

Enligt svensk lag är åldern för sexuellt självbestämmande 15 år. Barn under 15 år är skyddade från alla sexuella kontakter då de inte anses ha uppnått sådan mognad att de kan bedöma riskerna och eftersom de har svårare att freda sin person och sexuella integritet.

Den svenska lagstiftningen i denna del betyder bl.a. att barnets inställning till gärningen saknar betydelse vid bedömningen av om en gärning ska anses straffbar.

I BrB återfinns de lagregler som specifikt handlar om sexualbrott mot barn i 6 kap. 4–6, 8–10 a och 13–14 §§. De övriga paragraferna i kapitlet kan dock komma att användas även om ett barn är målsägande, t.ex. om gärningspersonens uppsåt till barnets ålder inte kan styrkas.

5.1 Rubriceringsfrågor

Ett övergrepp innefattande ett samlag eller en sexuell handling som är jämförlig med samlag ska som utgångspunkt rubriceras som *våldtäkt mot barn*.

Straffansvar för *sexuellt övergrepp mot barn* träffar andra sexuella handlingar som inte är så kvalificerade att de med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga med samlag.

Brottet *utnyttjande av barn för sexuell posering* tar främst sikte på främjanden eller utnyttjanden av ohöjld exponering av sexuell innebörd. Straffansvar kan föreligga oavsett om gärningspersonen närvarat vid poseringen.

Sexuellt ofredande av barn straffbelägger sådana sexuella beröringar som inte är tillräckligt kvalificerade för att utgöra en sexuell handling. Bestämmelsen innefattar även andra typer av handlingar om dessa varit ägnade att kränka barnets sexuella integritet.

Brottet *kontakt för att träffa barn i sexuellt syfte* innefattar sådana kontakter med barn som syftar till att möjliggöra i lagrummet närmare angivna sexualbrott.

5.1.1 Våldtäkt mot barn

Det som avgör om ett brott ska rubriceras som våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn är typen av sexuell handling. För våldtäkt mot barn krävs att den sexuella handlingen är ett samlag eller att den sexuella

handlingen med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag (se ovan under avsnitt 2.1 och 2.3).

Av förarbeten till lagändringen den 1 augusti 2022 framgår att äldre förarbeten och inarbetad praxis när det gäller bedömningen av om en handling är jämförlig med samlag i stora delar kan fortsätta att tillämpas. Det påpekas dock att det utvidgade samlagsbegreppet även kan innebära en viss begränsad utvidgning av tillämpningsområdet. En närmare bedömning av vilka typer av handlingar som ska omfattas har överlämnats till rättstillämpningen.⁸⁵

I NJA 2021 s. 827 I och II prövade Högsta domstolen om handlingar bestående i att gärningsmannen hade förmått barn (11 år gamla) att penetrera sig själva i anus eller vagina med fingrar respektive föremål var att bedöma som sexuellt övergrepp mot barn eller våldtäkt mot barn. Kontakten mellan gärningsmännen och barnen hade ägt rum genom videochatt respektive skriftlig chatt och överföring av film. Högsta domstolen, som fann att gärningsmännen hade genomfört sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar var jämförliga med samlag med barnen, dömde de båda gärningsmännen för våldtäkt mot barn.

Vid bedömningen av vilka sexuella handlingar utöver vaginala, anala och orala samlag som ska omfattas av straffbestämmelsen är utgångspunkten att barn generellt är att anse som mer utsatta än vuxna. Prövningen av frågan om en kränkning är av sådant allvarligt slag som avses i 6 kap. 4 § BrB utgår vidare från att övergrepp som sker genom inträngande i kroppen typiskt sett utgör de mest kränkande sexuella övergreppen.⁸⁶ Att slicka ett barns analöppning är ett annat exempel på en sådan handling som med hänsyn till kränkningens allvar kan anses jämförlig med samlag.⁸⁷

Bedöms en våldtäkt mot barn som mindre grov ska gärningen rubriceras som *sexuellt utnyttjande av barn* enligt 6 kap. 5 § BrB (se avsnitt 5.3.2).

Grovt brott

Omständigheter som kan vara av betydelse för om en våldtäkt (mot barn) ska bedömas som *grovt brott* exemplifieras i lagtexten (se ovan under avsnitt 3.2.4). Då lagtexten är exemplifierande innebär det att samtliga omständigheter inte måste föreligga för att brottet ska bedömas som grovt, likväl som

⁸⁵ Prop. 2021/22:231 s. 84.

⁸⁶ Jfr NJA 2008 s. 1096 I. Se dock dom Göta hovrätt 2014-12-23 i mål B 1747-14 där den tilltalade dömdes för våldtäkt mot en vuxen kvinna genom att ha gnidit ett finger mellan målsägandens inre blygdläppar och på klitoris. Den tilltalade hade tvingat målsäganden genom våld och gärningen hade varit förenad med smärta samt förödmjukande och förnedrande inslag.

⁸⁷ Se dom Hovrätten för Övre Norrland 2023-05-09 i mål B 331-23 (åtalspunkten 4). Riksåklagaren överklagade till Högsta domstolen som dock inte beviljade prövningstillstånd (AMR-3850-23).

att även andra omständigheter kan vara av betydelse. En samlad bedömning av samtliga omständigheter måste göras i varje enskilt fall.⁸⁸

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska bl.a. särskilt beaktas om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet och råhet.

Exempel på omständigheter av betydelse för att brottet ska bedömas som grovt är:⁸⁹

- barnets låga ålder
- om flera gärningspersoner deltagit i övergreppet
- om gärningen innefattat inslag av våld eller hot
- om gärningen orsakat smärta eller skada
- upprepade eller utdragna händelseförlopp, oavsett om våld eller hot förekommit
- förekomst av grovt förnedrande inslag, oavsett om dessa varit särskilt farliga eller medfört allvarliga skador
- om gärningen skett mot ersättning
- om gärningen dokumenterats.

Efter lagändringen 2013 är avsikten att barnets låga ålder bör ges en ökad betydelse. Refererad praxis i fråga om grov våldtäkt mot barn inskränker sig till några enstaka avgöranden varav majoriteten ligger i tiden före de senaste lagändringarna. Tidigare praxis från Högsta domstolen visar dock att just barnets låga ålder är av stor vikt vid bedömningen av om ett sexualbrott ska bedömas som grovt.⁹⁰ Av praxis från underrätterna framgår vidare att dokumentation av övergrepp har fått betydelse vid bedömningen av om en våldtäkt mot barn ska bedömas som grov.⁹¹

En omständighet som domstolarna däremot inte brukar ta hänsyn till vid gradindelningen är om gärningen utgjort ett led i en systematisk brottslighet

⁸⁸ Se bl.a. prop. 2004/05:45 s. 75.

⁸⁹ Se bl.a. prop. 2004/05:45 s. 139 och 144 med vidare hänvisning till prop. 1991/92:35 s. 13 f.

⁹⁰ Se bl.a. NJA 1993 s. 310 och NJA 1993 s. 616. HD menade att våldtäkter som begåtts mot ett åttaårigt respektive tioårigt barn skulle bedömas som grova med särskilt beaktande av barnens låga ålder.

⁹¹ Se t.ex. dom Hovrätten över Skåne och Blekinge 2021-07-09 i mål B 1558–21, dom Hovrätten för Västra Sverige 2019-02-22 i mål B 1082-19 och dom Svea Hovrätt 2022-05-13 i mål B 15680–21 – se tingsrättens domskäl avseende åtalpunkten A1 vilka fastställdes av hovrätten.

som riktats mot ett stort antal barn. Denna omständighet brukar istället få betydelse vid straffmätningen av den samlade brottsligheten.⁹²

5.1.2 Sexuellt övergrepp mot barn

Straffansvaret för sexuellt övergrepp mot barn träffar andra sexuella handlingar som inte är samlag och inte heller är så kvalificerade att de med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga samlag.⁹³

Exempel på ageranden riktade mot barn som, var för sig eller i vart fall tillsammans, kan anses utgöra en annan sexuell handling som inte i kränkningshänseende är jämförlig med samlag är:

- **onani** utan penetrerande inslag
- **andra smekningar av kön** utan penetrerande inslag under förutsättning att beröringen inte varit flyktig
- **särande av blygdläppar eller skinkor**
- **smekningar eller smisk av rumpa eller bröst** under förutsättning att beröringen inte varit flyktig.

Det bör särskilt noteras att en helhetsbedömning alltid måste göras och att flera olika handlingar tillsammans kan utgöra en sexuell handling, även om de var för sig inte gör det.⁹⁴ Det krävs inte alltid att gärningspersonen haft ett sexuellt syfte med handlingen (se avsnitt 2.2).⁹⁵ En sexuell handling förutsätter inte heller någon fysisk kontakt mellan gärningspersonen och offret.⁹⁶

För ytterligare exempel på ageranden som kan anses utgöra en annan sexuell handling – se bilaga 2.

Möjligheten att bedöma ett *sexuellt övergrepp mot barn som mindre grovt* tillkom i samband med lagändringen den 1 augusti 2022 och framgår av 6 kap. 6 § andra stycket BrB (se avsnitt 5.3.2 nedan).

Grovt brott

Omständigheter som kan vara av betydelse för om ett sexuellt övergrepp mot barn ska bedömas som *grovt brott* exemplifieras i lagtexten. Av betydelse är bl.a. om brottet inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet.

De flesta omständigheter av betydelse är desamma som aktualiseras vid gradindelningen för våldtäkt mot barn (se ovan). Eftersom så många olika

⁹² Se t.ex. dom Svea Hovrätt 2015-06-24 i mål B 693–15, dom Svea Hovrätt 2017-03-08 i mål B 6666–16 samt dom Hovrätten för Västra Sverige 2017-05-15 i mål B 4801–16. Se även SOU 2013:85 s. 118.

⁹³ Se ovan under avsnitt 2.2 och 2.4.

⁹⁴ Se prop. 2004/05:45 s. 33 f.

⁹⁵ NJA 2013 s. 548.

⁹⁶ NJA 2024 s. 194.

typer av handlingar omfattas av bestämmelsen bör även den enskilda sexuella handlingens "karaktär" kunna påverka gradindelningen – det är t.ex. skillnad i kränkingshänseende på att smeka bröst och smiska skinkor jämfört med varaktig onani.

5.1.3 Utnyttjande av barn för sexuell posering

Genom den tekniska utvecklingen och samhällets digitalisering har brottet utnyttjande av barn för sexuell posering i 6 kap. 8 § BrB fått hög aktualitet. Rekviritet *sexuell posering* avser medverkande i eller utförande av en sexuell handling eller ohöljd exponering av sexuell innebörd inför en eller flera personer eller framför en kamera.⁹⁷ Skyddet omfattar såväl att gärningspersonen beskådar ett barn som att gärningspersonen dokumenterar ett barn vid en sådan posering. Dokumentation är alltså inte en förutsättning för straffansvar.

I praktiken tar brottet inte främst sikte på sexuella handlingar utan kompletterar de övriga sexualbrotten genom att straffbelägga ett främjande eller utnyttjande av *ohöljd exponering av sexuell innebörd*. Bedömningen av vad som är att betrakta som *sexuell* ska utgå från allmänna värderingar och det finns ingen särskild definition av detta i lagtext eller lagkommentarer. En posering i underkläder eller i badkläder utan att bröst, kön eller rumpa är blottat utgör således inte per automatik en sexuell posering. För att ett sådant agerande ska utgöra poseringsbrott krävs att det klarlagts att barnet exponerats på ett sätt som för en vuxen person klart och otvetydigt är av sexuell karaktär.⁹⁸

För straffansvar krävs att gärningspersonen *främjat* eller *utnyttjat* att barnet utför en sexuell posering. Då det inte finns något krav på genomförande spelar det alltså ingen roll om gärningspersonen närvarat när poseringen utförs (jämför avsnitt 7.1 nedan). Däremot måste det finnas ett klart samband mellan själva poseringen och de åtgärder som den tilltalade vidtagit för att förmå målsäganden att posera (adekvat kausalitet). För straffrättsligt ansvar krävs dels att åtgärderna föregått själva poseringen, dels att åtgärderna tidsmässigt ligger i nära anslutning till poseringen.

Med *främjande* avses detsamma som i straffbestämmelsen om koppleri.⁹⁹ Att psykiskt påverka i en inte alltför obetydlig grad kan vara ett främjande, liksom att tvinga, förmå eller förleda målsäganden att posera.¹⁰⁰ Av praxis framgår att en person som beställer, instruerar om och betalar ersättning för en sexuell posering anses ha främjat detsamma. Detsamma gäller för en person

⁹⁷ Se prop. 2004/05:45 s. 146.

⁹⁸ A. prop. 2004/05:45 s. 146.

⁹⁹ A. prop. 2004/05:45 s. 146.

¹⁰⁰ Prop. 2021/22:231 s. 36 f.

som mottar en beställning eller betalning, vidarebefordrar instruktioner och dokumenterar poseringen.¹⁰¹

En person får anses ha *utnyttjat* att ett barn utfört en sexuell posering om poseringen använts för framställan av barnpornografiskt material. Ett utnyttjande kan även vara ekonomiskt, t.ex. om gärningspersonen erhållit ersättning för poseringen.¹⁰²

Att ett barn inte känt till att det eventuellt blivit filmat eller fotograferat saknar betydelse i sammanhanget då barnets inställning till handlingen inte ska tillmätas någon betydelse.¹⁰³ Inte heller krävs att barnet förstått att poseringen skett i en sexuell kontext.

För gärningar riktade mot barn i åldern 15–17 år – se nedan i avsnitt 6.2.

Särskilt om ”passiva offer”

Den 1 augusti 2022 utvidgades straffansvaret till att träffa även fall då barnet är helt *passivt*. Den tidigare praxisutvecklingens fokus på barnets aktivitet är därmed inte längre aktuell för brottslighet som inträffat efter lagändringen i denna del.

Sedan lagändringen är det således kriminaliserat att *försätta* eller utnyttja att barnet *av någon annan försätts* i en situation som innebär sexuell posering.¹⁰⁴ Detta innebär att även barn som varit passiva på grund av t.ex. berusning, sömn, rädsla eller funktionsnedsättning skyddas av bestämmelsen. Detsamma torde gälla för barn som är så unga att de saknar förmåga att posera. För straffansvar krävs dock att poseringen i dessa fall sker i realtid, t.ex. genom att gärningspersonen tar del av poseringen via livestreamad videochatt eller närvarar på plats.¹⁰⁵

Straffbestämmelsen förutsätter sammanfattningsvis ett aktivt agerande från barnet *eller* en vuxen. Det bör härvid uppmärksammas att i de fall gärningspersonen deltar mer aktivt när någon annan försätter barnet i en sexuell pose så kan personen vara att anse som medgärningsman eller medhjälpare (om medverkansansvar – se nedan under avsnitt 8.3).

Straffansvaret omfattar inte så kallade ”smygfotograferingssituationer” – det vill säga då en gärningsperson utnyttjar att barnet *befinner sig i* en situation som innebär sexuell posering. Situationer som avses är sådana där barnet genomför vardagliga sysslor utan instruktion eller påverkan av en gärnings-

¹⁰¹ Se bl.a. Svea hovrätts dom den 22 oktober 2019 i mål B 8435–19 i vilken hovrätten fastställde tingsrättens resonemang i denna del. Jfr även RH 2013:18 där frågan var om vissa åtgärder varit tillräckliga för att betraktas som främjande respektive otillbörligt utnyttjande vid ett åtal om koppleri.

¹⁰² Prop. 2004/05:45 s. 146.

¹⁰³ RH 2016:58.

¹⁰⁴ Se 6 kap. 8 § första stycket andra meningen BrB.

¹⁰⁵ A. prop. 2021/22:231 s. 90.

person, t.ex. om barnet fotograferas när det råkat somna i en sexuell pose eller i samband med att barnet byter om i ett omklädningsrum. Varken barnet eller den vuxne har då aktivt arrangerat barnets kropp. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan sådant agerande istället vara kriminaliserat som kränkande fotografering, sexuellt ofredande (mot barn), olaga integritetsintrång eller barnpornografibrott.

Grovt brott

Omständigheter som kan vara av betydelse för om ett utnyttjande av barn för sexuell posering ska bedömas som *grovt brott* exemplifieras i lagrummets tredje stycke. Då lagtexten är exemplifierande innebär det att samtliga omständigheter inte måste föreligga för att brottet ska bedömas som grovt, likväl som att även andra omständigheter kan vara av betydelse. En samlad bedömning av samtliga omständigheter får göras i varje enskilt fall.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om brottet:

- avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning
- medfört betydande vinning *eller*
- inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet.

Ledning vid bedömningen kan sökas i koppleribestämmelsen.¹⁰⁶ Omständigheter av betydelse för om ett utnyttjande varit hänsynslöst är bl.a. om poseringen skett till följd av hot, vilseledande, övertalning eller mot löfte om ersättning.¹⁰⁷ Även ”poseringens karaktär” bör kunna få betydelse vid gradindelningen – det är t.ex. skillnad på om barnet poserat sexuellt i underkläder eller om poseringen inneburit en grafisk och naken exponering av kön.

Grovt utnyttjande av barn för sexuell posering är ett artbrott.¹⁰⁸

5.1.4 Sexuellt ofredande mot barn

Straffbestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 10 § BrB fungerar som en uppsamlingsparagraf i förhållande till övriga bestämmelser i kapitlet och utgör därmed en nedre gräns för vad som är straffbelagt som sexualbrott mot barn. Sedan den 1 augusti 2022 är straffbestämmelsen om sexuellt ofredande uppdelad i en bestämmelse som gäller brott mot barn under 15 år och en som gäller övriga fall. Vidare har en gradindelning av brottet införts (se ovan under avsnitt 3.4).

¹⁰⁶ Prop. 2004/05:45 s. 147.

¹⁰⁷ Se t.ex. dom Svea hovrätt 2009-12-22 i mål B 7212-09, Svea hovrätts dom den 23 april 2013 i mål B 721-13 och Göta hovrätts dom den 3 februari 2014 i mål B 3104-13.

¹⁰⁸ NJA 2011 s. 386.

Första stycket straffbelägger *sexuella beröringar*¹⁰⁹ av barn under 15 år eller andra ageranden som medför att gärningspersonen förmår barnet att företa eller medverka i en handling av sexuell innebörd om handlandet inte är belagt med straff enligt någon föregående paragraf i kapitlet.¹¹⁰ Exempel på sexuella beröringar som beroende på omständigheterna kan inrymmas under lagrummets första stycke är beröringar av kön, rumpa eller bröst utanpå barnets kläder. Även flyktiga sexuella beröringar av ett barns nakna kropp torde innefattas om inte beröringen haft tillräcklig varaktighet för att bedömas som en sexuell handling.

Även ageranden enligt paragrafens andra stycke som begås mot ett barn under 15 år omfattas av denna del av lagrummet och ska rubriceras som sexuellt ofredande mot barn. Kriminaliserade gärningar som inryms enligt andra stycket är dels *exhibitionistiska beteenden* (blottning) som typiskt sett väcker obehag, dels *yttranden* och *andra handlingar* som är ägnade att kränka den sexuella integriteten. Av betydelse för bedömningen av om en handling varit ägnad att kränka den sexuella integriteten är vem som företar handlingen, mot vem den riktas samt i vilken miljö och i vilket sammanhang gärningen begås.¹¹¹ En och samma handling kan således vara ägnad att kränka ett barns sexuella integritet men inte en vuxens.¹¹²

Typexempel på ageranden som kan vara att bedöma som sexuellt ofredande mot barn enligt andra stycket i distansbrottssituationer är att gärningspersonen skriver chattar med sexuellt kränkande innehåll eller skickar bilder eller filmer på sig själv eller annan med sexuellt explicit innehåll. Ett exempel på en gärning begången i det fysiska rummet som kan vara att bedöma som sexuellt ofredande mot barn enligt andra stycket är om gärningspersonen dokumenterar barnet i bild eller film utan att gärningen med hänsyn till omständigheterna blir att bedöma som utnyttjande av barn för sexuell posering.¹¹³

Av praxis framgår att straffansvar inte förutsätter att målsäganden uppfattat det sexuella ofredandet när det skedde.¹¹⁴

För närmare vägledning avseende gärningar som är att bedöma som sexuellt ofredande enligt andra stycket – se ovan under avsnitt 3.4.

¹⁰⁹ Se ovan under avsnitt 2.5.

¹¹⁰ Av praxis framgår att en tillämpning av 10 § inte hindras av den omständigheten att handlandet i och för sig skulle kunna innefatta annat brott enligt de tidigare paragraferna, se NJA 2016 s. 129. Regleringen är dock ett uttryck för att det i första hand ska dömas enligt någon av bestämmelserna tidigare i kapitlet, se prop. 2021/22:231 s. 72.

¹¹¹ NJA 2018 s. 443 "Den oönskade beröringen" och NJA 2018 s. 1091 "Den oönskade beröringen II".

¹¹² Prop. 2021/22:231 s. 73.

¹¹³ Se ovan under rubriken "Utnyttjande av barn för sexuell posering".

¹¹⁴ NJA 2017 s. 393 "Rulltrappan".

Grovt brott

Grovt sexuellt ofredande mot barn regleras i lagrummets tredje stycke. Omständigheter som särskilt ska beaktas vid gradindelningen anges uttryckligen i paragrafens fjärde stycke. Av detta stycke framgår att det vid denna bedömning särskilt ska beaktas om flera personer har utsatt offret eller att gärningsmannen med hänsyn till offrets låga ålder eller någon annan omständighet visat särskild hänsynslöshet.

I förarbetena lämnas vissa exempel på sådan särskild hänsynslöshet som talar för att ett brott är att bedöma som grovt men med ett förtydligande att en samlad bedömning alltid ska göras i det enskilda fallet. Gärningspersonen kan t.ex. anses ha agerat särskilt hänsynslöst om denne utnyttjat att offret befunnit sig i en utsatt situation eller skyddslös ställning eller om offret varit i beroendeställning till gärningspersonen.¹¹⁵

Grovt sexuellt ofredande mot barn är ett artbrott.¹¹⁶

5.1.5 Kontakt för att träffa barn i sexuellt syfte

Brottet kontakt för att träffa barn i sexuellt syfte tar sikte på sådana kontakter med barn under 15 år som syftar till att möjliggöra sexuella övergrepp. Straffansvar förutsätter således att gärningen begås med avsiktsuppsåt till de i lagen nämnda brotten.

Sedan den 1 januari 2018 är straffansvaret tidigarelagt genom att kravet på att gärningspersonen måste ha vidtagit någon åtgärd för att främja ett sammanträffande med barnet tagits bort.

Kontakten kan ske i det fysiska eller virtuella rummet. Det spelar heller ingen roll om den föreslagna eller bestämda träffen är tänkt att ske vid ett fysiskt sammanträffande eller i den virtuella världen via ett tekniskt hjälpmedel.

Ett *förslag till en träff* ska vara konkret och preciserat samt riktat till ett specifikt barn och det krävs att initiativet till att träffas tas av gärningspersonen.

Även en *bestämd träff* med barnet ska vara konkretiserad till tid och plats eller virtuellt rum. I dessa fall kan initiativet till träffen ha kommit antingen

¹¹⁵ Se prop. 2021/22:231 s. 76. Som exempel från praxis anges att offret varit fosterhemsplacerad, att brottet begåtts på särskilt boende, att offret befunnit sig på en avskild plats ensam med gärningspersonen eller om offret på grund av sömn, allvarlig rädsla eller berusning befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Även omständigheter i tillvägagångssättet eller att gärningen dokumenterats kan beaktas vid gradindelningen.

¹¹⁶ Prop. 2021/22:231 s. 92.

från gärningspersonen eller barnet. Det krävs dock inte att barnet har för avsikt att träffa gärningspersonen.¹¹⁷

5.2 Konkurrensfrågor

Utnyttjande av barn för sexuell posering ska som huvudregel åtalas i konkurrens med ett annat sexualbrott. Undantag gäller för (grov) våldtäkt mot barn där en bedömning får göras i det enskilda fallet.

Brotten *utnyttjande av barn för köp av sexuell handling* och *sexuellt ofredande mot barn* är uttryckligen subsidiära till tidigare brott i 6 kap. BrB.

Brottet *kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syftes* lagtekniska konstruktion innebär att gärningen ofta medför att ett annat sexualbrott fullbordats eller uppnått en straffbar förberedelse- eller försöksnivå. I dessa fall konsumeras brottet av den allvarligare gärningen.

Om den tilltalade gjort sig skyldig till både ett sexualbrott mot barn och *barnpornografibrott* bestående i skildring av övergreppet döms det för båda brotten i brottskonkurrens.

Frågan om ett handlande utgör en eller flera gärningar uppstår ofta i utredningar om sexualbrott mot barn i allmänhet och internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn i synnerhet, t.ex. då flera gärningar begås inom ramen för en och samma chatt.

I första hand uppstår frågor om konkurrens mellan olika sexualbrott mot barn i förhållande till brottet *utnyttjande av barn för sexuell posering* enligt 6 kap. 8 § BrB. Om sexualbrottet konsumerar poseringsbrottet eller om det ska dömas i konkurrens beror främst på sexualbrottets allvar (se nedan).

5.2.1 Våldtäkt mot barn

I situationer där en gärningsperson t.ex. genomför ett samlag, eller en sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, och samtidigt dokumenterar barnet kan gärningen vara straffbelagd enligt såväl bestämmelsen om våldtäkt mot barn som bestämmelsen utnyttjande av barn för sexuell posering.

Av förarbetena till lagändringen den 1 augusti 2022 framgår att utgångspunkten bör vara att gärningspersonen döms både för utnyttjande av barn för sexuell posering och för det andra sexualbrottet. När det gäller de allvarligaste sexualbrotten grov våldtäkt mot barn och våldtäkt mot barn framhålls dock att det inte alltid är nödvändigt att döma i konkurrens. En bedömning i

¹¹⁷ Prop. 2016/17:214 s. 13.

det enskilda fallet ska således alltid göras och konkurrensfrågan i dessa fall har överlämnats till rättstillämpningen.¹¹⁸

Frågan har bedömts olika i underrättspraxis.¹¹⁹ *Utvecklingscentrum rekommenderar* dock att åklagaren som utgångspunkt åtalar i konkurrens till dess Högsta domstolen avgjort frågan.

Skäl för att åtala i konkurrens föreligger då poseringsbrottet *inte har någon subsidiaritetsklausul* i förhållande till tidigare brott i kapitlet. Vidare sammanfaller straffbestämmelsernas *tillämpningsområden* endast delvis. Den sexuella poseringen omfattar således de moment vid brottstillfället som innefattar en "ohöljd exponering av kroppen", vilket inte i sig utgör en sexuell handling.¹²⁰ Slutligen har brotten delvis olika *syften*. Till skillnad från våldtäktsbrottet har poseringsbrottet inte den sexuella kränkningen av barnet som sitt enda skyddsintresse utan kan även sägas utgöra ett skydd för barnet mot att få sin personliga integritet kränkt genom att dokumenteras i sexuella sammanhang.

Situationer där det kan vara tänkbart att låta våldtäktsbrottet konsumera poseringsbrottet är om hela det dokumenterade händelseförloppet består av en sexuell handling från början till slut. I dessa fall kan dokumentationen istället anses utgöra en försvårande och kränkningshöjande omständighet.

5.2.2 Sexuellt övergrepp mot barn

I enlighet med vad som anförts under avsnittet ovan framgår det av förarbetena att det enligt huvudregeln ska dömas för sexuellt övergrepp mot barn i konkurrens med utnyttjande av barn för sexuell posering.¹²¹

5.2.3 Utnyttjande av barn för köp av sexuell handling

Bestämmelsen om utnyttjande av barn för köp av sexuell handling i 6 kap. 9 § BrB är uttryckligen subsidiär i förhållande till de tidigare paragraferna i kapitlet.

Situationer där ett barn under 15 år utför eller medverkar i sexuella handlingar mot betalning blir därför i första hand straffbara som våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp mot barn eller utnyttjande av barn för sexuell posering. Betalningen i dessa fall torde många gånger kunna utgöra en omständighet som medför att brottet bör bedömas som grovt.

Det kan tilläggas att om en tilltalad förmått ett barn under 15 år att mot ersättning genomföra ett samlag eller därmed jämförlig sexuell handling så

¹¹⁸ Prop. 2021/22:231 s. 43.

¹¹⁹ Exempel på domar där domstolarna dömt i konkurrens, dom Svea hovrätt 2018-04-16 i mål B 11734–17 och 2019-10-22 i mål B 8435–19.

¹²⁰ Prop. 2004/05:45 s. 34 f.

¹²¹ Prop. 2021/22:231 s. 43.

finns det knappast något utrymme att bedöma gärningen som mindre grov.¹²² Konkurrensförhållandet mellan utnyttjande av barn för köp av sexuell handling och brottet sexuellt utnyttjande av barn aktualiseras således mycket sällan i praktiken.

För närmare vägledning gällande brott mot barn i åldersgruppen 15–17 år – se nedan under avsnitt 6.3.

5.2.4 Sexuellt ofredande mot barn

Bestämmelsen om sexuellt ofredande mot barn i 6 kap. 10 § BrB är uttryckligen subsidiär i förhållande till de tidigare paragraferna i kapitlet vilket medför att brottet oftast konsumeras av ett allvarligare sexualbrott.

Särskilda överväganden kan dock vara påkallade i distansbrottsfallen. Det är nämligen inte ovanligt att en gärningsperson i samband med ett distansövergrepp samtidigt chattar med barnet på ett sådant sätt att innehållet i chatten innebär ett sexuellt ofredande mot barn.

Vid bedömningen av om ett sexualbrott, t.ex. (försök till) utnyttjande av barn för sexuell posering, ska dömas i konkurrens med sexuellt ofredande mot barn måste hänsyn tas till om gärningarna kan ses isolerade från varandra. I de fall ett sexuellt ofredande inte har ett direkt samband med poseringsbrottet ska det dömas för båda brotten i konkurrens.¹²³ Uttalas eller skrivs ord av sexuell karaktär i samband med att barnet poserar sexuellt bör bedömningen således göras om det sexuella ofredandet tar sikte på att förnedra eller provocera målsäganden eller som ett led i att (försöka) utnyttja barnet att utföra eller medverka i en sexuell posering.

Frågor om konkurrens kan även uppstå i förhållande till brottet kränkande fotografering. I straffbudet kränkande fotografering är själva fotograferandet straffbelagt, oberoende av bildens innehåll. Beroende på gärningspersonens agerande kan den kränkande fotograferingen dock i viss mån sammanfalla med bestämmelsen om sexuellt ofredande mot barn. Om förutsättningar föreligger att döma för såväl kränkande fotografering som sexuellt ofredande mot barn bör det, med hänsyn till bestämmelsernas delvis olika syften och tillämpningsområden, vara möjligt att döma för båda brotten i brottskonkurrens.

5.2.5 Kontakt för att träffa ett barn i sexuell syfte

Brottets konstruktion innebär en särskild kriminalisering av en slags förberedelsehandlingar. Om förutsättningarna för förberedelse eller försök till de i lagrummet angivna sexualbrotten uppfylls till följd av gärningspersonens

¹²² Jämför NJA 2022 s. 826 p. 14 "Chattkontakten".

¹²³ Se t.ex. dom Svea hovrätt 2015-06-24 i mål B 693–15.

fortsatta handlade efter kontakten, bör det dömas för detta och inte för kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte.

Om brottet upptäcks först när gärningspersonen och barnet träffats, och ett allvarligare sexualbrott då begåtts, konsumeras kontaktbrottet av det andra brottet. Detsamma gäller om ett fysiskt möte inte ägt rum men kontakten i sig inneburit ett sexuellt ofredande mot barn eller ett utnyttjande av barn för sexuell posering.

5.2.6 Barnpornografibrott

Om den tilltalade gjort sig skyldig till både ett sexualbrott mot barnet och barnpornografibrott bestående i skildring av övergreppet döms denne för barnpornografibrott i brottskonkurrens med sexualbrottet eftersom brotten har olika skyddsintressen. Sexualbrottet är ett brott riktat mot barnet medan barnpornografibrottet är ett brott riktat mot staten och utgör därmed en kränkning av barn i allmänhet.

5.3 Straffansvar

För straffansvar är det tillräckligt att gärningspersonen varit oaktsam i förhållande till barnets ålder.

Våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn kan i undantagsfall bedömas som mindre grova. Reglerna avser att träffa situationer där en målsägande strax under 15 år har ett ömsesidigt och frivilligt sexuellt umgänge med en annan person.

I vissa särskilt föreskrivna fall kan ett sexualbrott mot barn vara straffritt. Straffrihet förutsätter att det är uppenbart att den sexuella kontakten inte inneburit något övergrepp mot barnet.

Enligt svensk lag är åldern för sexuellt självbestämmande 15 år. Barn under 15 år är skyddade från alla sexuella kontakter och som utgångspunkt saknar deras inställning till gärningen betydelse vid bedömningen av om en gärning ska anses straffbar.

Det kan i vissa fall vara brottsligt att ha sexualiserade kontakter med äldre barn upp till och med 17 års ålder. För närmare vägledning avseende gärningar mot barn i åldern 15–17 år – se kapitel 6.

5.3.1 Uppsåt gällande ålder

Samtliga sexualbrott mot barn innehåller ett åldersrekvisit. En förutsättning för att gärningen objektivt ska vara straffbar är således att barnet inte uppnått en viss ålder, i de flesta fall 15 år.

Som huvudregel ska samtliga rekvisit i straffbestämmelserna vara täckta av gärningspersonens uppsåt. Av 6 kap. 13 § BrB framgår dock att det för straffansvar räcker med att gärningspersonen varit *oaktsam* kring omständigheten att barnet inte uppnått viss ålder.

2018 genomgick lagrummet en förändring och oaktsamhetskravet gavs en ny lydelse - istället för att som tidigare kräva att den misstänkta personen "inte insåg men hade skäligen anledning att anta" krävs inte längre någon kvalificerad form av oaktsamhet. Av förarbetena framgår att den ändrade skrivningen bl.a. berodde på att det fanns skäl att frångå den restriktivitet som framhållits i tidigare motivuttalanden om att bestämmelsen skulle tillämpas med stor försiktighet. Domstolarnas bedömning av gränsen mot straffbarhet varierade kraftigt och liknande omständigheter beaktades på skilda sätt. Det framgår vidare att det fanns anledning att luckra upp det fokus som tidigare varit på barnets *kroppsutveckling* då det annars finns en risk att skyddet mot barn varierar för olika individer beroende på t.ex. barnets kön, etnicitet och sociala tillhörighet. Inte minst när kontakter tagits eller upprätthållits via internet bör andra omständigheter än kroppsutvecklingen ges stor betydelse vid bedömningen av om en person varit oaktsam i förhållande till barnets ålder. Det betonas att en helhetsbedömning istället ska göras av samtliga omständigheter som förelegat vid gärningen.¹²⁴

Analys av efterföljande underrättspraxis visar att lagändringen har fått avsedd effekt och att utfallen numera är mer enhetliga. Domstolarna lägger mindre vikt vid barnets kroppsutveckling och gör istället en mer allsidig oaktsamhetsbedömning än tidigare.¹²⁵

Det gällande allmänna oaktsamhetskravet innefattar såväl medveten som omedveten oaktsamhet (jämför avsnitt 3.3). När det gäller oaktsamhet i förhållande till barnets ålder bör prövningen göras enligt följande utgångspunkter:

- Med **medveten oaktsamhet** menas att gärningspersonen misstänker att barnet är under den relevanta åldern (15 år eller 18 år).
- Med **omedveten oaktsamhet** menas att gärningspersonen visserligen inte misstänker att barnet är under en viss ålder, men att han eller hon kunde och borde ha gjort det.

Prövningen avser om gärningspersonen borde ha insett att det fanns en *risk* för att målsäganden var under den relevanta åldern – inte att han eller hon borde ha insett målsägandens riktiga ålder.

Prövningen av om en gärningsperson varit *omedvetet oaktsam* görs i tre steg.

¹²⁴ Se prop. 2017/18:117 s. 54 ff. och 88 f.

¹²⁵ Se SOU 2023:80 s. 17.

Först måste det klarläggas vilka *indikationer* som funnits på att målsäganden var underårig. I en situation med tydliga indikationer på att den unge är underårig är det oaktsamt att genomföra sexuella handlingar med den unge utan att först ha förvissat sig om att denne trots allt har åldern inne. Vid utredningen i denna del blir den misstänkta personens tidigare kännedom om den unge av stor betydelse. Om parterna sedan tidigare är bekanta eller känner till varandra kan det handla om att utreda misstänkts kunskap om vilken skola eller klass barnet går i och/eller vilken umgängeskrets barnet har. Om parterna istället är sedan tidigare helt obekanta med varandra ökar kravet på den misstänkta personens försiktighet – målsägandens kroppsutveckling är i en sådan situation normalt inte en omständighet som ger den misstänkta personen anledning att bortse från risken. En uppgift från den unge ska vidare inte alltid tas för god av personen som kan misstänkas, i synnerhet inte om kontakten inlets anonymt via internet.

Nästa steg är att kontrollera om det fanns något som den misstänkta personen *kunde ha gjort* för att komma till insikt om risken, det vill säga om han eller hon hade förmåga och tillfälle att t.ex. tänka efter, ställa frågor och kontrollera de närmare förhållandena.

Slutligen ska det kontrolleras om det fanns något som den tilltalade *borde ha gjort* för att komma till insikt, det vill säga kan det begäras att den tilltalade borde ha gjort det?

I NJA 2022 s. 826 ("Chattkontakten") prövade Högsta domstolen frågan om den tilltalade hade varit omedvetet oaktsam beträffande omständigheten att målsäganden inte uppnått 15 års ålder. I det aktuella fallet hade den misstänkta personen (20 år) kommit i kontakt med målsäganden (13 år) via ett öppet chattforum som gav besökarna möjlighet att kommunicera anonymt med främlingar. Kontakten hade varit kortvarig och målsäganden hade inledningsvis på den tilltalades fråga uppgivit att hon var 15 år. Relativt omgående därefter bad den misstänkta personen att få köpa sexuella handlingar av henne. Några timmar senare träffades parterna och genomförde vaginalt och oralt samlag. Handlingarna avbröts då målsäganden blev uppringd av sin pappa.

Högsta domstolen anför i avgörandet bl.a. att en uppgift från den unge om sin ålder inte alltid kan tas för god. Detta gäller särskilt när det är fråga om en kontakt som initierats anonymt och på distans. Att den unge inte ger några (eller mycket få) uppgifter om sig själv och sin omgivning måste enligt Högsta domstolen ses som en varningssignal. Underlaget för en bedömning av åldern har då inte förbättrats.

Sammantaget medförde omständigheterna i det aktuella fallet att den tilltalade varit omedvetet oaktsam beträffande omständigheten att målsäganden inte uppnått 15 års ålder och han dömdes för våldtäkt mot barn.

Om det inte kan bevisas att gärningspersonen förstått eller varit oaktsam i förhållande till att målsäganden var under 15 år kan denne inte dömas för t.ex. våldtäkt mot barn. Dock betyder inte det att gärningen per automatik är straffri¹²⁶ – gärningspersonen kan istället dömas för våldtäkt om förutsättningarna i 6 kap. 1 § BrB i övrigt är uppfyllda. Åklagaren bör därför se till att i förekommande fall framställa ett yrkande i andra hand om ansvar enligt motsvarande lagrum för sexualbrott mot en person som uppnått sexuell självbestämmanderätt (se RÄV 2024:11 *Sexualbrott (del 3) Sexualbrott mot barn – ett metodstöd*, avsnitt 3.2.1).

5.3.2 Mindre grova brott

Våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn är brott som med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet kan anses vara mindre grova och därmed föranleda en mildare påföljd. Bestämmelserna ska tillämpas med stor restriktivitet.

Bedöms en våldtäkt mot barn som mindre grov ska gärningen rubriceras som *sexuellt utnyttjande av barn* enligt 6 kap. 5 § BrB. Av förarbeten framgår att regeln avser att träffa situationer där en målsägande strax under 15 år har en ömsesidig och frivillig sexuell handling med en annan person. Till skillnad från ansvarsfrihetsbestämmelsen i 6 kap. 14 § BrB (se nedan) innebär alltså en större åldersskillnad mellan parterna inte per automatik att gärningen inte kan anses som mindre grov. Som exempel nämns situationen där två ungdomar, varav den ena är strax under 15 år, har frivilligt samlag, men även ett frivilligt samlag mellan en vuxen person och ett barn nära 15-årsgränsen kan omfattas av bestämmelsen.¹²⁷

Av praxis framgår vidare att om barnet är 12 år eller yngre så finns egentligen inget utrymme att betrakta gärningen som mindre grov.¹²⁸ Inte heller kan ett påtvingat samlag anses som mindre grovt.¹²⁹

Möjligheten att bedöma ett *sexuellt övergrepp mot barn som mindre grovt* tillkom i samband med lagändringen den 1 augusti 2022 och framgår av 6 kap. 6 § andra stycket BrB. Prövningen är densamma som för om en

¹²⁶ Om straffrihet i vissa fall – se under avsnitt 5.3.3.

¹²⁷ Prop. 2004/05:45 s. 77. Se även NJA 2006 s. 79 I och II. Det första fallet gällde en 25-årig man som haft frivilligt och ömsesidigt samlag med en flicka som var 13 år och 10 månader gammal. Gärningen bedömdes som sexuellt utnyttjande av barn. Det andra fallet gällde en 24-årig man som haft samlag, som han uppfattat som frivilligt, med en flicka som var 14 år och 10 månader. Även detta bedömdes som sexuellt utnyttjande av barn men, med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, som allvarigare än gärningen i I.

¹²⁸ I NJA 2012 s. 564 hade målsäganden flera samlag när hon var 11 och 12 år med en 17-årig person. Med hänsyn till målsägandens ålder bedömdes gärningarna inte som sexuellt utnyttjande av barn trots att gärningspersonen fungerade på en nivå som motsvarade en person i åldern tio till tolv år.

¹²⁹ NJA 2015 s. 948 p. 5.

gärning ska rubriceras som sexuellt utnyttjande av barn och samma omständigheter är av betydelse.

5.3.3 Ansvarsfrihet

I 6 kap. 14 § BrB finns ett undantag från huvudregeln att alla sexuella kontakter med barn under 15 år är straffbara. Om det bedöms som uppenbart att den sexuella kontakten inte inneburit något övergrepp mot barnet ska gärningspersonen inte dömas till ansvar. Straffrihet förutsätter i dessa fall att det ska ha varit en ringa skillnad i ålder och utveckling mellan parterna och att omständigheterna i övrigt inte påkallar att ansvar döms ut. Ansvarsfrihetsregeln kan alltså huvudsakligen sägas omfatta situationer där tonåringar i åldern kring 15 år har frivilligt sexuellt umgänge med varandra.¹³⁰

Vid bedömningen av om det förelegat ringa skillnad i parternas ålder och utveckling är således båda parternas ålder av betydelse – målsäganden ska befinna sig nära gränsen för sexuellt självbestämmande och den misstänkta personen bör endast vara obetydligt äldre och ha kommit obetydligt längre i sin mognad. När det gäller omständigheterna i övrigt ska alla omständigheter vägas in vid bedömningen – såväl parternas relation som omständigheterna vid den sexuella handlingen är av betydelse och kontakten ska alltid ha varit frivillig från barnets sida. Som exempel på en situation som kan bedömas som straffri nämns i förarbetena en 14-åring som poserar sexuellt för en partner.¹³¹ Av praxis framgår vidare att det inte förutsätts att parterna har en kärleksrelation utan även frivilligt sexuellt umgänge inom ramen för en vänskapsrelation kan vara straffri.¹³²

Rubriceringar som kan vara straffria enligt lagrummet är:

- sexuellt utnyttjande av barn (5 §)
- sexuellt övergrepp mot barn som är att bedöma som mindre grovt (6 § andra stycket)
- utnyttjande av barn för sexuell posering av normalgraden (8 § första stycket)
- sexuellt ofredande mot barn av normalgraden (10 § första stycket första meningen – ”sexuell beröring”)
- kontakt för att träffa barn i sexuellt syfte (10 a §).

Undantagsregeln kan således inte användas vid de allvarligaste sexualbrotten.

Avsikten är att bestämmelsen ska tillämpas med stor restriktivitet.

¹³⁰ Se dock NJA 2007 s. 201 där gärningspersonen var 17 år gammal.

¹³¹ Prop. 2004/05:45 s. 152.

¹³² NJA 2007 s. 201.

6 Sexualbrott mot barn 15–17 år

Enligt svensk lag har barn som fyllt 15 år sexuell självbestämmanderätt. Då barn i ålderskategorin 15–17 år frivilligt kan välja att delta i en sexuell aktivitet omfattas de som huvudregel av bestämmelserna för vuxna målsägande i 6 kap. BrB.

Även om barn i aktuell ålderskategori ofta omfattas av ”vuxenbestämmelserna” kan barnets ålder få betydelse vid bedömningen av en brottslig gärning. Hänsyn till målsägandens ålder kan tas dels vid bedömningen av om gärningspersonen otillbörligt utnyttjat att målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation, dels vid bedömningen av brottets allvar.¹³³

Vissa av ”barnbestämmelserna” i kapitlet skyddar vidare uttryckligen barn i denna ålderskategori, bl.a. reglerna om utnyttjande av barn för sexuell posering och utnyttjade av barn för köp av sexuell handling.¹³⁴ Även andra lagrum innefattar barn mellan 15–17 år om gärningen begåtts av en förälder till barnet eller av någon som annars står i sådant förhållande till barnet som medför att gärningspersonen svarar för barnets fostran, vård eller tillsyn (se nästa avsnitt).

6.1 Brott på grund av gärningspersonens särskilda ansvar för barnet

Straffansvar för vissa sexualbrott kan dömas ut också när barnet har fyllt 15 men inte 18 år i de fall gärningspersonen har ett särskilt ansvar för barnet.

I vissa fall kan ansvar utdömas enligt ”barnbestämmelserna” i 6 kap. BrB även om barnet har fyllt 15 år. Om gärningspersonen är förälder till barnet, om det finns ett sådant förhållande dem emellan som innebär att barnet står under gärningspersonens fostran eller om gärningspersonen ska svara för barnets vård och tillsyn på grund av ett myndighetsbeslut kan sexuellt umgänge vara straffbart – även om frivillighet förelegat från ungdomens sida.

Föräldrars och andra uppfostrares straffansvar för sexuella kontakter med ett barn i denna ålderskategori är särskilt föreskrivet för:

- våldtäkt mot barn (inklusive grovt brott)

¹³³ 6 kap. 1 § tredje stycket, 2 § tredje stycket och 10 § fjärde stycket BrB. Se även prop. 2017/18:177 s. 82 och 84.

¹³⁴ 6 kap. 8–9 §§ BrB.

- sexuellt utnyttjande av barn
- sexuellt övergrepp mot barn (inklusive grovt brott).

För närmare vägledning om den generella tillämpningen av dessa bestämmelser – se föregående kapitel.

Syftet med den särskilda regleringen avseende barn som fyllt 15 men inte 18 år är att skydda ungdomar från att utnyttjas av personer som har ett *särskilt ansvar* för dem. Bestämmelserna innebär sammanfattningsvis ett absolut förbud för personer i den beskrivna personkretsen att genomföra vissa sexuella handlingar med ungdomar till vilka de står i de i lagen närmare angivna förhållandena. Förbudet gäller oavsett om gärningspersonen har använt sig av tvång, utnyttjat någon särskild utsatthet hos den underårige eller om det är gärningspersonen eller den underårige som tagit initiativ till handlingen.

Att barnet står *under fostran eller har ett liknande förhållande* till gärningspersonen innebär att personen har något slags vårdnadsförhållande till barnet. Det är det faktiska, och inte rättsliga, vårdnadsförhållandet som är avgörande. Ansvaret kan träffa såväl biologiska föräldrar som adoptivföräldrar, mor- och farföräldrar, fosterföräldrar eller en förälders nya partner oavsett om denne bor tillsammans med barnet eller inte. Avgörande är om gärningspersonen på något sätt uppträder som en i familjen och att han eller hon intar en särställning till den underårige.¹³⁵ En helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet ska alltid göras.

6.2 Utnyttjande av barn för sexuell posering

En förutsättning för straffansvar enligt 6 kap. 8 § andra stycket BrB, som avser barn i åldern 15–17 år, är att poseringen har varit ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling.

Då ungdomar som fyllt 15 år har sexuell självbestämmanderätt kan de själva bestämma om de frivilligt vill posera sexuellt inför en annan person eller en kamera. I vissa fall har dock lagstiftaren ansett att det finns behov av att skydda även ungdomar från att exponeras sexuellt.

Ett särskilt straffansvar för sexuell posering som avser brott mot barn i åldern 15–17 år framgår av 6 kap. 8 § andra stycket BrB. En förutsättning för att ett främjade eller utnyttjande av en posering ska vara straffbar i dessa situationer är dock att poseringen varit ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling.

Av uttrycket *ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling* följer att det är tillräckligt för straffansvar att poseringen typiskt sett är sådan att barnets hälsa eller utveckling kan skadas. Det behöver alltså inte bevisas i det enskilda

¹³⁵ NJA 1993 s. 68. Se även prop. 2004/05:45 s. 72 f. och 143.

fallet att så faktiskt har skett. I subjektivt hänseende krävs inte heller något syfte från gärningspersonen att skada utan det är tillräckligt att denne har uppsåt beträffande de rådande faktiska omständigheterna.

En sexuell posering torde regelmässigt anses vara ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling om poseringen skett mot ersättning, under tvång eller om barnet blivit vilselett eller övertalat i en för barnet typiskt sett skadlig miljö. En skadlig miljö kan vara om poseringen skett för framställning av pornografiska bilder.¹³⁶

För närmare vägledning om den generella tillämpningen av denna bestämmelse – se avsnitt 5.1.3.

Grovt brott

Det bör uppmärksammas att de omständigheter som medför att en gärning riktad mot en ungdom mellan 15–17 år varit ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling i stor utsträckning är desamma som medför att en sexuell posering av ett barn under 15 år är att bedöma som grov.

Omständigheter av betydelse för att en sexuell posering innefattande en målsägande mellan 15–17 år ska bedömas som grov torde främst vara om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller medfört betydande vinning. Även poseringens ”karaktär” torde kunna få betydelse på samma sätt som vid poseringsbrott riktade mot barn under 15 år.¹³⁷

6.3 Köp av sexuell handling av barn

Syftet med bestämmelsen om utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling i 6 kap. 9 § BrB är framför allt att skydda ungdomar från att dras in i prostitution.

Lagrummets subsidiära konstruktion innebär att andra rubriceringar ofta aktualiseras.

Att barn och ungdomar med erfarenhet av sexuella handlingar mot ersättning i högre grad än andra unga befinner sig i olika typer av utsatthet har bekräftats av flera studier.¹³⁸ I typfallet sker den inledande kontakten mellan parterna via sociala medier.

Straffbestämmelsen är enligt sin lydelse uttryckligen subsidiär i förhållande till de tidigare straffbestämmelserna i 6 kap. BrB. Lagrummet är främst tänkt att skydda barn i åldersgruppen 15–17 år. För barn under 15 år tillämpas i

¹³⁶ Se prop. 2004/05:45 s. 99 och 146 f.

¹³⁷ Jämför ovan under avsnitt 5.1.3.

¹³⁸ Brå:s rapport 2022:4 Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, s. 17 f.

första hand brotten våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn eller sexuellt övergrepp mot barn. Även den som köper sex av ett barn som fyllt 15 år och som *inte deltar frivilligt* kan dock dömas för bl.a. våldtäkt respektive oaktsam våldtäkt.

Lagrummets subsidiära konstruktion medför att även förbudet mot utnyttjande av barn för sexuell posering enligt 6 kap. 8 § BrB är relevant, särskilt när sexuella handlingar mot ersättning sker på distans (se närmare om konkurrens under avsnitt 5.2.3). Enligt andra stycket i nämnda paragraf innefattar lagrummet gärningar mot barn över 15 år om gärningen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling, vilket enligt förarbetena bl.a. omfattar situationer när poseringen skett mot ersättning.¹³⁹ Utgår ersättning för en sexuell posering när barnet är under 15 år kan det istället vara en omständighet som medför att brottet bör bedömas som grovt.

Den brottsliga gärningen avser alltid köp av en *sexuell handling* – det vill säga inte enbart en sexuell beröring eller sexuell kontakt av annat slag. Att barnet visar sig naken eller utför så kallad striptease innebär t.ex. inte i sig att en sexuell handling utförs.¹⁴⁰

Bestämmelsen om utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling kräver att någon form av *vederlag* utlovats eller lämnats för den sexuella tjänsten samt att ersättningen varit en förutsättning för att barnet utfört eller genomlidit den sexuella handlingen. Vederlaget kan vara såväl ekonomiskt som av annan karaktär, t.ex. ersättning i form av materiella saker så som smycken, kläder, alkohol eller narkotika.¹⁴¹ Även förmåner som exempelvis resor eller restaurangbesök omfattas rimligen.¹⁴² Vederlaget behöver inte ha utgetts i förväg utan det är tillräckligt att det har skett en överenskommelse om ersättning. Även en underförstådd betalning torde vara tillräcklig. Straffbestämmelsen omfattar vidare uttryckligen den situationen att vederlaget utlovats eller utgetts av tredje man.

För straffansvar när det gäller sexköp av barn krävs inte att det är fråga om en *tillfällig sexuell förbindelse* (till skillnad från vad som gäller vid köp av sexuell tjänst av en vuxen person enligt 11 § BrB).

Om någon försöker köpa sexuella handlingar av ett barn kan även andra rubriceringar aktualiseras. I NJA 2016 s. 129 dömde Högsta domstolen en person för sexuellt ofredande. Denne hade upprepade gånger försökt förmå en flicka, som ännu inte fyllt 18 år, att ha sexuell umgänge med honom mot ersättning.

¹³⁹ Prop. 2004/05:45 s. 99 f och 147.

¹⁴⁰ Jfr A. prop. s. 33 och 34.

¹⁴¹ Se A. prop. s. 104 och 148.

¹⁴² SOU 2023:80 s. 252.

I dagsläget tyder inget på att brottet utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling vanligtvis har någon koppling till människohandel eller koppleri.¹⁴³ Det förekommer dock och åklagaren bör därför vara uppmärksam på omständigheter som tyder på att sådan koppling finns. Rubriceringen kan t.ex. få betydelse för utrymmet att använda sig av provokativa åtgärder. Människohandelsbrott ska utredas av åklagare på RIO.¹⁴⁴

Utnyttjande av barn för köp av sexuell handling är ett artbrott.¹⁴⁵

6.4 Särskilt om "sugardejting"

Med sugardejting menas relationer mellan en äldre och en yngre person där den äldre erbjuder gåvor i utbyte mot sexuella tjänster.

Utför ett barn mellan 15–17 år sexuella handlingar med villkor om ersättning kan agerandet vara att rubricera som utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan även våldtäktsbestämmelserna aktualiseras.

Utförs handlingarna i det virtuella rummet aktualiseras i första hand rubriceringen utnyttjande av barn för sexuell posering.

I den allmänna beskrivningen av sugardejting framställs detta i regel som en relation mellan en "äldre" person och en ung åtråvärd person med en överenskommelse där båda vill ha någonting av den andre – den äldre vill ha umgänge, intimitet och sex medan den unge vill ha exklusivare materiella saker eller upplevelser.¹⁴⁶ Inte sällan förmedlas kontakt mellan parterna via en sugardejtingsida eller via sociala medier.¹⁴⁷

Med "sugardejting" menas alltså situationer och relationer där träffarna, utöver sexuella handlingar, även omfattar annat umgänge av "romantisk"- eller dejtingkaraktär – t.ex. restaurangbesök, hotellövernattning, resor eller liknande.

Utförs de sexuella handlingarna med villkor om ersättning kan agerandet vara att rubricera som utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling om barnet är mellan 15–17 år.¹⁴⁸ Det avgörande är inte om parterna benämner

¹⁴³ Se Brå, a.a. s. 38 f.

¹⁴⁴ Gränssnittet mellan allmän kammare och RIO framgår av *Arbetsordning för Åklagarmyndigheten*, bilaga 2.

¹⁴⁵ Högsta domstolens dom 2022-04-12 i mål B 2197–21.

¹⁴⁶ SOU 2023:80 s. 196 f.

¹⁴⁷ Se Brå, a.a. s. 48 f.

¹⁴⁸ SOU 2023:80 s. 252.

ersättningen som "betalning" eller som "gåva", utan om ersättningen varit en *förutsättning* för barnets medverkan i en sexuell handling.

Föreligger dessutom försvårande omständigheter som gör att barnets frivillighet inför de sexuella handlingarna kan ifrågasättas kan även våldtäktsbestämmelserna aktualiseras. En sammanvägd bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet måste alltid göras.

Även sexuella handlingar i det virtuella rummet inom ramen för ett sugardejtingförhållande kan vara straffbara. Om ett barn i aktuell ålderskategori utför dem mot (löfte om) ersättning rubriceras gärningen i första hand som utnyttjande av barn för sexuell posering. Detta då lagrummet om utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling är subsidiärt till tidigare bestämmelser i kapitlet och då ersättning utgör en omständighet som medför att en sexuell posering kan vara straffbar när barnet fyllt 15 år (se avsnitt 6.2).

Enligt samma resonemang aktualiseras sällan rubriceringen utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling om ett barn under 15 år utför sexuella handlingar eller sexuell posering mot ersättning. Istället är det någon av de tidigare bestämmelserna i 6 kap. BrB som ska tillämpas (se avsnitt 5.2.3).

6.5 Särskilt om "exposekonton"

Den som publicerar sexuellt material på ett exposekonto kan göra sig skyldig till (grovt) förtal, barnpornografibrott eller olaga integritetsintrång.

Det har blivit allt vanligare att material med sexuellt innehåll avseende unga personer sprids utan personens samtycke, bl.a. via så kallade "exposekonton". Materialet sprids på olika internetplattformar efter att en användare i typfallet startat en tråd och uppmanat andra att dela material. Andra användare ansluter sig därefter till forumet och delar egna länkar till olika fildelningstjänster eller lagringstjänster. Motivet bakom publiceringen är oftast att skada, förödmjuka eller på annat sätt hämnas på eller skambelägga den utsatta personen.¹⁴⁹

Den som sprider material på detta sätt kan göra sig skyldig till exempelvis (grovt) förtal, barnpornografibrott eller olaga integritetsintrång. Vilken rubricering som närmast aktualiseras beror bl.a. på materialets motiv och i vilken kontext det sprids.

Polisen kan inte på egen hand radera övergreppsmaterial om det påträffas på nätet. I Sverige finns heller inget tvångsmedel som kan tillämpas i detta syfte.

¹⁴⁹ SOU 2023:80 *Ett starkare straffrättsligt skydd mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön*, s. 195 f.

Det finns dock ingenting som hindrar att polisen kontaktar tjänsteföretaget där kontot finns för att underrätta om att kontot använts i brottsliga sammanhang och be företaget att stänga av kontot eller radera innehållet.¹⁵⁰

6.6 Särskilt om "sextortion"

Med sextortion menas utpressningsliknande situationer där en gärningsperson hotar med att avslöja sexuellt utlämnande information om offret inte uppfyller vissa krav.

Utöver utpressning kan även rubriceringar avseende olika sexualbrott samt barnpornografibrott, olaga integritetsintrång och förtal aktualiseras.

Med "sextortion" avses gärningar där sexuell information används för att pressa offret på mer sexuellt material eller på pengar. Gärningarna begås som utgångspunkt via olika chattapplikationer eller sociala plattformar på nätet.

Vid *sextortion i sexuellt syfte* använder förövaren tillgång till sexuellt material som föreställer den utsatte för att få denne att skicka mer material eller utföra sexuella handlingar, vanligtvis via internet. Offren är oftast unga kvinnor eller flickor.

Gärningspersonernas modus varierar och förövaren kan vara såväl känd som okänd av offret.

Vid *sextortion i ekonomiskt syfte* bereder förövaren sig tillgång till sexuellt material som föreställer den utsatte och hotar sedan att sprida materialet om offret inte betalar en viss summa pengar. I typfallet är offren i dessa fall unga män och pojkar i tonåren.¹⁵¹ Syftet med utpressningen kan även vara att förmå den unge att begå brott.

Gärningspersonens tillvägagångssätt vid ekonomisk sextortion är ofta likartat. Offret får kontakt med en för denne okänd person via sociala medier eller en dejtingsida. Parterna startar en konversation online vilken utmynnar i att offret uppmanas att dela sexuellt material på sig själv. Inte sällan har gärningspersonen dessförinnan delat material och därvid uppgett att det är han/hon på bilden/filmen. Efter att målsäganden delat det sexuella materialet avkräver den okända personen offret pengar för att inte sprida materialet till målsägandens omgivning.

Betalningen sker inte sällan genom att offret tvingas köpa presentkort eller kryptovaluta på internet. Offren kan pressas på stora summor och söker ofta

¹⁵⁰ Om straffansvar för tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor – se RåV 2023:5 Barnpornografibrott – ett metodstöd, avsnitt 3.1.1.9.

¹⁵¹ ECPAT, *Då tog 'hon' en screen och allt började – En rapport om sexuell utpressning av barn i ekonomiskt syfte med särskilt fokus på pojkars utsatthet* (2023).

hjälp först när de inte längre kan betala. Det finns indikationer på att brottsligheten är organiserad och spåren leder inte sällan till länder i Afrika och Asien.¹⁵²

Det finns mycket som tyder på att ekonomisk sextortion är en brottstyp som ökar och att mörkertalet i Sverige är stort, inte minst i de fall barn är målsägande.

Vilken *brottsrubricering* som aktualiseras beror bl.a. på innehållet i materialet som barnet förmåtts skicka och på typen av krav som gärningspersonen ställer. Pressas barnet att betala är gärningen som utgångspunkt att rubricera som utpressning där det olaga tvånget består i hot om att ange barnet för brott eller lämna menligt meddelande om barnet.¹⁵³ Har gärningspersonen förmått barnet att producera sexuellt material kan detta dessutom rubriceras som bl.a. utnyttjande av barn för sexuell posering och barnpornografibrott. Sprids materialet kan rubriceringarna barnpornografibrott, olaga integritetsintrång och/eller förtal bli aktuella.

¹⁵² Ofta leder spåren till bl.a. Nigera, Elfenbenskusten och Filippinerna, se www.fbi.gov/news/press-releases/sextortion-a-growing-threat-targeting-minors.

¹⁵³ Se 9 kap. 4 § BrB och 4 kap. 4 § BrB.

7 Sexualbrott på distans

Sexualbrott på distans består i typfallet av gärningar där gärningspersonen förmår offret att förgripa sig på sig själv och att brottet på något sätt dokumenteras. Sexualbrott på distans kan begås mot såväl barn som vuxna.

Det finns idag stor samstämmighet bland forskare att övergrepp på distans kan få lika allvarliga konsekvenser för offret som övergrepp som begås i det fysiska rummet.¹⁵⁴ Högsta domstolen har vidare i på området vägledande avgöranden konstaterat att det inte finns stöd för att det allmänt sett skulle utgöra en mindre allvarlig kränkning om ett barn har förmåtts använda egna fingrar vid en penetration än om barnet har förmåtts använda ett föremål.¹⁵⁵ Samma resonemang torde gälla om målsäganden är vuxen.

Dokumentation av gärningen är inte en förutsättning för brottets fullbordan. När agerandet skett på distans finns dock anledning att fästa särskild vikt vid om det funnits en risk för dokumentation av övergreppet. Om övergreppet faktiskt har dokumenterats måste denna omständighet beaktas vid bedömningen av den sexuella kränkningens allvar.¹⁵⁶

7.1 Brott före den 1 augusti 2022

Straffansvar för gärningar begångna före den 1 augusti 2022 kräver att gärningspersonen genomfört en sexuell handling med målsäganden.

Ett genomförande förutsätter att gärningspersonen närvarat i realtid under den del av händelseförloppet som innehåller det agerande av målsäganden som kvalificerar handlingen som sexuell.

Har gärningspersonen inte varit närvarande kan straffansvar endast dömas ut för brott som inte innehåller något krav på genomförande – t.ex. utnyttjande av barn för sexuell posering.

¹⁵⁴ Se bl.a. Jonsson, Linda och Svedin, Carl-Göran (2017) *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet* s. 50 ff. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Joleby M, Landström S, Lunde C och Jonsson LS *Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts*, article: *Psychology Crime & Law* (2021;27) s. 159-181, samt Joleby, Malin *Technology-assisted child sexual abuse*, Ph.D.Thesis (2021) Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.

¹⁵⁵ NJA 2021 s. 827 I och II.

¹⁵⁶ NJA 2021 s. 827 I och II.

7.1.1 Rekvisitet "genomför"

Historiskt sett har rekvisitet *genomför*, som återfinns i lagrummen för flera av de allvarligaste sexualbrotten, vållat stora problem när det gäller sexualbrott på distans. Problematiken är till stor del löst genom lagändringen den 1 augusti 2022 då aktuella lagrum fick kompletterande stycken som medför att brottet inte förutsätter att gärningspersonen genomför den sexuella handlingen med offret.

För sexualbrott begångna före lagändringen kvarstår dock begränsningen och tidigare praxis för vad som krävs för att gärningspersonen ska anses ha genomfört handlingen gäller alltså alltjämt.

Genom rättsutvecklingen har det klargjorts att den tidigare rådande synen på sexualbrott som så kallade "egenhändiga brott", det vill säga brott vid vilka en person själv måste ha utfört den straffbara handlingen för att kunna dömas som gärningsman, frångåtts.¹⁵⁷ I NJA 2015 s. 501 slog Högsta domstolen således fast att det inte strider mot legalitetsprincipen att döma någon för att ha genomfört sexuella handlingar med ett barn när barnet förmåtts utföra handlingarna på sig själv.

Mot bakgrund av lagtextens tidigare utformning har det därefter genom praxisutvecklingen klargjorts att straffansvar för en sexuell handling som genomförs på distans dock förutsätter att gärningspersonen på något sätt *närvarar* genom att delta under den del av händelseförloppet som innehåller det agerande av målsäganden som kvalificerar handlingen som sexuell.¹⁵⁸ Närvaro förutsätter inte bild- eller videoöverföring utan kan även ske via telefonsamtal eller pågående skriftlig chatt.¹⁵⁹

7.1.2 Tidsmässigt uppdelade händelseförlopp

Praxisutvecklingen i denna del har fått särskilda konsekvenser för övergrepp som sker under *tidsmässigt uppdelade händelseförlopp* där gärningspersonen och målsäganden är närvarande under olika delar av förloppet. Övergrepp som avses är främst situationer där gärningspersonen i en chatt instruerar om den sexuella handlingen varpå målsäganden utför handlingen i enlighet med gärningspersonens instruktioner genom att förgripa sig på sig själv i sin ensamhet. Offret dokumenterar i typfallet övergreppet genom att filma eller fotografera. Dokumentationen skickas därefter till gärningspersonen som därigenom tar del av övergreppet.

¹⁵⁷ Se t.ex. uttalanden i prop. 2004/05:45 s. 34 där ett exempel på handlingar som kunde omfattas av rekvisitet "sexuell handling" anges vara att en gärningsman förmår offret att själv onanera.

¹⁵⁸ NJA 2015 s. 501 och NJA 2018 s. 1103.

¹⁵⁹ Prop. 2021/22:231 s. 24 f.

Situationer som dessa där konversationen mellan parterna i typfallet består av skriftliga kontakter utesluter visserligen inte att gärningspersonen anses ha deltagit och därigenom genomfört den sexuella handlingen. Av praxis framgår dock att det då uppställs krav på att chatten i anslutning till övergreppet pågår med viss intensitet under ett tidsmässigt sammanhängande händelseförlopp.¹⁶⁰

Anses gärningspersonen inte ha närvarat, och därigenom genomfört övergreppet, kan straffansvar inte utdömas för något brott som innehåller detta rekvisit – däribland våldtäkt eller sexuellt övergrepp eller motsvarande brott mot barn. Det gäller även när den sexuella handling som offret förmåtts till framstått som lika kränkande som i fall då förloppet inte varit uppdelat. Är målsäganden ett barn döms gärningspersonen istället för (grovt) utnyttjande av barn för sexuell posering eftersom detta brott inte uppställer något krav på genomförande.¹⁶¹ Är målsäganden vuxen är det istället närmast rubriceringen sexuellt ofredande enligt dåvarande lydelse som aktualiseras.

7.2 Brott från och med den 1 augusti 2022

Straffansvar för gärningar begångna från och med den 1 augusti 2022 kräver antingen att gärningspersonen har *genomfört* en sexuell handling med målsäganden eller att gärningspersonen har *förmått* målsäganden att *företa eller tåla* en sådan handling.

Är målsäganden ett barn under 15 år ska barnet ha förmåtts att företa eller tåla handlingen på ett *otillbörligt sätt*.

Är offret 15 år eller äldre krävs att deltagandet *inte har skett frivilligt*.

Utöver ovan innebär lagändringen bl.a. att straffansvaret för utnyttjande av barn för sexuell posering utvidgats till att även innefatta så kallade ”passiva offer” – se närmare ovan under avsnitt 5.1.3.

7.2.1 Alternativ straffbelagd handlingsform

I och med lagändringen den 1 augusti 2022 togs realtidskravet för straffansvar vid genomförande av sexuella handlingar bort genom att det infördes en alternativ straffbelagd handlingsform i aktuella bestämmelser.¹⁶² För straffansvar förutsätts således enligt nuvarande lagstiftning att gärningspersonen antingen *genomför* den sexuella handlingen *eller* att gärningspersonen

¹⁶⁰ Se t.ex. dom Svea hovrätt 2022-05-25 i mål B 1434–22, dom Svea hovrätt 2021-06-03 i mål B 4431–21, dom Hovrätten för Västra Sverige 2021-06-19 i mål B 2622–21 och dom Stockholms tingsrätt 2020-04-22 i mål B 1790–18.

¹⁶¹ Se t.ex. dom Hovrätten för Västra Sveriges 2018-04-16 i mål B 11734–17.

¹⁶² Se t.ex. 6 kap. 1 § första stycket andra meningen och 6 kap. 4 § första stycket andra meningen BrB.

förmår målsäganden att företa eller tåla en sådan handling. Är målsäganden ett barn under 15 år ska målsäganden ha förmåtts att företa eller tåla handlingen på ett *otillbörligt sätt*. Är offret 15 år eller äldre krävs istället att deltagandet *inte skett frivilligt*.

Genom införandet av en alternativ handlingsform utvidgades det straffbelagda handlandet för våldtäkt och sexuellt övergrepp och motsvarande brott mot barn till att även omfatta situationer där gärningspersonen inte har deltagit i realtid när den sexuella handlingen företagits. Utöver att innefatta situationer där gärningspersonen förmår offret att i sin ensamhet förgripa sig på sig själv omfattas även t.ex. situationer där målsäganden förmås att i gärningspersonens frånvaro genomföra samlag med tredje person eller där målsäganden förmås att tåla att tredje person genomför ett samlag med målsäganden. Också en situation där gärningspersonen förmår två målsägande att genomföra samlag med varandra utan att gärningspersonen närvarar omfattas av bestämmelsen.

7.2.2 Rekvisitet "förmå"

För att rekvisitetet *förmår* ska anses vara uppfyllt krävs att det föreligger ett orsakssamband mellan gärningspersonens agerande och den sexuella handlingen, det vill säga ett föregående handlande från gärningspersonen som är inriktat på ett visst resultat. Redan subtila påtryckningar kan vara tillräckligt för att rekvisitetet ska anses vara uppfyllt. Offret behöver inte heller genomföra den sexuella handlingen direkt efter gärningspersonens påtryckningar utan viss tid kan passera. Bedömningen av hur lång tid som kan passera får göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, där hänsyn bl.a. får tas till påtryckningens allvar och offrets utsatthet.¹⁶³

Då barn generellt får anses mer utsatta än vuxna torde detta påverka längden på den tid som kan passera. En situation där adekvat kausalitet kan anses föreligga, trots att övergreppet inte genomförs direkt efter gärningspersonens uppmaning, kan vara om gärningspersonen framställer hot om konsekvenser ifall barnet inte förgriper sig på sig själv men att barnet väntar med att genomföra övergreppet till dess tillfälle ges för barnet att vara ensamt, t.ex. efter att andra familjemedlemmar somnat eller tills efter att barnet kommit hem från skolan.

En förutsättning för att agerandet ska vara straffbart när målsäganden är ett barn under 15 år, eller i vissa fall under 18 år, är att gärningspersonen förmår offret till handlingen på ett *otillbörligt sätt*. Enligt förarbetena ges rekvisitetet en vidsträckt innebörd. När det gäller distansbrott mot barn anges löften om ersättning, antydning om avslöjande, obehagliga följder eller att gärningspersonen utger sig för att vara någon annan som exempel på otillbörliga

¹⁶³ Prop. 2021/22:231 s. 26 ff., 85 och 87 f.

ageranden.¹⁶⁴ Hot torde därutöver självklart anses vara ett otillbörligt agerande.

För att det ska vara fråga om våldtäkt eller sexuellt övergrepp när målsäganden är över 15 år krävs att offret inte deltagit frivilligt. För närmare vägledning om innebörden av frivillighet – se ovan under avsnitt 3.2.1.

¹⁶⁴ A. prop. s. 87.

8 Osjälvständiga brottsformer

De osjälvständiga brottsformerna finns i 23 kap. BrB och består av försök till brott (1 §), förberedelse och stämpling till brott (2 §), medverkan till brott (4 §) samt underlåtenhet att avslöja och förhindra brott (6 §).

Av 6 kap. 15 § BrB framgår att flera av sexualbrotten är kriminaliserade på försöksstadiet. Ageranden som innebär förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja eller förhindra brott är däremot endast straffbelagda för de grävsta brotten.

Bedömningen av om en person är att anse som gärningsman, medgärningsman eller medhjälpare i ett sexualbrott medför inte sällan svåra gränsdragningsfrågor, inte minst i utredningar om brott på distans. Detta beror bl.a. på att sexualbrotten inte är så kallade "egenhändiga brott" med krav på att gärningsmannen personligen genomför den straffbelagda gärningen.

8.1 Försök

De flesta sexualbrott är straffbelagda på försöksstadiet.

Försökspunktens placering beror på omständigheterna i det enskilda fallet.

Vid åtal för försök till sexualbrott rekommenderas åklagaren att överväga ansvarsyrkanden i andra hand.

Straffansvar för försök till en gärning förutsätter att den så kallade *försökspunkten* är uppnådd. Även om gärningspersonen inte gjort något som anknyter till gärningsbeskrivningen kan försökspunkten anses vara passerad när han eller hon utfört gärningar som tydligt visar att verkställigheten av brottsplanen påbörjats. Försökspunkten får vidare regelmässigt anses ha passerats när gärningspersonen gjort allt vad som ankommer på honom eller henne för att fullborda brottet.¹⁶⁵

För att ansvar för försöksbrott ska kunna utdömas krävs även att *fara för brottets fullbordning* förelegat. Bedömningen ska som huvudregel göras med utgångspunkt i förhållandena vid tiden då försökspunkten har passerats. Med fara avses konkret fara, vilket betyder att det i det enskilda fallet ska ha varit möjligt och någorlunda sannolikt att brottet skulle komma till fullbordning. Om det inte föreligger konkret fara förutsätts för ansvar att detta endast berott på tillfälliga omständigheter.

¹⁶⁵ NJA 2017 s. 531 "Bussen i Östberga".

För att ett försök till brott ska föreligga fordras slutligen att gärningspersonen haft uppsåt till att begå ett fullbordat brott, det vill säga ha ett konstaterat *överskjutande uppsåt* till något som ännu inte inträffat.

Sexualbrott som omfattas av denna vägledning, och som är straffbelagda på försöksstadiet, är:

- (grov) våldtäkt
- (grovt) sexuellt övergrepp
- (grov) våldtäkt mot barn
- sexuellt utnyttjande av barn
- (grovt) sexuellt övergrepp mot barn
- (grovt) utnyttjande av barn för sexuell posering
- utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling.

Våldtäkt som bedöms som mindre grov har ingen egen brottsbeteckning varför även försök till sådant brott torde vara straffbelagt.¹⁶⁶

8.1.1 Försökspunkten

Försökspunktens placering beror bl.a. på vad som krävs för ett fullbordat brott, men också på omständigheterna i det enskilda fallet. Det är därför inte möjligt att knyta försökspunkten till en viss omständighet utan en sammanvägning av samtliga omständigheter ska alltid göras.¹⁶⁷

Av praxis framgår att försökspunkten vid *distansbrott* ansetts passerad när gärningspersonen kontaktat offret, satt på eller uppmuntrat offret att sätta på webbkameran och uppmanat offret att posera eller utföra sexuella handlingar på sig själv.¹⁶⁸ I några fall har försökspunkten lagts ännu tidigare mot bakgrund av vad som varit känt om gärningspersonens modus operandi (se nedan under rubriken *uppsåt*). Efter lagändringen den 1 augusti 2022, som bl.a. innebär att något krav på gärningspersonens närvaro inte längre uppställs vid våldtäkt och sexuellt övergrepp och motsvarande brott mot barn, torde försökspunkten kunna vara uppnådd oavsett om den sexuella handlingen ska förmedlas till gärningspersonen via bild eller film.

Av förarbeten och praxis gällande brottet köp av sexuell tjänst framgår att försökspunkten torde vara uppnådd i vart fall när ett erbjudande om betal-

¹⁶⁶ Prop. 2021/22:231 s. 8 och 51.

¹⁶⁷ Exempel på avgöranden där försökspunkten för våldtäkt (mot barn) ansetts ha passerats är dom Svea Hovrätts 2014-08-27 i mål B 6376-14 och dom Göta hovrätt 2014-10-08 i mål B 1348-14.

¹⁶⁸ Se bl.a. dom Göta hovrätt 2012-02-23 i mål B 3331-19, domar Hovrätten för Västra Sverige 2012-06-29 i mål B 2712-12 respektive 2019-04-30 i mål B 1756-19 samt dom Svea hovrätt 2016-03-01 i mål B 5801-15. Se även SOU 2021:43 *Ett förstärkt skydd mot sexuella kränkningar*, s. 148.

ning lämnats.¹⁶⁹ Resonemanget torde vara överförbart till brottet *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*.¹⁷⁰

Många gånger kan ett försök till ett sexualbrott även innefatta att åtgärder redan vidtagits som medför att ett mindre allvarligt sexualbrott fullbordats. Vid åtal för försök till ett sexualbrott där målsäganden under händelseförloppet t.ex. visat sig naken eller lättklädd, **rekommenderar UC** åklagaren att överväga om det är lämpligt att *i andra hand yrka ansvar* för (grovt) utnyttjande av barn för sexuell posering eller (grovt) sexuellt ofredande för det fall fara för brottets fullbordning inte kan styrkas. På samma sätt rekommenderas åklagaren att överväga om det är lämpligt att *i andra hand yrka ansvar* för (grovt) sexuellt ofredande (mot barn) vid åtal för försök till ett poseringsbrott.

8.1.2 Uppsåt

Ansvar för försöksbrott förutsätter alltid att ett subjektivt överskott till ett fullbordat brott kan styrkas.

Som utgångspunkt gäller att det är lättare att styrka uppsåt till fullbordat brott då det finns bevisning om att gärningspersonen gjort sig skyldig till samma typ av brottslighet genom liknande tillvägagångssätt, det vill säga med hänsyn till gärningspersonens modus operandi.¹⁷¹ Seriebrottslighet i utredningar om sexualbrott är inte ovanligt, inte minst i förundersökningar avseende internetrelaterade sexualbrott mot barn (så kallade isöb-brott).

Saknas uppgifter som tyder på att gärningspersonen tidigare begått sexualbrott på liknande sätt får bedömningen av uppsåtet till vad han eller hon tänkt att göra med målsäganden göras utifrån vad som är klarlagt av händelseförloppet i övrigt.

Åklagaren bör därvid särskilt överväga om ett *andrahandsyrkande* för en alternativ rubricering är påkallat. Även om det t.ex. inte står klart att gärningspersonen haft för avsikt att genomföra ett samlag med målsäganden kan omständigheterna vara sådana att det i vart fall får anses vara ställt utom rimligt tvivel att han eller hon avsett att genomföra en annan sexuell handling som är att bedöma som sexuellt övergrepp (mot barn).¹⁷²

Åklagaren rekommenderas även att, enligt samma resonemang som vid osäkerhet om fara för brottets fullbordning förelegat (se ovan), överväga om det mot bakgrund av omständigheterna är lämpligt att *i andra hand yrka*

¹⁶⁹ Prop. 1997/98:55 s. 137 och RH 2002:16.

¹⁷⁰ Se Lexino lagkommentar till 6 kap. 15 § BrB.

¹⁷¹ Se bl.a. dom Svea hovrätt 2009-12-22 i mål B 7212-09 där tingsrättens resonemang i denna del fastställdes av hovrätten, dom Göta hovrätt 2014-02-03 i mål B 3104-13 samt dom Svea hovrätt 2016-03-01 i mål B 5801-15.

¹⁷² Se t.ex. dom Göta Hovrätt dom 2020-06-03 i mål B 1272-20 och dom Hovrätten över Skåne och Blekinge 2013-03-04 i mål B 1006-12.

ansvar för (grovt) utnyttjande av barn för sexuell posering eller för (grovt) sexuellt ofredande om det inte är säkert att uppsåt till ett fullbordat brott som inkluderar en sexuell handling kan styrkas.

8.2 Förberedelse och stämpling

Endast ett *fåtal sexualbrott* är straffbelagda på förberedelse- och stämplingsstadiet.

Sexualbrott som omfattas av denna vägledning och som är straffbelagda på förberedelse- och stämplingsstadiet är:

- (grov) våldtäkt
- (grov) våldtäkt mot barn
- grovt utnyttjande av barn för sexuell posering.

Brottens konstruktion bygger på att bestraffa något som oftast aldrig hände. Har brottet fullbordats, eller förts fram till ett straffbart försök, kommer den som förberett eller stämplat brottet i första hand att dömas för *medverkan* till fullbordat brott eller försök – inte för förberedelse eller stämpling.

Fullbordanstidpunkten för ett förberedelse- eller stämplingsbrott infaller i tiden innan försökspunkten uppnåtts. Fullbordanstidpunkten förutsätter inte att det finns lika konkreta planer som vid försöksbrott – t.ex. behöver inte tid, plats och exakt brottsoffer vara bestämt.

Frågan hur konkretiserat det planerade brottet måste vara avgörs till viss del av uppsåtskravet. Det krävs inte att uppsåtet avser ett visst bestämt brott utan det räcker med att brott av ifrågavarande slag förr eller senare ska komma till utförande.

Farerekvisitet för förberedelse- och stämplingsbrott skiljer sig också från försöksbrott på så vis att det krävs att faran för brottets fullbordan inte ska ha varit ringa. Farebedömningen görs vid tidpunkten för förberedelse- respektive stämplingshandlingen. Faran får inte heller ha varit utesluten på grund av tillfälliga omständigheter.

Kravet på att gärningen med hänsyn till omständigheterna är mindre allvarlig torde sällan aktualiseras vid misstanke om sexualbrott bl.a. då förberedelse eller stämpling till brott mot liv och hälsa inte kan anses som mindre allvarliga.¹⁷³

¹⁷³ Prop. 2015/16:113 s. 96.

8.2.1 Förberedelse

Förberedelse till brott innefattar två handlingstyper. Straffbar förberedelse kan antingen bestå i att ta emot eller lämna betalning för ett brott eller för att täcka kostnader för utförandet av ett brott, eller i att ta befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott.

Att föremålet ska vara *särskilt ägnat att användas som hjälpmedel* vid brott betyder att det med hänsyn till sin beskaffenhet är av någorlunda central betydelse för brottets genomförande. Detta utesluter inte att föremålet inte får ha ett visst legalt användningsområde. Samlingar av föremål kan utgöra hjälpmedel även om inte föremålen som ingår i samlingen var för sig kan kvalificeras som ett sådant hjälpmedel. Detsamma gäller för sammanställd information av betydelse för brottets genomförande under förutsättning att informationen är nedtecknad eller på annat sätt lagrad.¹⁷⁴ En person som t.ex. införskaffar balaklavahuva, buntband, och/eller kniv i syfte att användas vid en överfallsvåldtäkt kan således straffas för förberedelse till brottet. Detsamma kan tänkas gälla för en person som inför ett planerat distansövergrepp upprättar ett för brottsplanen falskt användarkonto efter att ha kartlagt och dokumenterat ett barns sociala medier, familj och sociala nätverk i övrigt.

Brottet som förbereds behöver inte vara lika konkretiserat som vid ett straffbart försök. Av praxis framgår att straffbar förberedelse kan avse olika gärningar hänförliga till en viss brottstyp och således inte behöver avse en bestämd gärning.¹⁷⁵

Straffansvar för en förberedelsegärning förutsätter att *fara för brottets fullbordan* inte får ha varit ringa. Detta innebär bl.a. att en brottsplan som bygger på en aktiv medverkan från en annan person inte inneburit någon konkret fara för brottets fullbordan om den tilltänkta medgärningspersonen inte haft för avsikt att medverka till gärningen.¹⁷⁶

8.2.2 Stämpling

Stämpling till brott förutsätter att minst två personer träder i förbindelse med varandra. Brottet är inskränkt till de tre handlingstyperna att i samråd med någon annan besluta gärningen, att söka anstifta någon annan eller att åta eller erbjuda sig att utföra gärningen.

Exempel på en situation som kan utgöra stämpling till våldtäkt, utan att gärningspersonerna uppnått försökspunkten, är att två gärningspersoner tillsammans beslutar och planlägger en våldtäkt, utser ett offer, lyckas få

¹⁷⁴ Prop. 2000/01:85 s. 41 och 51. Se även NJA 1960 s. 442 och NJA 2018 s. 512 I "Uppgårelsen i Kassmyra".

¹⁷⁵ NJA 1992 s. 679 "Russinlådorna".

¹⁷⁶ Se t.ex. dom Svea hovrätt 2019-12-19 i mål B 3649-19 där ett åtal för förberedelse till grov våldtäkt mot barn ogillades på denna grund (åtalpunkten 1).

offret till en lämplig plats men blir avbrutna innan övergreppet inletts.¹⁷⁷

Liksom vid förberedelsebrott förutsätter inte fullbordanstidpunkten för ett stämplingsbrott att det finns lika konkreta planer som vid försöksbrott. Vid gärningsformen ”åta eller erbjuda sig att utföra brott” krävs dock att åtagandet eller erbjudandet är allvarligt menat samt att det avser brott i gärningsmannaskap.

I Svea hovrätts dom den 19 april 2016 i mål B 1328–16 och B 1911-16 dömdes en av de tilltalade för bl.a. stämpling till grov våldtäkt mot barn. Enligt åtalet hade person 1 via chatt sökt anstifta person 2 att ensam eller tillsammans med person 1 våldta målsäganden. Person 2 hade erbjudit sig att utföra gärningen och skickat bilder på målsäganden för att visa att det varit frågan om en konkretiserad brottsplan.

Hovrätten dömde person 2 för stämpling till grov våldtäkt mot barn. Av tingsrättens dom, vilken fastställdes av hovrätten i denna del, framgår bl.a. att utredningen visat att han både haft praktiska möjligheter att utföra vad som diskuterats i konversationerna och ett dokumenterat sexuellt intresse för barn. Han hade även vid andra tillfällen förverkligat några av de typer av övergrepp som diskuterats i chatten samt skickat bilder av målsäganden till person 1. Domstolen fanns således att hans planer uppfyllde det krav som måste ställas på att den gärning som avses utföras ska ha konkretiserats. Det hade funnits en fara för brottets fullbordan som inte varit ringa.

En av utmaningarna för åklagaren vid åtal för stämplingsbrott ligger ofta i att bevisa att fara för brottets fullbordan inte varit ringa när det görs en invändning om att planeringen inte var allvarligt menad, utgjort en fantasi eller att den stämplade personen agerat på angivet sätt för att inte stöta sig med den andre.

I samma mål som ovan ogillades åtalet mot person 1 för stämpling till grov våldtäkt mot barn. Tingsrätten anförde att hans invändning om att konversationen från hans sida utgjort sexuella fantasier inte helt kunde lämnas utan avseende. Det var inte heller styrkt att person 1 insåg att person 2 planerade att utföra ett verkligt övergrepp. Det ogillade åtalet i denna del överklagades inte.

Vid stämplingsformen *anstifta annan att utföra brott* finns således ett starkt samband mellan den tilltänkta gärningspersonens uppsåt och den fara som kan anses ha förelegat. Om den tilltänkta gärningspersonen vid tidpunkten för stämplingsbrottet saknat avsikt att genomföra handlingen har det inte förelegat mer än ringa fara för att brottet skulle fullbordats. Detta gäller även om han eller hon inte delat med sig av sin inställning för den som försökte få honom eller henne att utföra brottet.¹⁷⁸ Åklagaren måste därför kunna peka

¹⁷⁷ Se författningskommentaren till 6 kap. 15 § BrB, Norstedts Juridik 2023-11-24 (JUNO).

¹⁷⁸ Se RH 2009:56.

på något konkret som tyder på att det fanns en vilja att genomföra gärningen.

I Göta Hovrätts avgörande den 1 oktober 2021 i mål B 2659-21 åtalades en person för att ha beställt sexshower över internet med barn på Filippinerna. Frågan som hovrätten hade att ta ställning till var om det förelegat fara för brottets fullbordan som inte endast varit ringa när den tilltalade gjort invändningen att den tilltänkta gärningspersonen inte haft för avsikt att genomföra vad de kommit överens om.

Hovrätten menade att invändningen inte kunde lämnas utan avseende. Även om den andra personen till en början genomfört webbshower för den tilltalade fanns det flera faktorer i utredningen som talade för att personen mot slutet inte längre hade för avsikt att genomföra de handlingar den tilltalade beställt. Då faran för brottets fullbordan därmed hade varit ringa ogillades åtalet.¹⁷⁹

8.3 Medverkan

Sexualbrott är inte *egenhändiga brott* med krav på att gärningspersonen personligen utför den sexuella handlingen.

Frågor om medverkansansvar aktualiseras ofta i utredningar om sexualbrott på distans.

Till skillnad från ansvar för försök och ansvar för förberedelse respektive stämpling förutsätter ansvar för medverkan inte att medverkansansvar är särskilt föreskrivet för det aktuella brottet. Medverkan bestraffas för samtliga brottsbalksbrott.

Det finns tre huvudsakliga ansvarsformer av medverkan till fullbordade brott.

Gärningsman i strikt mening är den som utfört handlingen. Om flera personer tillsammans och i samförstånd hjälps åt med att utföra brottet straffas var och en som gärningsman, oavsett om det är möjligt att i detalj utröna vad den enskilde medverkande gjort på individnivå (medgärningsmannaskap).¹⁸⁰ Även en person som främjat en annan gärningsmans utförande av brottet kan bedömas om gärningsman under förutsättning att personen deltagit i det faktiska skeendet på ett sådant aktivt sätt att det är naturligt att betrakta honom eller henne som gärningsman (utvidgat medgärningsmannaskap).¹⁸¹

¹⁷⁹ Se även dom Hovrätten för Västra Sverige 2018-07-19 i mål B 3060-18 respektive 2023-12-01 i mål B 4417-23 där åtal för stämpling till grov våldtäkt mot barn ogillats då det inte styrkts att den stämplade personen haft för avsikt att genomföra gärningen.

¹⁸⁰ NJA 2002 s. 489 och NJA 2017 s. 531.

¹⁸¹ NJA 1992 s. 474.

Anstiftare är den som förmått annan till utförandet. Begreppet förutsätter att den anstiftade personen inte hade företagit den aktuella gärningen utan anstiftarens agerande. Om den anstiftade personen hade företagit gärningen utan anstiftarens agerande kan det istället vara frågan om straffbar medhjälp.

Medhjälpare är slutligen den som på annat sätt främjat gärningen med råd eller dåd.

Innan de senare årens praxisutveckling och lagändringar var uppfattningen att sexualbrotten ”av hävd” ansågs vara egenhändiga brott. Idag framgår det uttryckligen av aktuella lagbestämmelser att dessa inte uppställer något krav på att gärningspersonen personligen utför handlingen. En person kan således genomföra en sexuell handling genom att närvara på distans. En person kan även dömas till ansvar för sexuella handlingar trots sin frånvaro om personen under i lagen givna förutsättningar förmår ett offer att t.ex. förgripa sig på sig själv (för närmare vägledning om förutsättningar för straffansvar vid distansbrott – se kapitel 7).

Inte minst i utredningar om sexualbrott mot barn förkommer även situationen att en gärningsperson förgriper sig på offret på plats medan en annan person deltar på distans, t.ex. via en livestreamad videochatt. Hur ansvaret för personen som deltar på distans ska bedömas beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Personen kan dömas som gärningsman om han eller hon har en sådan aktiv och betydelsefull roll att det framstår som naturligt att betrakta denne som medgärningsman. Omständigheter av betydelse är ifall personen på distans t.ex. efterfrågar, uppmuntrar och föreslår brottsliga ageranden samt om denne i övrigt driver på händelseförloppet.¹⁸² Gärningsmannans ansvar förutsätter i dessa situationer att personen på något sätt är närvarande under den del av händelseförloppet som den brottsliga gärningen företas då det är medgärningsmannen som påverkas, inte offret.

Om personen på distans inte är närvarande vid gärningen, men förmått personen på plats att genomföra handlingen med offret, bär han eller hon ansvar som anstiftare till brottet. Detta förutsätter dock att personen på plats inte skulle ha genomfört övergreppet utan den andra personens påverkan. Är det offret som förmåtts att i personens frånvaro genomföra den sexuella handlingen med tredje man, eller med ett annat offer, bedöms dock personen som förmått offret som gärningsman (se under avsnitt 7.2).

För det fall personen på distans inte kan anses ha varit tillräckligt deltagande och agerat tillsammans och i samförstånd med gärningspersonen på plats, eller i övrigt anstiftat den andra till brottet, kan denne istället dömas som medhjälpare till brottet genom att ha främjat gärningen med råd eller dåd.

¹⁸² Se t.ex. dom Hovrätten för Västra Sverige 2019-02-22 i mål B 1082–19 i vilken hovrätten fastställde tingsrättens resonemang i denna del.

Medhjälp kan vara av fysisk art, t.ex. genom tillhandahållande av hjälpmedel såsom digital utrustning eller mottagande av betalning, eller genom psykisk påverkan såsom råd, uppmuntran eller förmedlande av kontakter eller instruktioner. Främjande kan äga rum innan eller under det att brottet begås. Den andres förehavande får dock inte vara avslutat.

När det gäller brottet utnyttjande av barn för sexuell posering bör särskilt uppmärksammas att det av brottskonstruktionen framgår att ett *främjande* av gärningen medför gärningsmannans ansvar. En gärningsperson kan anses ha främjat en sexuell posering genom att t.ex. beställa, instruera om och/eller betala ersättning för poseringen. En gärningsperson kan på motsvarande sätt anses ha främjat en sexuell posering genom att t.ex. vidarebefordra instruktionerna till barnet, motta ersättning för och/eller dokumentera poseringen.

8.4 Underlåtenhet att avslöja eller förhindra brott

Underlåtenhet att avslöja eller förhindra brott är endast straffbart för de *allvarligaste sexualbrotten*.

Ett främjande som varken fysiskt eller psykiskt har haft inflytande på brottets tillkomst eller utförande är inte att anse som medverkan. Den som endast passivt tittar på medan ett sexualbrott begås kan alltså inte straffas för t.ex. medhjälp.¹⁸³

För de allvarligaste sexualbrotten är det däremot särskilt föreskrivet straffansvar för underlåtenhet att *avslöja* eller *förhindra* brott om gärningen fortskridit så långt att den är straffbar. Den åtgärd som främst kommer i fråga är att anmäla brottet till polisen. Skyldigheten gäller så länge det inte står klart att ett avslöjande skulle vara helt meningslöst; det krävs att avslöjandet hade kunnat få någon effekt.¹⁸⁴ Av lagtexten följer vidare att en förutsättning för straffansvar är att brottet kan avslöjas utan fara för den handlande eller någon annan. Detta inbegriper bl.a. situationer när avslöjandet av ett brott skulle medföra risk för misstanke om eller ansvar för delaktighet i brottet.¹⁸⁵

Det bör alltså noteras att straffansvar för underlåtenhet att avslöja brott är uteslutet när det av utredningen framgått att den som underlåtit att avslöja brott kan ha varit inblandad i gärningen.¹⁸⁶ Det är därför inte möjligt att alternativt yrka ansvar för underlåtenhet att avslöja brott om förstahands-

¹⁸³ Av NJA 2023 s. 177 "Medhjälparen i Linanäs" understryker dock HD vikten av att göra en helhetsbedömning när man har att bedöma om ett psykiskt främjande föreligger.

¹⁸⁴ NJA 2017 s. 515 p. 20 och 25 samt dom Högsta domstolen 2022-04-21 i mål B 7481–21 p. 13.

¹⁸⁵ Se bl.a. NJA 2018 s. 562 p. 14 "Facebook-målet".

¹⁸⁶ NJA 2017 s. 515.

yrkandet avser ansvar för delaktighet i brottet.¹⁸⁷ Det är heller inte möjligt att yrka på ansvar för underlåtenhet att avslöja t.ex. våldtäkt om det samtidigt yrkas ansvar för kränkande fotografering bestående i att den tilltalade i hemlighet filmat våldtäkten.¹⁸⁸

Sexualbrott som omfattas av denna vägledning och som är straffbelagda för underlåtenhet att avslöja brott är desamma som är kriminaliserade på förberedelse- och stämplingsstadiet (se ovan).

8.5 Garantansvar

Vårdnadshavare och andra personer med liknande ställning har ett särskilt ansvar för att förhindra brott.

Skyldigheten föreligger för all typ av brottslighet.

Någon allmän skyldighet att ingripa mot annans brottslighet finns inte. Bestämmelsen i 23 kap. 6 § första och andra stycket BrB som reglerar underlåtenhet att i tid anmäla eller annars avslöja ett brott avser endast vissa grövre brott för vilka detta är särskilt reglerat.

Under vissa förutsättningar kan emellertid underlåtenhet att förhindra en annans brott bestraffas som medverkan oaktat brottets allvar och utan en särskild reglering. Straffbarhet förutsätter i dessa fall att den underlåtande intagit en *garantställning*.

Ett barns vårdnadshavare anses, bl.a. mot bakgrund av reglerna i föräldrabalken, ha en skyldighet att avvärja risker som hotar barnet.¹⁸⁹ Vårdnadshavaren intar därmed en garantställning i förhållande till barnet. Garantställning kan även uppkomma för någon som, utan att vara vårdnadshavare, anses ha haft särskild anledning att ingripa. En särskild anledning att ingripa kan bl.a. uppkomma för personer som innehar en särskild yrkesställning eller för personer som lever i så nära gemenskap med barnet att denne kan jämföras med en förälder eller vårdnadshavare – t.ex. genom att bo tillsammans med barnet och delta i barnets omvårdnad och fostran.¹⁹⁰

Straffansvar för föräldrars, och andra uppfostrares eller förmyndares, underlåtenhet att förhindra brott framgår av 23 kap. 6 § tredje stycket BrB. Skyldigheten gäller *alla brott*, till skillnad från straffbarheten av underlåtenhet att förhindra brott enligt första och andra stycket som förutsätter en sär-

¹⁸⁷ NJA 2018 s. 562 p. 15 "Facebook-målet".

¹⁸⁸ NJA 2022 s. 294.

¹⁸⁹ 6 kap. 1 och 2 §§ föräldrabalken.

¹⁹⁰ NJA 2013 s. 588. Se även dom Hovrätten över Skåne och Blekinge 2015-05-19 i mål B 454-15 "Yara" och dom Göta Hovrätt 2021-06-21 i mål B 2705-20 "Lilla Hjärtat".

skild föreskrift. Enligt fjärde stycket i paragrafen förutsätter straffansvar i dessa fall, utöver att gärningen fortskridit så långt att den är straffbar och att brottet kan förhindras utan fara för den handlade eller för någon annan, dessutom att brottet kan förhindras utan anmälan till myndighet.

Mot bakgrund av ovanstående bör åklagaren, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, överväga möjligheten att väcka åtal mot en person som intagit en garantställning i förhållande till barnet i fall personen underlåtit att ingripa när barnet utsatts för ett sexualbrott.

9 Straffvärde, straffmätning och val av påföljd

Detta kapitel är huvudsakligen skrivet ur ett barnperspektiv. Det utesluter inte att vissa delar även kan tillämpas vid åtal för sexualbrott mot vuxna.

9.1 Straffskalor

Den 1 augusti 2022 höjdes flera av straffskalorna i 6 kap. BrB.

Brott mot vuxna

Brott	Straffskala före 2022-08-01	Straffskala fr.o.m. 2022-08-01
Våldtäkt	Fängelse 2–6 år	Fängelse 3–6 år
Våldtäkt, mindre grov	Fängelse i högst 4 år	Fängelse 6 mån–4 år
Grov våldtäkt	Fängelse 5–10 år	Oförändrad
Oaktsam våldtäkt	Fängelse i högst 4 år	Oförändrad
Sexuellt övergrepp	Fängelse i högst 2 år	Fängelse 6 mån–2 år
Sexuellt övergrepp mindre grovt brott		Fängelse i högst 1 år
Grovt sexuellt övergrepp	Fängelse 6 mån–6 år	Fängelse 1–6 år
Oaktsamt sexuellt övergrepp	Fängelse i högst 4 år	Oförändrad
Sexuellt ofredande	Böter eller fängelse i högst 2 år	Oförändrad
Grovt sexuellt ofredande		Fängelse 6 mån–3 år

Brott mot barn

Brott	Straffskala före 2022-08-01	Straffskala fr.o.m. 2022-08-01
Våldtäkt mot barn	Fängelse 2–6 år	Fängelse 3–6 år
Grov våldtäkt mot barn	Fängelse 5–10 år	Oförändrad
Sexuellt utnyttjande av barn	Fängelse högst 4 år	Oförändrad
Sexuellt övergrepp mot barn	Fängelse högst 2 år	Fängelse 6 mån–2 år
Sexuellt övergrepp mot barn, mindre grovt		Fängelse högst 1 år
Grovt sexuellt övergrepp mot barn	Fängelse 1 år–6 år	Fängelse 1 år 6 mån–6 år
Utnyttjande av barn för sexuell posering	Böter eller fängelse högst 2 år	Fängelse i högst 2 år
Grovt utnyttjande av barn för sexuell posering	Fängelse 6 mån–6 år	Oförändrad
Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling	Fängelse högst 4 år	Fängelse 6 mån–4 år
Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, mindre grovt		Fängelse högst 1 år
Sexuellt ofredande mot barn		Fängelse högst 2 år
Grovt sexuellt ofredande mot barn		Fängelse 6 mån–3 år
Kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte	Böter eller fängelse i högst 1 år	Oförändrad

9.2 Straffvärde

Domstolen bör inte schablonmässigt utgå från straffskalans minimum när straffvärdet för sexualbrott bestäms.

Flera av de försvårande omständigheterna i 29 kap. 2 § BrB kan föreligga i mål om sexualbrott.

Försvårande omständigheter kan få betydelse för brottets gradindelning eller straffvärde inom ramen för tillämplig straffskala. Försvårande omständigheter kan alternativt få genomslag när det samlade straffvärdet för brottsligheten bestäms.

Riktlinjer för bedömningen av straffvärde återfinns i 29 kap. 1 § BrB.

I paragrafens andra stycke ges en form av legaldefinition av begreppet ”straffvärde”. Enligt lagtexten ska bl.a. den *kränkning* som gärningen inneburit beaktas. Då utgångspunkten i svensk straffrätt är att barn generellt är att anse som mer utsatta än vuxna medför det att kränkningen av en viss typ av sexuell handling blir större om den riktas mot ett barn, jämfört med om den riktas mot en vuxen målsägande.¹⁹¹

2010 kompletterades andra stycket med tillägget att det särskilt ska beaktas om gärningen inneburit ”*ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person*”. Syftet med kompletteringen var att höja straffnivån för brott som inneburit ett sådant allvarligt angrepp, vilket som utgångspunkt anses vara fallet om brottets straffvärde motsvarar fängelse i sex månader eller mer.¹⁹²

Då de flesta sexualbrott (mot barn) har ett straffminimum på sex månader eller mer torde bestämmelsen många gånger kunna tillämpas i dessa ärenden. Att bestämmelsen som regel är tänkt att omfatta bl.a. (grov) våldtäkt och (grov) våldtäkt mot barn men även kan omfatta andra sexualbrott framgår av förarbetena. Sammanfattningsvis innebär tillägget att domstolen inte schablonmässigt bör utgå från straffskalans minimum när straffvärdet för den aktuella gärningen bestäms.¹⁹³

Det finns idag samstämmig forskning som indikerar att övergrepp online är lika allvarliga som övergrepp som begås offline (se närmare i 7 kap. ovan). Detta innebär att sexualbrott inte per automatik har ett lägre straffvärde bara för att gärningen begås på distans.

¹⁹¹ Jfr. prop. 2012/13:111 s. 114.

¹⁹² Prop. 2009/10:147 s. 40 f.

¹⁹³ A. prop. s. 41 f.

9.2.1 Försvårande omständigheter

Vid sidan av vad som anges i andra stycket om *gärningens straffvärde* finns i 29 kap. 2–3 §§ BrB angivet en rad typiska omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av *gärningspersonens straffvärdighet*. Dessa utgör generella omständigheter som alltid anses påverka straffvärdet oberoende av vilken brottstyp som straffvärdebedömningen avser.

Flera av de uppräknade generellt försvårande omständigheterna i 29 kap. 2 § BrB kan föreligga i mål om sexuella övergrepp mot barn.

Exempel på försvårande omständigheter som beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan aktualiseras vid sexuella övergrepp mot barn är om:

- den tilltalade utnyttjat barnets **skyddslösa ställning** eller **svårigheter att värja sig** (3 p.)
- brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats **systematiskt** eller om brottet föregåtts av **särskild planering** (6 p.)
- den tilltalade är en till barnet **närstående person** (8 p.)
- det förelegat ett så kallat **hedersmotiv** (10 p.).

Uppräkningen är exemplifierande. Dokumentation av ett övergrepp kan t.ex. anses vara en försvårande omständighet.

Eftersom en helhetsbedömning utifrån alla omständigheter vid brottet alltid ska göras kan försvårande omständigheter få betydelse för såväl brottets gradindelning som brottets straffvärde. Av praxis avseende sexualbrott mot barn synes framgå att domstolarna är restriktiva med att låta flera av ovan uppräknade straffvärdehöjande omständigheter få betydelse för brottets gradindelning, t.ex. om brottsligheten utövats systematiskt. Åklagaren bör därför argumentera för att om domstolen väljer att inte låta en försvårande omständighet få betydelse för brottets gradindelning så medför omständigheten ett straffrättsligt övervärde, vilket fullt ut bör beaktas vid straffvärdebedömningen inom det aktuella brottets straffskala. Ett sådant övervärde kan annars alternativt få genomslag när det samlade straffvärdet av brottsligheten ska bestämmas.¹⁹⁴

Föreligger försvårande omständigheter bör detta uttryckligen anges och åberopas i stämningsansökan (se Räv 2024:11 *Sexualbrott (del 3) Sexualbrott mot barn – ett metodstöd*, avsnitt 3.2.2).

¹⁹⁴ Se NJA 2019 s. 238.

9.3 Straffmätning

Riktlinjer för asperationsprincipen framgår av praxis.

Seriebrottslighet i mål om sexualbrott mot barn kan medföra att reduktionen av den samlade brottslighetens straffvärde blir något mindre än annars.

9.3.1 Billighetsskäl

Enligt 29 kap. 5 § första stycket 3 p. BrB ska rätten vid straffmätningen, utöver brottets straffvärde, i skälig omfattning bl.a. beakta om en i förhållande till brottets art *ovanligt lång tid förflutit* sedan brottet begicks.

Enligt lagrummet ska den förflutna tiden uttryckligen ses i förhållande till brottets art. Sexuella övergrepp mot barn skiljer sig från annan brottslighet genom att de i regel inte anmäls omedelbart utan ofta uppdragas först sedan en längre tid förflutit. När det gäller sexualbrott mot barn bör även hänsyn tas till de beroendeförhållanden som i många fall råder mellan målsäganden och den misstänkta personen. Det finns därför i dessa fall ofta skäl att i mindre utsträckning än annars beakta att det har förflutit ovanligt lång tid mellan gärningen och domen, om det i övrigt varit en normal utredningstid.¹⁹⁵

Det bör vidare noteras att den föreskrivna straffrabatten i 29 kap. 7 § BrB för personer 18–21 år är borttagen gällande de grävsta sexualbrotten.¹⁹⁶

I mål som avser ett stort antal grova sexualbrott mot barn kan brottens sammanlagda mycket höga straffvärde vidare medföra att strafflatitudens maximum i teorin överskrids. Av praxis framgår att ett sådant *straffrättsligt övervärde* inte medför att påföljden med nödvändighet ska sättas under det högsta straffet i straffskalan, oberoende av beaktansvärda billighetshänsyn.¹⁹⁷

9.3.2 Straffmätning vid flerfaldig brottslighet

Frågor om straffvärdebedömning vid upprepade sexualbrott mot barn är vanligt förekommande. När det gäller upprepade sexualbrott mot barn görs inte någon skillnad vid påföljdsbestämningen om brotten begåtts på distans eller i det fysiska rummet.

Utgångspunkten i svensk straffrätt vid upprepade brottslighet är den så kallade *asperationsprincipen*, vilken i korthet betyder att det allvarligaste brottet bedöms till sitt fulla värde medan straffvärdet för övriga brott reduceras i en

¹⁹⁵ Se NJA 2013 s. 63, NJA 2003 s. 313, RH 1994:76 och RH 2002:70.

¹⁹⁶ 29 kap. 7 § tredje stycket BrB. Lagändringen trädde i kraft den 2 januari 2022.

¹⁹⁷ NJA 2010 s. 592.

fallande skala. Efter ett visst antal brott medför det att straffvärdet för resterande brott i praktiken blir noll.¹⁹⁸

Fastslagna riktlinjer om hur principen i praktiken ska användas finns varken i lag eller i förarbeten utan användningen har överlämnats åt rättstillämpningen.¹⁹⁹

Högsta domstolen har i vägledande avgöranden angett ett antal faktorer som är av betydelse vid bedömningen.²⁰⁰ Av praxis framgår sammanfattningsvis att straffvärdet normalt blir högre om det handlar om flera gärningar och flera brott. Har de aktuella brotten ett likartat straffvärde talar detta vidare för att den efterföljande brottsligheten ska ges ett tydligare genomslag vid straffvärdebedömningen.

Vid seriebrottslighet – där det föreligger ett tydligt samband mellan brotten – kan också särskilda överväganden göra sig gällande. Systematik och planering kan i vissa fall ges betydelse på så sätt att reduktionen av den samlade brottslighetens straffvärde blir något mindre än annars, vilket kan ske inom ramen för den allmänna efterkontroll som alltid ska göras.²⁰¹

I NJA 2019 s. 238 "*Upprepade grova våldtäkter mot barn*" tog Högsta domstolen upp frågan om straffvärdet när den tilltalade begått ett mycket stort antal grova våldtäkter mot barn och sexuella övergrepp mot barn mot samma målsägande. Den tilltalade hade åtalats för bl.a. omkring 100 grova våldtäkter mot ett barn under nästan fem års tid. Barnet var nio år gammalt när brottsligheten började.

Högsta domstolen uttalade att det vid bedömningen av det samlade straffvärde som allvarliga sexualbrott kan ha måste tas hänsyn till det samband som finns mellan brotten, liksom till den systematik som har präglat dem. Detta gäller inte minst när gärningspersonen under en längre tid begått sådana brott mot en skyddslös eller närstående person. Brottsligheten kännetecknas ofta av att offret är helt utlämnat åt gärningspersonen och befinner sig en mycket utsatt och inte sällan närmast tvångsliknande situation. Det finns därför särskild anledning att beakta brottslighetens samlade innebörd och verkningar. Det kan ofta vara så att allvaret i de enskilda brotten ökar med tiden genom att de tillkommande brotten förstärker och förlänger offrets utsatta situation.

I det refererade fallet konstaterade Högsta domstolen att när denna typ av kvalitativt försvårande omständigheter *inte utgjort något element i någon*

¹⁹⁸ Se närmare Martin Borgeke, Mikael Forsgren (2021). *Att bestämma påföljd för brott*. 4 uppl. Norstedts Juridik, avsnitt 3.4.

¹⁹⁹ Asperationsprincipen har stöd i 29 kap. 1 § och 30 kap. 3 § BrB samt i bestämmelsen i 26 kap. 2 § BrB när det gäller fängelse.

²⁰⁰ Se bl.a. NJA 2006 s. 510, NJA 2008 s. 359, NJA 2009 s. 485, NJA 2014 s. 990 och NJA 2019 s. 238.

²⁰¹ Se NJA 2019 s. 238 p. 12 och 2018 s. 378 p. 33.

enskild gärning måste de istället få genomslag när det samlade straffvärdet av brottsligheten ska bestämmas.

För vissa typer av sexualbrott har dock Högsta domstolen ansett att det finns anledning att vara försiktig med att betrakta brottslighetens upprepade karaktär som straffhöjande när brotten är riktade mot samma målsägande. Så kan t.ex. vara fallet då det är fråga om gärningar inom ramen för en sexuell relation präglad av full frivillighet och ömsesidighet med en tonåring som närmar sig femtonårsåldern.²⁰²

9.4 Påföljdsval

Straffskalan för de allvarligaste sexualbrotten medför en presumtion för fängelsepåföljd.

För sexualbrott mot barn i allmänhet och för grova sexualbrott i synnerhet föreligger dessutom i stor utsträckning en presumtion för fängelse med hänsyn till brottets art.

Böter har i princip utmönstrats från straffskalorna för sexualbrott mot barn.²⁰³ Inte sällan resulterar detta i att den samlade brottsligheten vid straffmätningen uppnår ett straffvärde överstigande ett år vilket talar för att fängelse ska väljas som påföljd.

Grov våldtäkt, våldtäkt och grovt sexuellt övergrepp samt motsvarande brott mot barn har vidare ett så högt straffminimum att det redan på grund av detta föreligger en presumtion för fängelse om gärningspersonen är vuxen.

För sexualbrott mot barn i allmänhet och för grova sexualbrott i synnerhet föreligger dessutom i stor utsträckning en presumtion för fängelse med hänsyn till brottets *art*. Artvärdet grundas på det allvarliga angrepp på den personliga integriteten som brottstypen innebär.²⁰⁴ Styrkan i fängelsepresumtionen måste dock alltid bestämmas med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet.

Det råder ingen tvekan om att (grov) våldtäkt (mot barn) och grovt sexuellt övergrepp (mot barn) är brottstyper där omständigheterna generellt är sådana att brottslighetens art starkt talar för fängelse. Att brotten inte omnämns i förarbetena som exempel på brottstyper av sådan art att särbehandling bör ske vid påföljdsvalet torde hänga samman med de för brotten redan höga minimistraffen.²⁰⁵ Brotts artvärde får således främst betydelse då det

²⁰² Se NJA 2006 s. 510 och NJA 2014 s. 990 p. 8.

²⁰³ Undantaget är brottet kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte enligt 6 kap. 10 a § BrB.

²⁰⁴ NJA 2021 s. 536.

²⁰⁵ Jfr NJA 2015 s. 1024.

av allmänpreventiva skäl finns anledning att ingripa med en sträng påföljd trots att straffvärdet i sig i inte är påtagligt högt.

Brott av aktuellt slag med ett minimistraff lägre än ett år som ändå med hänsyn till sin art innebär en presumtion för fängelse är:

- oaktsam våldtäkt²⁰⁶
- sexuellt övergrepp²⁰⁷
- sexuellt utnyttjande av barn²⁰⁸
- sexuellt övergrepp mot barn²⁰⁹
- grovt utnyttjande av barn för sexuell posering²¹⁰
- utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling²¹¹
- grovt sexuellt ofredande (mot barn)²¹²
- grovt barnpornografibrott.²¹³

²⁰⁶ NJA 2021 s. 563.

²⁰⁷ NJA 2024 s. 194 "Fotografiet".

²⁰⁸ NJA 2006 s. 79 I. Jämför dock Högsta domstolens dom den 23 december 2014 i mål B 1041–14.

²⁰⁹ NJA 2006 s. 221 och RH 2020:11.

²¹⁰ NJA 2011 s. 386.

²¹¹ Högsta domstolens dom 2022-04-12 i mål B 2197–21.

²¹² Prop. 2021/22:231 s. 92 och 126.

²¹³ NJA 2002 s. 265 och NJA 2003 s. 307.

10 Rubricering och gärningsbeskrivning

Arbetet med *brottsrubriceringar* och utformning av gärningsbeskrivningar vid misstanke om brott mot vuxna är mera komplext än vid misstanke om sexualbrott mot barn eftersom de senare brotten inte berörs av frivillighetsreformen 2018. De rubriceringsguider som finns som bilaga till denna rättsliga vägledning omfattar därför endast sexualbrott mot vuxna före och efter frivillighetsreformen. Se [bilaga 3 och 4](#).

För rubricering av sexualbrott mot barn hänvisas till kapitel 5.

Vid utformning av *gärningsbeskrivningar* är det viktigt att det framgår tydligt vilka rekvisit som åberopas och att alternativa gärningspåståenden används för att täcka upp för olika utfall av rättens bevisvärdering. Vid misstanke om våldtäkt eller sexuellt övergrepp bör man klargöra om misstanken omfattar endast bristande frivillighet eller om det görs gällande att det föreläggat en sådan omständighet som utesluter frivillighet, t.ex. om den sexuella handlingen är en följd av våld eller ett otillbörligt utnyttjande av en särskilt utsatt situation.

Om det i första hand görs gällande att det föreläggat en omständighet som utesluter frivillighet, men i andra hand att målsäganden oavsett denna omständighet inte deltagit frivilligt i den sexuella handlingen, bör detta framgå tydligt av gärningsbeskrivningen. Det kan uttryckas genom att lägga till ”*under alla förhållanden har målsäganden inte deltagit frivilligt i den sexuella handlingen*”. Om detta inte tydligt anges är risken att domstolen inte prövar den faktiska bristen på frivillighet i de fall den omständighet som utesluter frivillighet inte kan styrkas.

Utvecklingscentrum avråder från att använda uttrycket *samtycke* i gärningsbeskrivningar avseende våldtäkt och sexuellt övergrepp som är begångna fr.o.m. den 1 juli 2018. Regeringen valde att istället för samtycke använda begreppet *frivilligt deltagande* i lagtexten, eftersom samtycke redan hade en specifik betydelse i BrB.²¹⁴ Betydelsen av samtycke överensstämmer inte fullt ut med den innebörd begreppet bör ha om det används i samband med sexualbrott.²¹⁵

²¹⁴ 24 kap. 7 § BrB.

²¹⁵ Prop. 2017/18:177 s. 30.

I lagtexten avseende våldtäkt och sexuellt övergrepp finns följande lydelse:

Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivillighet har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt.

Meningen utgör ett hjälprekvisit vid bedömningen av bristande frivillighet.

Utvecklingscentrum rekommenderar att inte ta med detta rekvisit i gärningsbeskrivningen då det inte är ett krav för straffansvar att den bristande frivilligheten kommit till uttryck. Man riskerar också att domstolen inte beaktar andra signaler på bristande frivillighet än de som framgår av gärningsbeskrivningen.

Eventuella *alternativyrkanden* bör uppmärksammas och läggas till på ett tidigt stadium. Följande alternativyrkanden är ofta relevanta att framföra:

- Våldtäkt eller grov våldtäkt alternativt oaktsam våldtäkt
- Grovt sexuellt övergrepp alternativt oaktsamt sexuellt övergrepp
- Våldtäkt alternativt sexuellt övergrepp
- Sexuellt övergrepp alternativt grovt sexuellt ofredande eller sexuellt ofredande
- Försök till våldtäkt alternativt grovt sexuellt övergrepp eller sexuellt ofredande.

I bilaga 6 finns mallar för gärningsbeskrivningar vid sexualbrott mot vuxna fr.o.m. den 1 juli 2018. Mallarna kompletterar texterna i Cåbras mallar.

För sexualbrott mot vuxna före den 1 juli 2018 och sexualbrott mot barn hänvisas till Cåbras mallar. **Utvecklingscentrum vill påminna** om att det är åklagarens ansvar att brottet är rätt registrerat i Cåbra avseende rubricering, variant, version, brottstid, misstankegrad och brottskod.²¹⁶

²¹⁶ För val av rätt brottskod hänvisas till [Klassificering av brott](#), som ges ut av BRÅ.

Schematisk översikt av sexualbrotten

Sexualbrott mot vuxna, 6 kap. BrB

Grov våldtäkt 1 § 3 st. Fängelse 5–10 år	Våldtäkt 1 § 1 st. Fängelse 3–6 år	Mindre grovt brott 1 § 2 st. Fängelse 6 mån–4 år
---	--	---

↓ ↓

Oaktsam våldtäkt 1 a § Fängelse högst 4 år
--

Grovt sexuellt övergrepp 2 § 3 st. Fängelse 1–6 år	Sexuellt övergrepp 2 § 1 st. Fängelse 6 mån–2 år	Mindre grovt brott 2 § 2 st. Fängelse högst 1 år
---	--	---

↓

Oaktsamt sexuellt övergrepp 3 § Fängelse högst 4 år

Grovt sexuellt ofredande 10 § 3 st. Fä 6 mån–3 år	Sexuellt ofredande 10 § 2 st. Böter eller fängelse högst 2 år
---	---

Köp av sexuell tjänst 11 § Fängelse högst 1 år
--

↑

Koppleri och grovt koppleri Fängelse högst 4 år

Vaginalt samlag
Samlag eller jfr sexuell handling
Annat sexuell handling
Sexuell beröring eller annan sexuell kränkning
Sexuellt umgänge
Övrigt

Samlag med avkomling eller syskon 7 § Fä högst 2 år alt. 1 år
--

Sexualbrott mot barn, 6 kap. BrB

Grov våldtäkt mot barn 4 § 3 st. Fängelse 5–10 år	Våldtäkt mot barn <i>Må under 15 år</i> 4 § 1 st. Fängelse 3–6 år	Sexuellt utnyttjande av barn – 5 § Fängelse högst 4 år
4 § 3 st.	<i>Må under 18 år</i> 4 § 2 st.	5 §

Grovt sexuellt övergrepp mot barn 6 § 3 st. Fängelse 1½–6 år	Sexuellt övergrepp mot barn <i>Må under 15 år</i> 6 § 1 st. Fängelse 6 mån–2 år	Mindre grovt brott 6 § 2 st. Fängelse högst 1 år
6 § 3 st.	<i>Må under 18 år</i> 6 § 1 st.	6 § 2 st.

Grovt sexuellt ofredande mot barn 10 § 3 st. Fängelse 6 mån–3 år	Sexuellt ofredande mot barn <i>Må under 15 år</i> 10 § 1 st. Fängelse högst 2 år
---	---

Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling <i>Må under 18 år</i> 9 § 1 st. Fä 6 mån–4 år	Mindre grovt brott 9 § 2 st. Fängelse högst 1 år
---	---

↑

12 § Grovt brott fängelse 2–10 år

Kontakt för att träffa ett barn i sexuell syfte Böter – Fä 6 år <i>Må under 15 år</i> 10 a §

Grovt utnyttjande av barn ... 8 § 3 st. Fä 6 mån–6 år	Utnyttjande av barn för sexuell posering <i>Må under 15 år</i> 8 § 1 st. Fä högst 2 år
8 § 3 st.	<i>Må under 18 år</i> 8 § 2 st.

Tabell för klassificering av sexuella handlingar

Denna tabell visar exempel på hur några vanligt förekommande sexuella aktiviteter har klassificerats i förarbeten och praxis. Observera att bedömningen av om en sexuell handling men hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag görs utifrån i en helhetsbedömning som kan bli olika beroende på om målsäganden är ett barn eller en vuxen.²¹⁷ De olika exemplen kan dock tjäna som en utgångspunkt vid bedömningen.

Observera att sådana situationer som innefattar flera handlingar som var för sig inte kvalificerar för begreppet sexuell handling, tillsammans kan utgöra ett sexuellt övergrepp.²¹⁸

Exempel på handling	Våldtäktshandling 6:1, 6:1a, 6:4 och 6:5 BrB		Sexuell övergrepps- handling 6:2, 6:3, 6:6 och 6:9 BrB	Stöd i förarbeten, kommentarer eller praxis
	Samlag	Sexuell handling jämförlig med samlag	Annan sexuell handling	
Vaginalt samlag	x			Det är tillräckligt att ett manligt och ett kvinnligt könsorgan kommit i beröring med varandra. Penetration krävs inte, prop. 1983/84:105 s. 17 och prop. 2021/22:231 s. 33–34 och 84
Oralt samlag	Fr.o.m. 2022- 08-01	Före 2022-08- 01		Med oralt samlag avses fr.o.m. 2022-08-01 kontakt mellan könsorgan och mun. Penetration krävs ej, prop. 2021/22:231 s. 84. <i>Innan 2022-08-01</i> bedömdes orala samlag i regel som jämförliga med samlag, prop. 2021/22:231 s. 34–35. Se dock NJA 2008 s. 1096 II där gärningspersonen slickat en flickas underliv kortvarigt vilket inte ansågs jämförligt med samlag. I prop. 2012/13:111 s. 38 förtydligades att det kan vara jämförligt med samlag om någon med tunga berör kvinnas underliv även om någon penetration ej sker.
Analt samlag	Fr.o.m. 2022- 08-01	Före 2022-08- 01		Analt samlag avser att ett manligt könsorgan kommit i beröring med målsägandens anal-öppning. Penetration krävs inte, prop. 2021/22:231 s. 84. Vid gärningar innan den 1 augusti 2022 bedömdes anala samlag i regel som sexuell handling jämförlig med samlag, se prop. 2021/22:231 s. 33
Penetration av kvinnas kön med fingrar		x		NJA 2008 s. 482 I NJA 2013 s. 548 i syfte att kontrollera oskuld HD dom 2024-02-21 i mål B 6770–22 i syfte att kontrollera otrohet
Att föra in något i en kvinnas underliv		x		Prop. 2004/05:45 s. 136 och Prop. 2012/13:111 s. 111
Att föra in föremål eller fingrar i en persons anal		x		Prop. 2004/05:45s. 136 och 2017/18:177 s. 35

²¹⁷ Prop. 2021/22:231 s. 36.

²¹⁸ Prop. 2004/05:45 s. 34.

Exempel på handling	Våldtäktshandling 6:1, 6:1a, 6:4 och 6:5 BrB		Sexuell övergrepps handling 6:2, 6:3, 6:6 och 6:9 BrB	Stöd i förarbeten kommentarer eller praxis
	Samlag	Sexuell handling jämförlig med samlag	Annan sexuell handling	
Mä har förmåtts att penetrera sig själv med föremål eller fingrar		x		NJA 2021 s. 827 HD konstaterar i rättsfallet att bedömningen kan bli olika beroende på mäns ålder. I aktuellt fall var målsäganden 11 år.
Att slicka analöppningen på ett barn		x		HovR för Övre Norrland 2023-05-09 mål B 331-23 (åp 4).
Mä har förmåtts att onanera sig själv (utan penetration)			x	Prop. 2004/05:45 s. 34
Att onanera åt man eller kvinna utan penetration			x	Oftast inte att jämföra med samlag enligt kommentaren till 6:1 BrB. NJA 2008 s. 482 II onanerat manligt könsorgan
Att få offret att onanera åt gärningspersonen			x	Slutsats av Prop. 2004/05:45 s. 34
Att onanera framför mä och samtidigt berör mä			x	Prop. 2004/05:45 s. 34
Samlagsliknande handlingar där direkt beröring hindras av klädesplagg			x	Prop. 2004/05:45 s. 34
Att trycka manligt könsorgan mellan skinkorna på mä utan att nudda analöppning eller kön.			x	NJA 2008 s. 1096 I, Åtskilligt talar för att gärningen inte innefattar en kränkning jämförlig med ett påtvingat samlag. Särskilt beaktas att händelseförloppet varit kortvarigt och att någon beröring inte skett med mäns könsorgan eller analöppning. Gärningen orsakade smärta, mä var 8 år.
Att ha handen mellan skinkorna på mä och beröra analöppning och pung			x	NJA 2006 s. 221 Gärningen orsakade smärta, mä var 4 år.
Att hålla sitt kön i omedelbar närhet av mäns mun när mä sov eller var medvetslös och låg med bara bröst och blottat underliv.			x	NJA 2024 s. 194 "Fotografiet"
Att onanera inför mä utan kroppskontakt				Utvecklingscentrums bedömning utifrån vad som skrivs i prop. 2004/05:45 s. 34 är att gärningen utgör sexuellt ofredande eftersom det inte är någon beröring mellan kropparna.

Exempel på handling	Våldtäktshandling		Sexuell övergrepps handling	Stöd i förarbeten kommentarer eller praxis
	Samlag	Sexuell handling jämförlig med samlag	Annan sexuell handling	
Sexuell posering i form av enbart ohöljd exponering av kroppen.				Omfattas inte av begreppet sexuell handling, prop. 2004/05:45 s. 34.
Att flyktigt sexuellt beröra eller blotta sig för annan.				Bör inte omfattas av begreppet sexuell handling, prop. 2004/05:45 s. 34

Guide för rubricering av sexualbrott mot vuxna fr.o.m. den 1 juli 2018

Sedan den 1 juli 2018 är rekvisiten för våldtäkt och sexuellt övergrepp utformade på samma sätt. Det som skiljer brotten åt är den sexuella handlingen. Även kvalifikationsgrunderna för grovt brott är de samma vid båda brotten.

Rekvisit och omständigheter som ska prövas	Våldtäkt 6:1 BrB	Sexuellt övergrepp 6:2 BrB
Sexuell handling	<p>Våldtäktshandling</p> <p>Samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, se tabell, bilaga 2</p>	<p>Övergreppshandling</p> <p>Annan sexuell handling än som avses i 6 kap 1§ BrB, se tabell, bilaga 2</p> <p>En sexuell beröring som inte bedöms som en sexuell handling kan vara ett sexuellt ofredande enligt 6:10 2 st. BrB</p>
Genomförandet	<p>Även gärningar som målsäganden förmås att utföra på sig själv omfattas av begreppet genomför, t ex vid övergrepp på internet. Gärningspersonen och offret behöver inte ha befunnit sig i samma rum. Den person som genomför den sexuella handlingen behöver inte vara densamma som har utövat eventuellt våld eller hot. 2022-08-01 upphörde det s.k. realtidskravet som enligt praxis gällt dessförinnan, se avsnitt 3.2.3 och 7.</p>	
Målsägandens ålder	<p>Våldtäkt mot barn, 6:4 BrB eller sexuellt övergrepp mot barn 6:6 BrB tillämpas i första hand om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Målsäganden var under 15 år vid gärningen, eller • Målsäganden var 15–17 år vid gärningen och: <ul style="list-style-type: none"> ○ var avkomling till gärningspersonen ○ stod under gärningspersonens fostran eller liknande förhållande ○ för vars vård eller tillsyn gärningspersonen ska svara enligt beslut av en myndighet <p>I andra hand kan 6:1 och 6:2 BrB användas då det inte går att styrka uppsåt eller oaktsamhet till att målsägandens ålder enligt ovan.</p>	
Bristande frivillighet	<p>Något av följande rekvisit ska vara uppfyllt:</p> <p>a) Det har förelegat en omständighet som utesluter frivilligt deltagande:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Deltagandet har varit en följd av våld eller hot, eller 2) Gärningen har inneburit ett otillbörligt utnyttjande av en person som befinner sig i en särskilt utsatt situation eller 3) Gärningen har inneburit ett allvarligt missbruk av en person i beroendeställning till gärningspersonen <p>b) Målsäganden har under alla förhållanden inte deltagit frivilligt i den sexuella handlingen</p>	

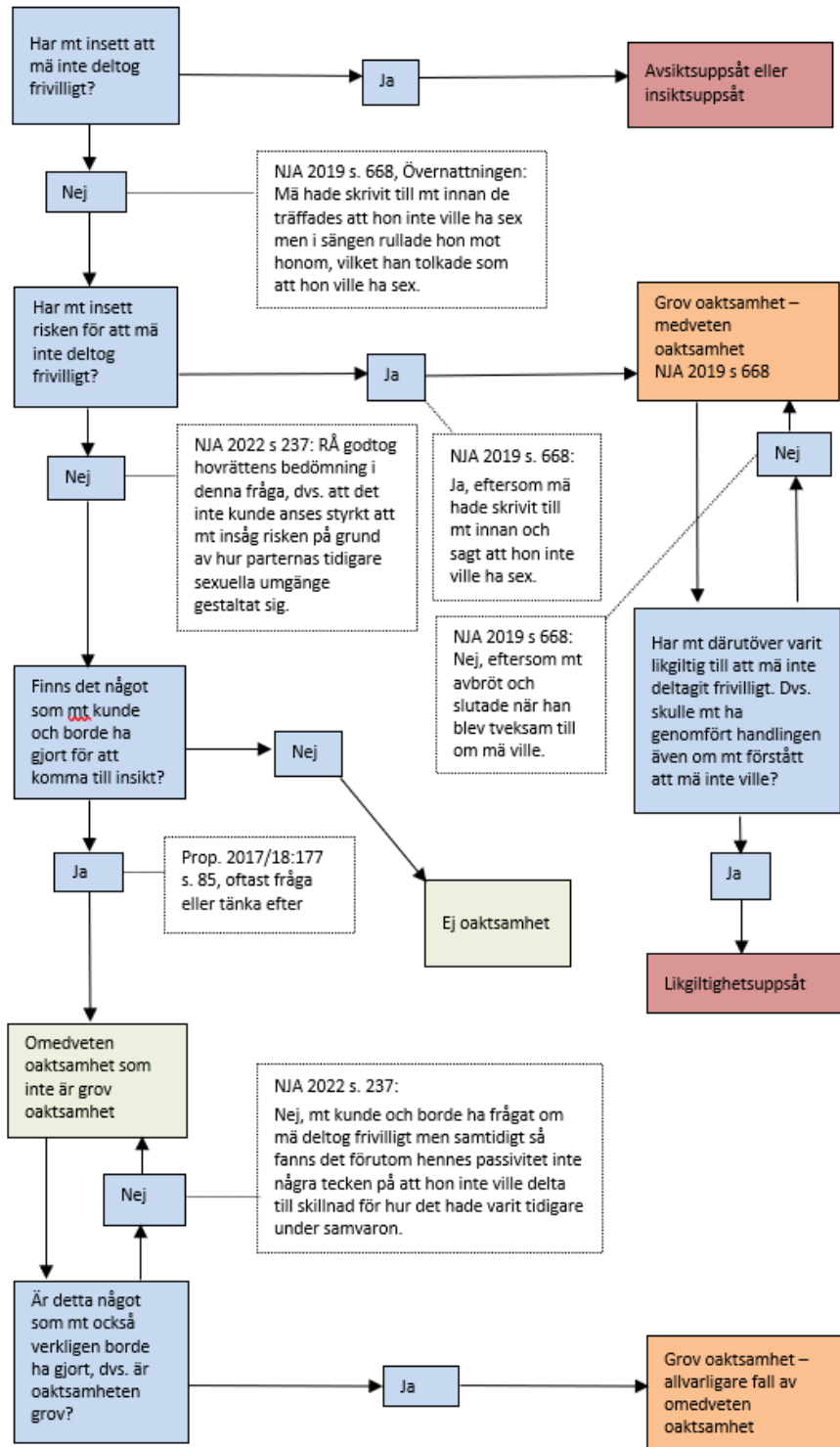
Grovt brott	Det ska särskilt beaktas: <ul style="list-style-type: none"> • om gärningspersonen använt våld eller hot av som varit av särskild allvarlig art • om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet • om gärningspersonen visat särskild hänsynslöshet och råhet med hänsyn till offrets låga ålder, tillvägagångssättet eller på annat sätt 	
Uppsåts- och oaktsamhetsbedömning	Om uppsåt till den bristande frivilligheten inte kan styrkas, prövas om misstänkt har varit <i>grovt oaktsam</i> till att målsäganden inte deltagit frivilligt. En gärning är inte straffbar vid grov oaktsamhet om den med hänsyn till omständigheterna är <i>mindre allvarlig</i> , prop. 2017/18:177 s. 85 f.	
Ett flödesschema för uppsåts- och oaktsamhetsbedömningen finns i bilaga 6	Oaktsam våldtäkt 6:1a BrB	Oaktsamt sexuellt övergrepp 6:3 BrB
	Det straffbara utrymmet vid oaktsam våldtäkt motsvarar i regel en gärning som skulle ha varit våldtäkt av normalgraden eller grov våldtäkt vid uppsåt.	Det straffbara utrymmet vid oaktsamt sexuellt övergrepp är i regel förbehållet en gärning som skulle ha varit ett grovt sexuellt övergrepp vid uppsåt. Prop. 2017/18:177 s. 86.

Guide för rubricering av sexualbrott mot vuxna 1 april 2005–30 juni 2018

Rekvisit och omständigheter som ska prövas	Våldtäkt 6:1 BrB (1: a hand)	Sexuellt tvång 6:2 BrB (2: a hand)	Sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning 6:3 BrB (3: e hand)
Sexuell handling	Samlag eller sexuell handling som med hänsyn till kränkningens <u>allvar</u> är jämförlig med samlag, se tabell över klassificering av sexuella handlingar <u>bilaga 2</u> . Före den 1 juli 2013 gällde begreppet ”med hänsyn till kränkningens <u>art</u> ”, se avsnitt 2.3.		
		Annan sexuell handling, se tabell över klassificering av sexuella handlingar, <u>bilaga 2</u>	Annan sexuell handling, se tabell över klassificering av sexuella handlingar, <u>bilaga 2</u>
Genomförande	Genom NJA 2015 s. 501 är det klarlagt att gärningar som målsäganden tvingas eller förmås att utföra på sig själv omfattas av begreppet genomföra i den lagstiftning i 6 kap. BrB som trädde i kraft den 1 april 2005. Gärningspersonen och offret behöver inte ha befunnit sig i samma rum, men gärningspersonen måste ha tagit del av den sexuella handlingen i realtid, se NJA 2018 s. 1103. Den person som genomför den sexuella handlingen ska vid gärningar innan den 1 juli 2018 vara samma person som utövat eventuellt våld eller hot. Se avsnitt 3.2.3.		
Målsägandens ålder	Våldtäkt mot barn, 6:4 BrB eller sexuellt övergrepp mot barn 6:6 BrB tillämpas i första hand om: <ul style="list-style-type: none"> • Målsäganden var under 15 år vid gärningen, eller • Målsäganden var 15–17 år vid gärningen och: <ul style="list-style-type: none"> ○ var avkomling till gärningspersonen ○ stod under gärningspersonens fostran eller liknande förhållande eller ○ för vars vård eller tillsyn gärningspersonen ska svara enligt beslut av en myndighet. I andra hand kan 6:1–3 BrB användas då det inte går att styrka uppsåt eller oaktsamhet till målsägandens ålder enligt ovan.		
Tvång eller utnyttjande	Misshandel eller annat våld (t ex knuffa, hålla fast, dra i kläder, betvinga med sin kroppstyngd) eller	Misshandel eller annat våld (t ex knuffa, hålla fast, dra i kläder, betvinga med sin kroppstyngd) eller	allvarligt missbruk av en person i beroendeställning till gärningspersonen. t ex <ul style="list-style-type: none"> • att en arbetsgivare hotar med avsked • maktmissbruk mot en intagen på kriminalvårdsanstalt • narkomans beroende • ekonomiskt beroende men inte löfte om ekonomisk hjälp
	Hot om brottslig gärning eller	Hot om brottslig gärning eller	
		Hot om annat än brottslig gärning i de fall gärningen är otillbörlig, t.ex. hot att ange någon för brott eller att lämna ett menligt meddelande om någon, eller	
	Otillbörligt utnyttjande av en särskilt utsatt situation. Innan den 1 juli 2013 gällde det snävare begreppet hjälplöst tillstånd.	Otillbörligt utnyttjande av en särskilt utsatt situation. Innan den 1 juli 2013 gällde det snävare begreppet hjälplöst tillstånd.	

Grovt brott	Det ska särskilt beaktas om: <ul style="list-style-type: none"> • gärningspersonen använt våld eller hot av som varit av särskild allvarlig art • fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet • gärningspersonen med hänsyn till tillvägagångssättet eller på annat sätt visat särskild hänsynslöshet eller råhet 	Det ska särskilt beaktas om: <ul style="list-style-type: none"> • fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet • gärningspersonen visat särskild hänsynslöshet eller råhet på annat sätt 	Det ska särskilt beaktas om: <ul style="list-style-type: none"> • fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet • gärningspersonen visat särskild hänsynslöshet på annat sätt
Uppsåt	Samtliga gärningar kräver uppsåt. Oaktsamma gärningar var inte straffbara innan den 1 juli 2018.		

Flödesschema för uppsåts- och oaktsamhetsbedömning vid våldtäkt och sexuellt övergrepp

Mallar för gärningsbeskrivningar avseende våldtäkt fr.o.m. den 1 juli 2018

Mallarna kompletterar texterna i Cåbras mallar.

I de fall åklagaren åberopar en omständighet som utesluter frivilligt deltagande, men denna inte går att bevisa, behöver åklagaren ta ställning till om domstolen i andra hand ska pröva om deltagandet var frivilligt i enlighet med första meningen i straffbestämmelsen. Detta uttrycks lämpligen genom att lägga till "Målsäganden har under alla förhållanden inte deltagit frivilligt i samlaget/den sexuella handlingen."

Brist på frivillighet, 6 kap. 1 § 1 st. 1 men BrB

A har genomfört ett:

- vaginalt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt
- analt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt (fr.o.m. 2022-08-01)
- oralt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt (fr.o.m. 2022-08-01)
- en sexuell handling, som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, med målsäganden som inte deltog frivilligt. Den sexuella handlingen bestod av....

Det hände den (tid och plats)

A begick gärningen med uppsåt

Ansvarsyrkande i andra hand:

[I andra hand görs det gällande att A var grovt oaktsam beträffande omständigheten att målsäganden inte deltog frivilligt.](#)

Våld/hot/Tvång, 6 kap. 1 § 1 st. 1 men och 1 p BrB

A har genomfört ett:

- vaginalt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt
- analt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt (fr.o.m. 2022-08-01)
- oralt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt (fr.o.m. 2022-08-01)
- en sexuell handling, som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, med målsäganden som inte deltog frivilligt. Den sexuella handlingen bestod av – *beskriv den sexuella handlingen*

Målsäganden deltog i samlaget/den sexuella handlingen som en följd av:
beskriv det konkreta våld/hot som föregick gärningen

[Målsäganden har under alla förhållanden inte deltagit frivilligt i samlaget/den sexuella handlingen.](#)

Det hände den *tid och plats*

A begick gärningen med uppsåt

Ansvarsyrkande i andra hand:

I andra hand görs det gällande att A var grovt oaktsam beträffande omständigheten att målsäganden deltog i samlaget/den sexuella handlingen som en följd av våld/hot eller i vart fall att målsäganden under alla förhållanden inte deltog frivilligt.

Särskilt utsatt situation 6 kap 1§ 1 st 1 men 2 p BrB

A har genomfört ett:

- vaginalt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt
- analt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt (fr.o.m. 2022-08-01)
- oralt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt (fr.o.m. 2022-08-01)
- en sexuell handling, som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, med målsäganden som inte deltog frivilligt. Den sexuella handlingen bestod av – *beskriv den sexuella handlingen*

A utnyttjade otillbörligt att målsäganden på grund av – *sömn/rädsla etc.* – befann sig i en särskilt utsatt situation.

Målsäganden har under alla förhållanden inte deltagit frivilligt i samlaget/den sexuella handlingen.

Det hände den *tid och plats*

A begick gärningen med uppsåt

Ansvarsyrkande i andra hand:

I andra hand görs det gällande att A var grovt oaktsam beträffande omständigheten att gärningen innebar ett otillbörligt utnyttjande av att målsäganden på grund av sömn/rädsla etc. befann sig i en särskilt utsatt situation eller i vart fall att målsäganden under alla förhållanden inte deltog frivilligt.

Beroendeställning 6 kap. 1§ 1 st. 1 men 3 p. BrB

A har genomfört ett:

- vaginalt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt
- analt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt (fr.o.m. 2022-08-01)
- oralt samlag med målsäganden som inte deltog frivilligt (fr.o.m. 2022-08-01)
- en sexuell handling, som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, med målsäganden som inte deltog frivilligt. Den sexuella handlingen bestod av – *beskriv den sexuella handlingen*

A förmådde målsäganden att delta genom att allvarligt missbruka hans/hennes beroendeställning – *beskriv beroende förhållandet*

Målsäganden har under alla förhållanden inte deltagit frivilligt i samlaget/den sexuella handlingen.

Det hände den *tid och plats*

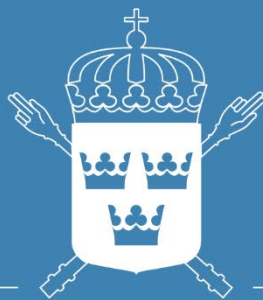
A begick gärningen med uppsåt

Ansvarsyrkande i andra hand:

I andra hand görs det gällande att A var grovt oaktsam beträffande omständigheten att gärningen innebar ett allvarligt missbruk av målsägandens beroendeställning eller i vart fall att målsäganden inte deltog frivilligt.

Kombinationsmall för ett obestämt antal gärningar som legat både före och efter lagändringen den 1 augusti 2022

A har vid ett stort antal tillfällen mellan den (datum) och (datum) genomfört sexuella handlingar med målsäganden som inte deltog frivilligt. De sexuella handlingarna har för tiden (datum) till och med den 31 juli 2022 bestått av samlag och andra sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga med samlag. För tiden den 1 augusti 2022 till och med den (datum) har de sexuella handlingarna bestått av vaginala, orala och anala samlag.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN